

Ivan Antonovski

FORMIRANJE I RAZVOJ KOSOVSKO-METOHISKIH NOU BRIGADA I NJIHOVA DEJSTVA U TOKU NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA 1941—1945. GODINE¹

U proleće 1944. godine jedinice Crvene armije su nadirajući na zapad stigle u Rumuniju. Njihovo brzo nadiranje u pravcu Podunavlja pretstavljalo je veliku i ozbiljnu opasnost za nemačke snage na Balkanu, a posebno za one u Albaniji i Grčkoj. I narasle jedinice NOV i Po Albanije su ugrožavale komunikacije koje iz Grčke i Albanije vode ka severu u dolinu Morave i Ibra s jedne i one koje izvode prema Crnoj Gori s druge strane.

Vojnopolitička situacija u Jugoslaviji sredinom 1944. godine, stečena ratna iskustva, narasle jedinice NOV i POJ, njihove operativno-strategijske mogućnosti i proširenje slobodne teritorije na celom jugoslovenskom ratištu pretstavljali su takođe veliku opasnost za nemačke snage u Grčkoj i Albaniji u pogledu njihove mogućnosti izvlačenja kroz Jugoslaviju.

U Makedoniji, jedinice NOV i PO Makedonije koje su počele naglo da rastu su svojim dejstvima ugrožavale komunikacije koje iz Grčke i Albanije vode ka severu u dolinu Morave i Ibra. Tako su na primer na železničkoj pruzi Skoplje-Kumanovo-Vranje-Leskovac-Niš skoro svake noći letele u vazduh okupatorske kompozicije, te se saobraćaj na ovoj pruzi odvijao isključivo danju. Postojanje jedne jake grupe partizanskih jedinica na prostoru Bosiljgrada-Vranja-Krive Palanke i Kumanova i druge malo severnije u širem rejonu Crne Trave je isto tako pretstavljalo veliku opasnost za neprijatelja, jer su time njemu bile jako ugrožene komunikacije dolinom Morave i Krive Reke. Pored toga, ova je prostorija postala žarište ustanka, jer je tu uspostavljena direktna i čvrsta veza jedinica NOV i PO Makedonije sa Srbijom i Kosovom i ukazivana velika pomoć bugarskim partizanskim jedinicama, u omogućavanju da se na slobodnoj teritoriji organizuju, naoružavaju, pripremaju i odmaraju, a još veća je bila moralna pomoć, koju su imale bugarske partizanske jedinice na našoj slobodnoj teritoriji.

---

¹ U ovom referatu zadržao sam za ovu Pokrajinu stari naziv: KOSOVO i METOHIIJA ili skraćeni naziv: KOSMET, onako kako se ona nazivala za vreme Narodnooslobodilačkog rata 1941—1945. godine i kako je onda u dokumentima nazivana.

Stvaranje i jačanje partizanskih odreda, bataljona, četa i vodova na Kosovu i Metohiji do sredine 1944. godine je vršeno u procesu neprekidnih borbi protiv nadmoćnijih neprijateljskih snaga. Ove jedinice NOVJ su partizanskom taktikom mogle da postižu uspehe, te okupatori i domaći izdajnici, pored svih nastojanja da oružanom silom i strahovitim terorom uguše ustanak i spreče dalji razvoj Narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u ovoj pokrajini, nisu postigli očekivane rezultate. Vojnopolitička situacija u ostalim delovima Jugoslavije i narasle jedinice NOV i POJ u ovom periodu omogućili su da Narodnooslobodilačka borba na Kosovu i Metohiji postane masovnija i da uzme široke razmere. Ostvarenje potpunog cilja, potreba za većim ofanzivnim operacijama i dalje uspešno vođenje operacije na Kosovu i Metohiji nužno su zahtevali formiranje većih i jačih jedinica — brigada i divizija, bolje organizovane i naoružane, sposobne da se bore protiv daleko jačeg i boljeg naoružanog neprijatelja.

Formiranje i borbena dejstva Kosovske NO brigade

U takvoj situaciji je, 12. maja 1944. godine u 14 časova, u s. Darkovcu kod Vlasotinaca od jedinica Kosovskog NOP odreda, prekaljenih boraca iz Kosova i novodošlog ljudstva sa područja Južne Morave, Skopske Crne gore i Gnjilana, formirana Kosovska NO brigada. U svom sastavu je imala dva bataljona, ukupne jačine 250 boraca i rukovodilaca.² Neposredno posle formiranja, Kosovska NO brigada učestvuje u borbama koje se vode za vreme Prolećne neprijateljske ofanzive.³ Kada je na mestu Stankin krst 6. južno-

---

² *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda* (u kasnijem tekstu samo: ZBORNIK), tom VII, knjiga 3, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1954, dok. br. 66; *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945* (u daljnjem tekstu samo: OSLOBODILAČKI RAT), Drugo prepravljeno i dopunjeno izdanje, Druga knjiga, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1965, str. 178; Mihailo Apostolski: *Prolećna ofanziva 1944. godine u Makedoniji*, Vojnoizdavački zavod M. N. O., Beograd, 1946, str. 27—28; *Istorija na Makedonskiot narod*, Kniga treća, Institut za nacionalna istorija, Skopje, 1969, str. 415; *Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945*. (u daljnjem tekstu samo: HRONOLOGIJA), Vojnoistorijski institut, Beograd, 1965, str. 773.

³ U Prolećnoj ofanzivi Komanda bugarske 5. armije koncentrisala je u drugoj polovini aprila 1944. godine u prostoru Vranje, Kumanovo, Kriva Palanka, Gjujevo, Bosilgrad 14. pešadijsku diviziju sa 51,52. i 56. pešadijskim pukom, 29. pešadijsku diviziju sa 41,50. i 55. pešadijskim pukom, 1. armijski pešadijski puk, 3, 13, i 123. pešadijski puk, 6. etapni puk, 1. i 2. konjički puk, 14. lovački bataljon, 453. eskadrilu izviđačkih aviona, jednu bombardersku eskadrilu, jake policijske i žandarmerijske snage. Sve te snage brojale su oko 40.000 neprijateljskih vojnika i bile potčinjene komandantu bugarske 5. armije. U drugoj fazi ofanzive, angažovana je i bugarska 17. pešadijska divizija sa 48. i 49. pešadijskim pukom. Koncentričnim dejstvom iz pomenutih mesta, uz podršku artiljerije i avijacije, bugarske snage trebalo je 30. aprila da otpočnu dejstva i da okruže i unište jedinice NOVJ u rejonu planina Kozjaka i Germana, s. Trgovišta i s. Stajevca, da ponovo okupiraju slododnu teritoriju na tom području, da omoguće saobraćaj na železničkoj pruzi Skopje — Niš i komunikaciji Kumanovo — Čustendil i da odvoje bugarske partizanske jedi-

moravska NO brigada 12. maja 1944. godine napadnuta od tri bugarska pešadijska puka, tada su u pomoć upućene 3. makedonska i Kosovska NO brigada. Oko 17 časova istoga dana, jedinice 3. makedonske, Kosovske i 6. južnomoravske NO brigade i Crnotravski NOP odred zauzimaju greben Stankinog krsta (k. 1656), gde prelaze u odbranu. Neprijatelj je, međutim, uz jaku podršku artiljerije i posle nekoliko uzastopnih juriša, uspeo da zbaci jedinice NOVJ sa grebena, zatvori pravce predviđene za njihov pokret i pritome odseče po jedan bataljon 3. makedonske i Kosovske NO brigade, koji su posle toga čitav mesec samostalno dejstvovali u rejonu Crne Trave i Kozjaka. Potom je jačim neprijateljskim snagama uspeo da osujete protivnapad jedinica NOVJ, da ovladaju Stankinim krstom i da prinude jedinice NOVJ na povlačenje u pravcu platoa Tresten (k. 1342).⁴

Pošto su bugarske snage ovladale Stankinim krstom, Operativni štab je sa 3. makedonskom, Kosovskom i 6. južnomoravskom brigadom i jedinicama Komande vojnog područja Vranje u toku noći 12/13. maja izvršio pokret dolinom Kalnske reke i jugoslovensko-bugarskom granicom u pravcu komunikacije Trn-Klisura. Do svanuća 13. maja one izbijaju na greben Zdravči kamen, gde su pokidane sve neprijateljske telegrafsko-telefonske veze. Potom je produžen pokret preko Znepolja pravcem: selo Rani Lug-Cigrilovci. Kao prethodnica je išla 3. makedonska NOU brigada, dok su Kosovska i 6. južnomoravska NO brigada i jedinice Komande vojnog područja Vranje bile u glavniini, pod komandom komandanta Kosovske NO brigade. U toku pokreta jedinice 3. makedonske NOU brigade, na drumu od Strezimirovaca na Glavanovce napada-

---

nice koje su dejstvovala na teritoriju Srbije s jedinicama NOVJ, a koje su uz punu pomoć KPJ počele da narastaju i predstavljaju ozbiljnu snagu za vođenje uspešnih borbi protiv bugarskog fašističkog aparata u samoj Bugarskoj, a potom da ih ovako odvojene unište. Krajem arčila Operativni štab (formiran za rukovođenje s makedonskim, južnomoravskim i kosovskim jedinicama) nalazio se kod s. Stajevca. Pod njegovu komandu su bili: 3. makedonska i 6. južnomoravska NOU brigada, Kumanovski NOP odred, Kosovski NOP odred (od 12. maja 1944. godine Kosovska NO brigada), bugarski Trnski partizanski odred i jedinice Komande Vranjskog vojnog područja. Komandant Operativne grupe bio je Mihailo Apostolski, komandant Glavnog štaba NOV i PO za Makedoniju. U Operativnom štabu postojala su razna odeljenja, a kao najvažnija bila su Operativno i Obaveštajno. U tom periodu u Zapadnoj Makedoniji angažirano je preko 20.000 nemačkih vojnika i balista, dok je u borbi protiv 2. makedonske NOU brigade učestvovalo oko 10.000 bugarskih vojnika i policajaca. (*Vojna enciklopedija*, Drugo izdanje, tom 7, Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, Beograd, 1974, str. 367; M. Apostolski, *Isto delo*, str. 5—8; *Pregled Narodnooslobodilačkog rata u Makedoniji 1941 — 1944*), (u daljnjem tekstu samo: *Pregled NOR-a u Makedoniji*), Vojnoistorijski institut JA, Beograd, 1950, str. 76 — 78 i 81; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 175; *ZBORNİK* tom VII, knjiga 3, dok. br. 53, 54, 61, 66, 78, 89, 93, 135; *ZBORNİK*, tom VII, knjiga 4, dok. br. 1,118; *Istorija na Makedonskiot narod*, knjiga treba, str. 411, 414, 415 i 417; *HRONOLOGIJA*, str. 745).

⁴ *ZBORNİK*, tom VII, knjiga 3, dok. br. 53, 54, 61; knjiga 4, dok. br. 118; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; M. Apostolski: *Isto delo*, str. 28, 29 i 75; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 81 i 83; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 178; *Istorija na Makedonskiot narod*, knjiga treća, str. 416; *Hronologija*, str. 773.

ju bugarski 2. konjički puk. Za to vreme glavnina je, kao svoju zaštitnicu, uputila jedan bataljon na zapadnoj ivici sela Rani Lug, dok je ostatak produžio ka Orlovoj čuki (k. 856). Snažnim naletom 3. makedonska NOU brigada razbija bugarske snage koje se povlače prema Strezimirovcima, te njene jedinice prelaze r. Jermu i izlaze na vrh kod Cigrilovca. Tom prilikom su, usled slabe veze pri prelazu drumu Trn-Klisura, ostali kod s. Rani Lug jedan bataljon Kosovske NO brigade i jedinice Komande vojnog područja Vranje. Prelaz puta i reke Jerme predstavljalo je velike teškoće, jer je Jerma bila nadošla, a celo polje je bilo pod vodom i blatom, te su borci bili prinuđeni, izloženi neprijateljskoj artiljerijskoj i mitraljeskoj vatri, da po nekoliko stotina metara gaze po vodi i blatu. Naročitu teškoću je predstavljalo prelaz preko reke za tovarnu stoku, te je skoro cela komora 3. makedonske NOU brigade propala u blatu i vodi, dok je tovar iznošen na rukama i dalje nošen od strane boraca. No i pored svih tih teškoća Znepolje je pređeno, a jedinice produžile pokret pravcem Leva-Trkljane-Uši (bugarska teritorija), gde su izbile 14. maja. Pošto su se jedinice bugarskog 2. konjičkog puka sredile i reorganizovale u rejonu Strezimirovaca, one otvaraju artiljerijsku i mitraljesku vatru na položaje jedinica NOVJ kod Cigrilovca i manevrom svojih delova pokušavaju da zauzmu nadvišavajuće tačke na grebenu k. 925 — k. 1027, ali su u tome osujećene. Odvajanjem triju bataljona (dva kosovska i jedan makedonski) i jedinica Komande vojnog područja Vranje na Stankinom krstu i kod s. Rani Lug, grupa pod komandom Operativnog štaba je bila znatno oslabljena. Međutim, ostale snage su produžile marš duž jugoslovensko-bugarske granice i dalje pravcem Crnook-Doganica-Stajevca, 18. maja izbile na Kozjak i ovde spojile sa Kumanovskim NOP odredom. Otcepljene jedinice su se, posle žestokih borbi, probile i došle u s. Maglence, na Kozjački masiv, gde su se, 18. maja ujutru, sjedinile sa ostalim jedinicama pod komandom Operativnog štaba.⁵

Na području Kozjaka, u selu Orašac, je 19. maja 1944. godine izvršena reorganizacija pristiglih jedinica, te je 3. makedonska NOU brigada reorganizovana u dva bataljona, Kosovska u jedan, 6. južnomoravska brigada u jedan bataljon. Od ovih jedinica je formirana Udarna grupa, koja je bila pod neposrednom komandom Glavnog štaba NOV i PO za Makedoniju.⁶ Sa ostalim ljudstvom 6. južnomoravske NO brigade je formiran Vranjski NOP odred i popunjene jedinice Kumanovskog NOP odreda. Bolesni borci ostavljeni su u bolnici koja je bila smeštena po bunkerima na ovom području, dok

---

⁵ ZBORNIK, tom VII, knjiga 3, dok. br. 53, 54, 61; knjiga 4, dok. br. 118; M. Apostolski, *Isto delo*, str. 30—33; 75—76; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 81—83; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 178—179; *Istorija na Makedonskiot narod*, knjiga treća, str. 765 i 773.

⁶ Udarna grupa zvala se još i Osogovska grupa. Dobila je naziv po mestu gde je po formiranju, 20. maja 1944. godine vodila prve jake borbe (*Pregled NOR-a u Makedoniji*; str. 82; ZBORNIK, tom VII, knjiga 3, dok. br. 67; *Istorija na Makedonskiot narod*, knjiga treća, str. 416; *HRONOLOGIJA*, str. 765).

su fizički slabi borci ostavljeni po selima ili upućeni u jedinice Kumanovskog NOP odreda. Tako je Udarne grupa u svojim redovima imala odabrane borce, sposobne za dugačke i napore pokrete i neprekidne borbe koje su neminovno pretstojale, dok su preostale jedinice ostale da dejstvuju na području Lužnice, Crne Trave, Vranja, Kumanova, Krive Palanke, Kozjaka i u dolini Pčinje do povratka jedinica Udarne grupe.⁷

Po probivu na Kumanovski i Vranjski teren, neprijatelj je, prateći pokret jedinica NOVJ, svoju glavninu usmerio ka široj prostoriji Kozjaka i German planine i ofanzivu nastavio sa istom žestinom, sve sa ciljem da uništi Glavni štab NOV i PO za Makedoniju i većnike Antifašističkog sobranja narodnog oslobođenja Makedonije (ASNOM-a) koji su se pre ofanzive prikupili, kao i partizanske jedinice na ovom području. U ovoj fazi Prolećne ofanzive Bugari su uveli i svoju 17. diviziju sa 48. i 49. pešadijskim pukom.

Tada je Glavni štab NOV i PO za Makedoniju doneo odluku da Udarne grupa u toku noći 19/20. maja 1944. godine izvrši proboj obruča i pređe u kontraofanzivu u Istočnu Makedoniju na prostoru Osogovske planine, Plačkovice, Ograždna, Belasice, da njene jedinice dejstvuju prema situaciji na terenu, a u cilju proširivanja borbenih dejstava na ovoj teritoriji, stvaranja nove slobodne teritorije i mobilizaciji novih boraca, kraće rečeno, jačanju ustanka u Istočnoj Makedoniji.⁸

U međuvremenu, bugarske snage su koncentrično nastupale prema German planini i sve više stešnjavale obruč oko Udarne grupe. Pred sam mrak 19. maja, njena osiguranja otpočinju borbu, dok su se ostale jedinice spustile od German planine u dolinu Krive Reke koritom Rankovačke reke. U početku spuštanja Udarne grupa nije vodila borbe. Tek pre svanuća, 20. maja, njene prethodnice na drumu Kumanovo-Kriva Palanka u visini sela Kavaklija nailaze na neprijateljske zasede. Posle kratke, ali žestoke borbe neprijateljski delovi su uništeni ili zarobljeni, te je Udarne grupa produžila nadiranje i u svanuće izbila na Krivu Reku, koja je pregažena bez ikakvih smetnji, te je Grupa prešla na njenu levu obalu. Ovde je formirana Grupa boraca iz 3. makedonske i Kosovske brigade sa zadatkom da po svaku cenu izbije na Lisac (k. 1527), koji je bio glavni čvor severnog dela Osogovskih planina. Čim je glavnina Udarne grupe stigla u visini sela Odrena, neprijatelj je iz sela Rankovca i Čifte Hana uputio svoje snage za Udarom grupom preko sela Odrena i Kavaklija. Istovremeno su iz Krive Palanke i delom iz Čifte Hana upućene druge neprijateljske snage — ukupne jačine dva bugarska bataljona, u cilju sprečavanja pokreta jedinica

---

⁷ ZBORNIK, tom VII, knjiga 3, dok. br. 67; OSLOBODILAČKI RAT, Druga knjiga, str. 179; Pregled NOR-a u Makedoniji, str. 82—83, 84; Vojna ciklopedija, tom 7, str. 368; M. Apostolski: Isto delo, str. 39—41; Istorija na Makedonskiot narod, knjiga treća, str. 416; HRONOLOGIJA, str. 765.

⁸ ZBORNIK, tom VII, knjiga 3, dok. br. 67 i 84; OSLOBODILAČKI RAT, Druga knjiga, str. 179; Pregled NOR-a u Makedoniji, str. 82; 83—84; Vojna enciklopedija, tom 7, str. 368; M. Apostolski: Isto delo, str. 39—41; Istorija na Makedonskiot narod, knjiga treća, str. 416; HRONOLOGIJA, str. 765.

NOVJ ka jugoistoku. One su preko sela Moždivnjaka i Konopnice nadirale ka vrhu Kosmatica sa ciljem da u sadejstvu sa snagama iz Kratova, okruže i unište jedinice Udarne grupe. Iako je neprijatelj u ovim borbama, pored pešadijskih i konjičkih jedinica, upotrebio artiljeriju i avijaciju, njemu nije uspelo, posle nekoliko uzastopnih juriša, da zauzme ni Lisac, ni Kosmaticu. U ovim borbama poginulo je 27 neprijateljskih vojnika i oficira. Udarna grupa je imala jednog mrtvog i dva ranjena borca. Ovde je ranjena Vera Jocić, zamenik političkog komesara 2. bataljona 3. makedonske NOU brigade. Posle nekoliko dana ona je podlegla zadobijenim ranama. Kasnije je proglašena za narodnog heroja.⁹

Iako su 20. maja neprijateljske snage odbačene na polazne položaje, jedinice Udarne grupe, u toku noći 20/21. maja, su uspele da se probiju i vodeći oštre borbe u okruženju protiv bugarskih snaga, izvršile pokret iz s. Kneževa preko sela Emirica za Pojate Lopen do k. 1551, jugoistočno od Lopena, gde su se odmarale. Neprijatelj, koji je budno pratio pokrete jedinica Udarne grupe uputio je 21. maja delove konjice grebenom od s. Emirice ka Lopenu, pešadijske delove od Kalinkamena na Sultan-tepe (k. 2085), dok je trećom kolonom nadirao od Novog Sela u pravcu Striške (k. 1398). Pošto je neprijatelj imao nameru da okruži i uništi Udarnu grupu u rejonu Sultan--tepe, to njene jedinice, da bi izbegle borbe zbog zamora i nemanja potrebnih namirnica za ishranu, preduzimaju pokret kroz šumske rejone na južnim padinama Sultan-tepe, izbijaju na vrh Kitka (k. 1847), odakle se pred sam mrak, probijaju između dve neprijateljske grupe u neposrednoj blizini Striške (k. 1398) i Sultan-tepe i stigle u rejon s. Sasa, gde se odmaraju i sređivaju. Ujutro, 22. maja, one su produžile pokret u pravcu vrha Ždroupanica (na jugoslovensko-bugarskoj granici), odakle je krenula grebenom u rejon vrha Omar (k. 1206), na jugoslovensko-bugarskoj granici (severozapadno od Delčeva). Ovde su njene jedinice razbile jednu četu bugarskog 49. pešadijskog puka. Tom prilikom ubijeno je 32 neprijateljska vojnika i oficira, a zaplenjeno 4 mitraljeza, 2 puškomitraljeza, 30 pušaka, 3 konja i preko 10.000 metaka. Potom su one, uveče oko 20 časova, produžile pokret u dolinu Bregalnice preko sela Drače, u visini sela Bigla i kod Mitrovog Rida prelazi r. Bregalnicu ne naišavši na neprijateljske snage.

U daljem svom pokretu preko sela Bigla jedinice Udarne grupe stigle su na planinu Golak (vrh Čavka — k. 1538) gde se odmaraju nekoliko sati; odavde su otišle za s. Razlovce, u kome su, posle kraće borbe, protiv policijskih snaga, oko 19 časova 23. maja, ušle radi odmora. Sledećeg dana, 24. maja ujutru, one su preko grebena planine Golak, zauzele položaje na vrhu Obozna (k. 1181, na planini Plačkovica). Nešto pre 9 časova, neprijateljska avijacija bombarduje njihove položaje, dok se jedna neprijateljska kolona, jačine oko 500 vojnika — jedan bataljon iz sastava bugarskog 48.

⁹ ZBORNIK, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89; OSLOBODILAČKI RAT, Druga knjiga, str. 179; Pregled NOR-a u Makedoniji, str. 82 i 84; Vojna enciklopedija, tom 7, str. 368; M. Apostolski, Isto delo, str. 41—44 i 76; Istorija na makedonskiot narod, knjiga treća, str. 416—417; Hronologija, str. 765.

pešadijskog puka, kretala grebenom Golak planine u pravcu vrha Obozna. Tada su upućena dva bataljona Udarne grupe u susret ovoj neprijateljskoj koloni. Posle žestoke borbe koja je trajala do 11 časova, neprijateljska kolona je razbijena i odbačena u pravcu Kalimanskog polja. U međuvremenu, druga neprijateljska kolona — jačine jedan bataljon iz sastava bugarskog 48. pešadijskog puka, nađire ka Kiselici (2 km južno od Obozne). Tada je Štab Udarne grupe naredio da se prekine gonjenje neprijateljske kolone koja je pre toga bila razbijena, dok su oba bataljona upućena u pravcu Kiselice, gde je oko 12 časova došlo do borbe u susretu. Posle kraće borbe i ova neprijateljska kolona je razbijena, a delom uništena. Njeni ostaci su u paničnom bekstvu jednim delom odstupali preko sela Laki za Kočane, a drugim delom u dolini Bregalnice za Carevo Selo (danas: Delčevo). Tada su jedinice Udarne grupe preko Maleške reke izbile na Strumički rid (južno od s. Laki) gde se susrela sa trećom neprijateljskom kolonom, jačine oko 500-600 vojnika — jedan bataljon iz sastava bugarskog 49. pešadijskog puka. Posle žestokih borbi i obostranih napada i protivnapada u vremenu od 15 do 19 časova neprijateljske snage su razbijene i nagnane u paničnom bekstvu sve do Radovišta, ostavljajući na položajima skoro celokupno naoružanje i municiju. U ovim borbama neprijatelj je imao 87 mrtvih i 32 zarobljena vojnika i oficira. Zaplenjeno je: 1 top, 1 minobacač, 9 mitraljeza, 7 puškomitraljeza, 30.000 metaka i druga oprema. Udarne grupa je imala 6 mrtvih i 10 ranjenih boraca. Sledećeg dana, 25. maja, neprijateljske kolone izbegavaju susrete i borbe sa jedinicama Udarne grupe. I u daljim borbama neprijatelj je postajao sve obazriviji i sve više i više je gubio od svoga elana i borbenosti.¹⁰

Ujutru — u svanuće — 25. maja, Udarne grupa je produžila pokret od Strumičkog rida, u pravcu vrha Paruca, Gotena i Nivičana u cilju izbijanja na Novo Malinsku planinu. Kod Nivičana nje ne jedinice su prenoćile, dok su 26. maja ujutru počele penjanje uz Novo Malinsku planinu. Pošto su one izbile na greben ove planine, neprijateljska artiljerija iz rejona sela Amzali otvara vatru. Uprkos svemu tome, jedinice su produžile pokret i stigle na vrh planine u rejonu k. 1285, gde je dat odmor i izvršene pripreme za napad na bataljon iz sastava bugarskog 48. pešadijskog puka koji je zaposeo položaje iznad kote 1285 u rejonu Džani Tepe. Za napad su određena dva bataljona 3. makedonske NOU brigade, dok je bataljon Kosovske NO brigade određen u rezervu.¹¹

Posle izvršenih priprema, bataljoni 3. makedonske NOU brigade uspeli su da se približe neprijatelju na otstojanju od 50 metara, napadaju ga snažnom vatrom iz automatskih oruđa i borbom

---

¹⁰ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89; *Istorija na makedonskiot narod kniga* treća, str. 417; *Hronologija*, str. 766; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 179; *Pregled NOR-a u Makedoniji* str. 82 i 84; *Vojna enciklopedija*, tom 7 str. 368; *M. Apostolski: Isto delo*, str. 44—48 i 76.

¹¹ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89; *Istorija na Makedonskiot narod kniga* treća, str. 417; *Hronologija*, str. 766; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 179; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82 i 84; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; *M. Apostolski: Isto delo*, str. 48—50 i 77.

prsa u prsa razbijaju neprijateljske snage i produžavaju gonjenje do drumca Strumica-Berovo, a potom se prebacuju na drugu stranu komunikacije na greben Palazlija, noću 26/27. maja stižu u s. Stinek, odakle 27. maja zauzimaju položaje na Hadžinica, severoistočno od sela Stinek, gde su ostale preko celog dana. U ovim borbama neprijatelj je imao 73 mrtva, zarobljeno 30 vojnika i 1 oficir. Zaplenjeno je: 4 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, nekoliko minobacača, 85 pušaka i 60 mina za minobacače, 15.000 metaka i drugi ratni materijal. Udarne grupa imala je 1 mrtvog borca.

Istovremeno su bugarski okupatori, saznavši prethodno izviđanjem iz vazduha o namerama Udarne grupe da se prebaci na jug, na grčku teritoriju, postavili jake zasede na verovatnoj maršruti Udarne grupe i za njom uputili goneće odrede. Borački sastav Udarne grupe bio je iscrpljen dugim marševima, glađu i neprekidnim borbama, a broj ranjenih se znatno povećao, odlučeno je da se jedinice izvuku iz dodira sa neprijateljem i usmere na jug ka planini Kruši, gde će se odmoriti i srediti.

Udarne grupa je pred mrak 27. maja iz reiona sela Stinek produžila pokret i oko 20 časova izbija na reku Strumicu, kod s. Zlatareva prelazi reku, u s. Gabrane likvidira graničnu stražu i 28. maja u 1 čas otpočne sa penjanjem na Belasicu planinu, te oko 7 časova izbija na njen vrh Tumbak (k. 1880). U međuvremenu, oko 60 neprijateljskih vojnika sa 4 teška mitraljeza i nekoliko puškomitraljeza, je poselo greben Belasice i to: k. 1683 i rejon k. 1880. Pošto je neprijatelj imao povoljnije položaje, to su za likvidaciju neprijateljske grupe upućene dve grupe odabranih boraca da se preko severnih i južnih padina Belasice prebace u pozadinu neprijatelja i izvrše napad u leđa. Zajedničkim dejstvima sa fronta i u leđa, posle žestoke borbe koja je trajala do 16 časova, u potpunosti je slomljena neprijateljska odbrana na grebenu Belasice, dok je celokupna posada uništena, a naoružanje zaplenjeno. Uništenjem ove neprijateljske posade otvoren je put Udarnoj grupi za Jegejsku Makedoniju (na teritoriji Grčke). Na svome putu ona je kod Palmiša (na padinama Belasice) vodila borbu protiv grupe grčkih kolaboracionističkih snaga tako zvane »PAUDŽIJE«. U toku noći 28/29. maja Udarne grupa izbija na Krušu planinu gde je prenoćila, a ujutru 29. maja produžila za s. Karamahmudli, na putu od Kukuša za Sersko polje. U ovom selu ona je dočeka srdačno od strane makedonskog živilja, ali pokušaj da se dođe u dodir sa grčkim partizanskim jedinicama nije uspeo, jer su ove pre toga bile odbačene s te prostorije na desnu obalu Vardara. U ovim borbama neprijatelj je imao 29 mrtvih i 5 ranjenih vojnika. Zaplenjeno je 2 mitraljeza, 33 puške, 3 konja, 5000 metaka i druga oprema. Udarne grupa imala je 3 mrtva i 6 ranjenih boraca.¹²

¹² Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89; *Istorija na makedonskiot narod* kniga treća, str. 417; *Hronologija*, str. 766; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 179—180; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82 i 84; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; M. Apostolski: *Isto delo*, str. 77, 50—53.

Jedinice Udarne grupe su 30. maja oko 15 časova napadnute na položajima u rejonu s. Erseli — s. Araki na planini Kruši od bugarskog bataljona iz sastava 21. pešadijskog puka i jednog nemačkog bataljona iz Kukuškog garnizona. U 17 časova jedan bataljon Udarne grupe je protivnapadom razbio jednu neprijateljsku kolonu u rejonu s. Surlova i nastavio gonjenje u pravcu s. Popova. U međuvremenu, Kosovska NO brigada odbacila je u rejonu s. Karamahmudli neprijateljsku kolonu koja je nadirala sa pravca Kukuša, te se bez smetnji povukla sa položaja i priključila glavnini 3. makedonske NOU brigade koja je gonila neprijateljske snage. Pošto je Udarne grupa na ovoj prostoriji bila odmah napadnuta, a neprijatelju su pristizala pojačanja, to je Glavni štab NOV i PO za Makedoniju odlučio da Udarne grupu hitno povuče iz ovog rejona i preduzme marš ka severoistočnoj Makedoniji. Potom su jedinice Udarne grupe produžile pokret u pravcu severozapada, prelaze železničku prugu koja prolazi pored Dojranskog jezera i ujutru 31. maja stigla u selo Ehatan.¹³

Istoga dana oko 7 časova Udarne grupa je posela položaje na padinama Belasice — 1 km severno od razvalina sela Dutgutli. Na ovim položajima ona je oko 17 časova napadnuta jakom mitraljeskom vatrom iz rejona sela Nikolić od bugarske granične straže, koja je bila ojačana jednom bugarskom četom iz sastava 48. pešadijskog puka iz Gevgelije. Tada je štab Udarne grupe došao do zaključka da je kretanje njenih jedinica otkriveno i odlučio da se bugarska četa graničnog odseka napadne u rejonu vrha Kara-Taš (severno od Dojranskog jezera) sa ciljem produženja pokreta u pravcu sela Kosturina. Jedinice 3. makedonske brigade su oko 18 časova, posle jednočasovne žestoke borbe, razbile neprijateljske snage i prinudile ih na povlačenje u pravcu s. Nikolić i Valandova. Potom su sve jedinice Udarne grupe, preko sela Bajrambos, Nemetli produžile nadiranje za s. Kosturino, da bi potom prešle komunikaciju Strumica-Valandovo i da se dohvate Građeške i Končanske planine.¹⁴

U svanuće, 1. juna, njene jedinice izbijaju u rejon sela Memetli. Potom su one napale na položajima zapadno od Kosturina i na vrhu Golašac (2,5 km jugozapadno od Kosturina) neprijateljske snage približne jačine oko dva bataljona pešadije iz sastava bugarskog 48. pešadijskog puka i jednog divizionu artiljerije — ukupne jačine oko 1200-1300 neprijateljskih vojnika. Kako prvi napad nije uspeo, to su jedinice Udarne grupe prikupljene na Bejermu Tepe. Ovo je neprijatelj iskoristio, sredio svoje jedinice i organizovao mitraljeski, puškomitraljeski i artiljerijski vatreni sistem. U cilju zavaravanja neprijateljske komande, Štab Udarne grupe je na

¹³ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89; *Istorija na makedonskiot narod*, knjiga treća, str. 417; *Hronologija*, str. 766; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 180; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82 i 84; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; M. Apostolski: *Isto delo*, str. 53—54, 77.

¹⁴ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89; *Istorija na Makedonskiot narod* knjiga treća, str. 417; *Hronologija*, str. 766; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 180; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82 i 84; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; M. Apostolski: *Isto delo*, str. 55 i 77.

Bejermi Tepe ostavio jedan bataljon da odbija napad neprijateljskih snaga iz Kosturina, dok je ostalim snagama preko brda Letni vrh izvršio obilazak sela Kosturino sa severne strane, prešao komunikaciju južno od sela Tri Vode i produžio pokret ka selu Belotino. Zaštitnica je sa uspehom zadržavala neprijateljske snage, dok je neprijateljska avijacija nekoliko puta bombardovala glavninu na Letnjem vrhu. Neprijateljska kolona iz Kosturina se tada uputila ka Letnjem vrhu gde je zadržana od delova glavnine do dolaska bataljona koji je bio u zaštitnici na položajima na Bajermi Tepe. Ovim je omogućeno da glavnina Udarne grupe pređe komunikaciju i da se prikupi na prostoru 1 km zapadno od sela Popčevo. Prilikom prelaza puta Strumica-Valandovo, glavnina je zaplenila 11 neprijateljskih kamiona sa municijom i drugim ratnim materijalom, dok su posade zarobljene. Da bi sprečio dalje nadiranje jedinica Udarne grupe, neprijatelj je uputio jednu kolonu ka vrhu Vasilica, ali je ona odbačena u pravcu Kosturina, dok je Strumički garnizon poseo vrhove južno od Strumice da bi zaštitio grad od eventualnog napada partizanskih jedinica. Posle napornih borbi, Udarne grupa se 1. juna predveče prikuplja u selo Belotina radi odmora.¹⁵

Sledećeg dana, 2. juna ujutru, jedinice posedaju položaje na vrhu Biljarica (Gradeška planina),¹⁶ potom uveče istog dana odlaze u s. Donja Lipovica gde su prenoćile; 3. juna posedaju položaje na vrh Požar (Gradeška planina). Popodne istoga dana Operativni štab je odlučio da Udarne grupa pređe Vardar kod s. Gradeca i spoji se sa jedinicama 2. makedonske NOU brigade koje su se nalazile u Tikvešu. Grupa je, savladavši prethodno slabije bugarske delove, pokušala 3. juna predveče da pređe reku kod Gradeca, ali nije uspeła jer nije raspolagala sredstvima za prelaz, a zbog velike dubine gaženja nije bilo moguće to sprovesti. Osim toga obe obale Vardara bile su posednute bugarskim snagama, a iz garnizona Gevgelija bile su u pokretu prema Demir Kapiji neprijateljska ojačanja. Zbog toga se u samom Gradecu i okolnim selima nije moglo duže ostati i vršiti pripreme, jer bi neprijatelj to saznao, te je odlučeno da se jedinice Udarne grupe ponovo vrate na rejon Gradeške planine, gde su izbile 4. juna ujutru, odakle su istoga dana uveče preko sela Gornji Lipovik nastavio put na sever, pored sela Dukatino prelaze komunikaciju Strumica-Štip i reku Stara Reka i 5. juna oko 9 časova stigle u selo Kuškuli, na Plačkovicu.¹⁷

---

¹⁵ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89; *Istorija na makedonskiot narod* knjiga treća, str. 417; *Hronologija*, str. 794; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 180; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82 i 84; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; M. Apostolski; *Isto delo*, str. 56—58 i 77.

¹⁶ Operativni štab je tada uspostavio radio-vezu sa Vrhovnim štabom NOV i POJ i štabovima jedinica u Zapadnoj Makedoniji, koji je do tada bila prekinuta zbog nedostatka akumulatora. Tako je, pored ostalog, u ovom rejonu uspostavljena radio-veza sa Štabom 2. makedonske NOU brigade u Tikvešu (*Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 180).

¹⁷ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89 i 136; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 180; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82, 84; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; M. Apostolski; *Isto delo*, str. 59—60; *Istorija na Makedonskiot narod*, knjiga treća, str. 417; *Hronologija*, str. 795.

Neprijateljska komanda, koja je pratila kretanje jedinica Udarne grupe, je 5. juna oko 14 časova iz Radovišta i Strumice uputila dve kolone (jedan ojačan bataljon iz sastava bugarskog 49. pešadijskog puka) koje su nastupale u pravcu sela Kuškuli. Neprijateljske snage otpočinju napad artiljerijskom pripremom, a potom nadiru sa pravca sela Podarež ka vrhu 1299, kako bi jedinice Udarne grupe u rejonu s. Kuškuli dovele u težak položaj i da im onemogućue otstupanje grebenom ka vrhu Goten. Protivnapadom jednog bataljona osujećena je neprijateljska namera, te se bataljon na ovim položajima zadržao do 20 časova. U međuvremenu, oko 18 časova, dva bataljona izvršila su protivnapad na neprijateljske kolone koje su napadale na selo Kuškuli i prinudile na povlačenje. Potom je glavnina Udarne grupe preduzela pokret za vrh Goten, gde bataljon na k. 1299 pod komandom načelnika štaba Udarne grupe vrši ulogu zaštitnice. Kad je Udarne grupa izbila na Goten pod zaštitom mraka, ovaj bataljon napušta k. 1299 i ulazi u sastav iste.¹⁸

Sledećeg dana, 6. juna ujutru, Udarne grupa je produžila pokret na sever planinom Plačkovicom, te se zadržala na vrhu Asanli, istočno od sela Novo Selo, gde je noću 6/7. juna dočekala transport municije i hrane, spušten padobranima od strane savezničkih aviona. U ovom rejonu ona se zadržala do 9. juna, politički delovala i održavala mitinge po obližnjim selima, formirala Plačkavički NOP odred i bolnicu u kojoj su ostavljeni teški ranjenici. Odavde, Udarne grupa, tokom noći 9/10. juna, produžila je pokret, uništila kod s. Mojince neprijateljsku zasedu jačine oko 30 neprijateljskih vojnika, prešla reku Bregalnicu jugozapadno od Kočana, prelazi put i železničku prugu Štip-Kočani (5 km zapadno od Kočana), ujutru 10. juna dolazi u selo Pantelej, a potom produžava kretanje i izbija na greben Osogovskih planina — na Ponikve, gde se zadržala na odmoru. Ovde su jedinice Udarne grupe 11. juna napale neprijateljsku kolonu (jedan bataljon iz sastava bugarskog 49. pešadijskog puka) jačine oko 400-500 vojnika. Posle nekolikog uzastopnih juriša i ogorčene borbe koja je trajala od 9 do 14 časova neprijatelj je razbijen i gonjen do Zletovske reke. U međuvremenu kod k. 1431, nešto pre 14 časova, iz zasede napadnuta je neprijateljska kolona (jedan bataljon iz sastava bugarskog 1. armijskog pešadijskog puka) koja se iz Kočana kretala prema Ponikvama. Ona je delom uništena, delom razbijena, a razbijeni delovi gonjeni do s. Pantelej. U ovim borbama je ubijeno preko 80 neprijateljskih vojnika i oficira, zarobljeno 21 i zaplenjeno 10 mitraljeza, 4 puškomitraljeza, 5 minobacača sa 120 mina, 52 puške i 25.000 metaka, 60 konja i drugi ratni materijal.¹⁹

---

¹⁸ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89 i 136; *Istorija na Makedonskiot narod*, kniga treća, str. 417; *Hronologija*, str. 795; M. Apostolski: *Isto delo* str. 60—61, 77; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82 i 84; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 180.

¹⁹ Kod Bregalnice — blizu s. Mujinci (5 km južno od Kočana), 10. juna 1944 godine poginuo je komandant Kosovske brigade Milan Zečar, koji je kasnije proglašen za narodnog heroja) *Zbornik*, tom VII, knjiga 3, dok. br. 66 i 89; *Istorija na Makedonskiot narod*, kniga treća, str. 417; *Hronologija*, str. 796; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 181; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82 i 84; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; M. Apostolski: *Isto delo*, str. 61—65 i 77.

Sledećeg dana, 12. juna, Udarne grupa dolazi kod Koliba Lopen na Osogovskim planinama; oko 14 časova napada neprijateljski vod u rejonu Retkih Bukava i prinudila na povlačenje. U ovim borbama, u kojima su uzeli učešće bataljoni 6. južnomoravske i Kosovske NO brigade, neprijatelj je do 19 časova potpuno razbijen, više od polovine njegovih snaga je uništeno i zarobljeno, dok se manja grupa povukla ka Kalni Kamenu.²⁰

U toku noći 12/13. juna Udarne grupa je produžila pokret, 13. juna na vrhu Sultan Tepe razbija četvu iz sastava bugarskog 49. puka 17. pešadijske divizije. Poginulo je 28 bugarskih vojnika i 2 oficira, a zarobljena su 24 vojnika. Zaplenjeno je 4 mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 1 minobacač i druga oprema. Toga dana Udarne grupa predanjuje u šumama u visini vrha Taštepe, a noću 13/14. juna napala ojačani bataljon bugarskog 1. armijskog pešadijskog puka, koji je, pored minobacača, imao i dva brdska topa. Posle šestčasovne žestoke borbe neprijateljske snage su odbačene sa južnih vrhova Čupinog brda, a oko 13 časova i sa kote 1520, kada je u paničnom bekstvu, preko sela Luke, počeo odstupati u pravcu Krive Palanke. Tom prilikom je, pored ostalog, ubijeno preko 130 vojnika i oficira, a zarobljena 22 vojnika. Zaplenjeno je: 2 topa, 2 minobacača, 9 mitraljeza, 7 puškomitraljeza, 44 puške, 3 telefona, 10 km kabla i drugi ratni materijal. Na Čupinom brdu su se potom Udarnoj grupi pripojili ranije odsečeni bataljoni 3. makedonske i Kosovske NO brigade, koji su se uspeli održati na prostorijsi Kumanovo-Vranje-Kriva Palanka.²¹

Od 15. do 17. juna Udarne grupa je dejstvovala u širem rejonu Čupinog brda do Kočure planine, gde je vodila borbe protiv bugarskog ojačanog bataljona iz sastava 1. armijskog pešadijskog puka. Tako je, pored ostalog, 17. juna na Čupinom brdu zarobljena neprijateljska komora, dok je 18. juna kod Novog Gloga razbijena jedna neprijateljska četa i zaplenjena njena komora. Četa i komora su bili upućeni neprijateljskoj posadi u Stajovcu. Pokušaj bugarskog 1. bataljona iz sastava 52. pešadijskog puka iz utvrđenog garnizona Sv. Ilija da povrati izgubljenu komoru i da uništi snage NOVJ na ovom području osujećen je i oko 18 časova prinuđen na povlačenje u polazni garnizon.²²

Sledećeg dana, 19. juna, jedinice Udarne grupe vodile su žestoke borbe na Petrovoj gori protiv neprijateljska četiri pešadijska bataljona, jedan mitraljeski bataljon i sa 14. lovačkim bataljonom iz sastava 3, 52. i 1. armijskog pešadijskog puka, tako da je odnos

---

²⁰ M. Apostolski: *Isto delo*, str. 65—66; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 181; *Istorija na Makedonskiot narod*, knjiga treća, str. 417.

²¹ *Zbornik*, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89; *Istorija na Makedonskiot narod*, knjiga treća, str. 417; *Hronologija*, str. 796; M. Apostolski: *Isto delo*, str. 66—68 i 77; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82 i 84; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 181.

²² *Zbornik*, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89; *Istorija na Makedonskiot narod*, knjiga treća, str. 417; *Hronologija*, str. 803—804; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 181; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82, 84 i 85; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368; M. Apostolski: *Isto delo*, str. 68, 69 i 77.

snaga bio 5 : 1 u korist neprijatelja. Posle više uzastopnih napada i protivnapada i sa jedne i sa druge strane koji su trajali do 20 časova, neprijatelj je, pretrpevši velike gubitke bio prinuđen na povlačenje u polazne garnizone i to jedna grupa ka Sv. Iliji, a druga ka Besnoj Kobili. Potom je neprijatelj počeo povlačiti svoje jedinice u stalne garnizone, dok su jedinice NOVJ ponovo stvonile slobodnu teritoriju između Kumanova, Krive Palanke, Vranja, Crne Trave i Lužnice.²³

Jedinice Kosovske NO brigade, koje su učestvovalе u sastavu Udarne grupe u borbama tako zvane Prolećne neprijateljske ofanzive, od njenog formiranja — 12. maja pa sve do 19. juna 1944. godine izdržale su nadčovečanske napore vodeći svakodnevno teške borbe, a pri tome prelazeći velike prostorije. Tako su one od Crne Trave preko Kratova, Kozjaka, Osogova, Plačkovice, Ograždena i Belasice došle blizu Kukuša u Jegejskoj Makedoniji i ponovo se vraćaju na Kozjački masiv, prešavši pritom za 50 dana oko 950 km puta. Ljudstvo je izdržalo nadčovečanske napore, izvršavalo svaki postavljeni zadatak, da bi na kraju as ostalim jedinicama Udarne grupe u potpunosti razbile neprijateljsku ofanzivu u kojoj je učestvovalo preko 40.000 neprijateljskih vojnika. U ovim borbama je zaplenjeno: 9 topova, 14 minobacača sa 180 mina, 51 mitraljez, 46 puškomitraljeza, 585 pušaka, 245.000 metaka, 11 kamiona, 1 radio-stanicu, 105 konja. Ubijeno je 814, a zarobljeno 318 neprijateljskih vojnika, podoficira i oficira. Ljudstvo Udarne grupe je ispoljilo veliku hrabrost i smelost, visoki moral, čvrstinu, elastičnost, izdržljivost i odlučnost u borbama sa mnogo nadmoćnijim neprijateljem i zadavalo mu teške udare. Jedinice ove grupe su u jednomesečnim borbama — za vreme trajanja protivofanzive jedinica NOVJ, potpomogle su razbuktavanje ustanka u Istočnoj Makedoniji i stvorile uslove za formiranje novih partizanskih jedinica, doprinele su učvršćenju bratstva i jedinstva, učvršćenju organa narodne vlasti i zapoznavanju stanovništva ovog kraja sa ciljevima Narodnooslobodilačke borbe i Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, te stvorile slobodnu teritoriju u onim rejonima gde su one u ovom periodu dejstvovale.²⁴

Posle završetka Prolećne neprijateljske ofanzive, načelnik bugarske Skopske oblasne policije krajem juna 1944. godine, obavestio je direktora bugarske policije u Sofiji o nemoći žandarmerije i policije da se suprotstave jedinicama NOV i PO Makedonije. On potom naglašava da su i vojne jedinice, u dosta slučajeva, bile razbijene od partizanskih snaga i da u Kumanovsko-vranjskom i Tikveškom kraju potpuno gospodare jedinice NOVJ. Zbog toga on

---

²³ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 89; *Istorija na Makedonskiot narod*, kniga treća, str. 417; *Hronologija*, str. 804; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 181; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82 i 85; M. Apostolski, *Isto delo*, str. 72, 77 i 78; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368.

²⁴ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 84, 89 i 135; knjiga 4, dok. br. 1 i 118; *Istorija na Makedonskiot narod*, kniga treća, str. 418; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 184—185; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 82, 85; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 367—368; M. Apostolski: *Isto delo*, str. 78—79.

traži preduzimanje brzih i energičnih mera, a ukoliko do toga ne dođe, ističe on, partizanske jedinice će toliko ojačati da ih čak ni divizije 5. bugarske armije neće moći lako savladati.²⁵

Kada su se sredinom juna 1944. godine bataljoni Kosovske NO brigade prikupili u rejonu Čupinog brda, izvršena je reorganizacija ove Brigade: od preostalog ljudstva formirana su dva bataljona — 1. i 2. bataljon. Prvi bataljon je 20. juna 1944. godine ušao u sastav 15. srpske NO brigade i kasnije postao Prateći bataljon Glavnog štaba NOV i PO za Srbiju, a 2. bataljon je do 9. septembra 1944. godine dejtvoovao samostalno na širem području Vranja, Ristovca, Bujanovca i Preševa, kada je ušao u sastav novoformirane 2. kosovsko-metohijske NO brigade.²⁶

Formiranje i borbena dejstva Prve Kosovsko-Metohijske NOU brigade u Makedoniji

U s. Turju (u Karadžoju, u Grčkoj) Prva makedonsko-kosovska NOU brigada se 19. aprila 1944. godine podelila u dve grupe bataljona: na Grupu makedonskih bataljona (dva makedonska bataljona — 1. i 2. makedonski bataljon i Ruski bataljon, ponekad nazivan i Ruska partizanska četa, formiran od oko 50 crvenoarmejaca koji su pobešli iz nemačkog ropstva i stupili u NOVJ) i Grupu kosovsko-metohijskih partizanskih bataljona (Prvi i Drugi kosovski bataljon). Štab Brigade je i dalje, sve do formiranja posebnih brigada, komandovao obema brigadama.²⁷

Posle izvršene svečanosti, obe Grupe partizanskih bataljona izvršile su marš preko Prespe za Debarcu (Zapadnu Makedoniju). U toku marša, 28. aprila, vodile su kod s. Zavoja (na komunikaciji Resen-Ohrid) šestočasovnu oštru borbu protiv bugarskih jedinica Resenskog i Ohridskog garnizona. Tom prilikom bugarske snage pokušale su da opkole i unište Grupe bataljona. Iako je neprijatelj zaposeo drum, Grupe su, razbivši bočna obezbeđenja, izvršile proboj i produžile pokrete za s. Velmej (kod Ohrida). Tom prilikom uništen je jedan neprijateljski kamion dok su neprijateljske jedinice imale preko 30 mrtvih i veći broj ranjenih. Sledećeg dana, 29. aprila, Grupe bataljona su na granici između Kuratice i Velmeja, blizu komunikacije Kičevo-Ohrid, sukobile sa bugarskim jedinicama iz Ohrida i Resna koje su zaposele dominirajuće položaje i nalazile se u kružnoj zasedi. Da bi se izvukli iz okruženja Grupa kosovsko-metohijskih partizanskih bataljona je dobila zadatak da razbije neprijatelja na desnom krilu, a Grupa makedonskih partizanskih bataljona na levom krilu. Smelim jurišima i veštım manevrom, bataljoni su razbili blokadu i probili se u pravcu s. Slatine. U ovoj borbi bugarske jedinice su imale 63 mrtva vojnika i 18

²⁵ *Hronologija*, str. 797.

²⁶ *Hronologija*, str. 804 i 916.

²⁷ *Zbornik*, tom VII, knjiga 3, dok. br. 51, 86 i 55; knjiga 4, dok. br. 1; *Hronologija*, str. 736; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 172—173; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 386—387.

zarobljenih. Zaplenjeno je 26 pušaka, 2 puškomitraljeza, mnogo municije i drugog ratnog materijala. Tom prilikom je, pored ostalih, poginuo politički komesar Grupe kosovsko-metohijskih partizanskih bataljona Miloš Milić Mićo, koji je kasnije proglašen za narodnog heroja.²⁸

Po tom su Grupe kosovsko-metohijskih i makedonskih partizanskih bataljona produžile su sa nadiranjem, te su 30. aprila u s. Slatina (blizu Ohrida) napadnuti su od balističkih i nemačkih snaga. Posle dvočasovne borbe, nemačke i balističke jedinice su razbijene i prinuđene na povlačenje. U ovoj borbi neprijatelj je imao 50 mrtvih i 40 zarobljenih. Zaplenjena je i neprijateljska komora od 30 konja, 40 pušaka, mnogo municije i drugog ratnog materijala, te zapaljen jedan kamion.²⁹

U daljem svom nadiranjju one su, 2. i 3. maja, porušile sve mostove između Izvora i Mešešta na železničkoj pruzi i drumu Kičevo-Struga. Pored toga, zapaljane su sve železničke stanice, a pruga porušena na nekoliko mesta. Sledećeg dana, 4. maja, jedna nemačka kolona je pokušala da se probije od Kičeva za Strugu. Posle tročasovne borbe, neprijatelj je razbijen i prinuđen da se povuče u polazni garnizon. Zaplenjena su 2 kamiona, 1 motocikl, 8 puškomitraljeza, 1 mitraljez, 2 radio-aparata i drugi ratni materijal. Posle ovog uspeha makedonskih i kosovskih jedinica, te dobro izvršenih priprema, Grupe kosovsko-metohijskih i makedonskih partizanskih bataljona su 6. maja napale Izvor i železničku stanicu u ovom selu (između Kičeva i Struge). Posle kraće borbe i pretrpljenih gubitaka od oko 100 mrtvih i ranjenih, neprijatelj je prinuđen da napusti ovo mesto. Toga dana kod s. Podvisa (na pruzi Kičevo-Struga) napadnuta su dva železnička transporta i jedna kolona nemačko-balističkih jedinica. Transporti su skoro uništeni, a neprijatelj je imao preko 300 mrtvih vojnika, te zaplenjeno mnogo ratnog materijala. Sledećeg dana 7. maja, jedna nemačka kolona iz Struge je pokušala da se preko s. Botuna probije za Kičevo. Posle petočasovne borbe i pretrpljenih gubitaka, neprijatelj je odbijen i prinuđen da se povuče u polazni garnizon. Tako je za kratko vreme oslobođen veći deo Zapadne Makedonije na prostoru između Kičeva, Debra i Struge, a komunikacije koje su vezivale Skopje sa južnom Albanijom i severozapadnom Grčkom bile su prekinute, a kretanje neprijateljskih kolona usporene.³⁰

Kao što je bugarska 5. armija u Istočnoj Makedoniji pokrenula jake snage protiv jedinica NOVJ, isto tako su u Zapadnoj Makedoniji delovi nemačke 297. divizije i albanske kvislinške grupe (preko 1000 nemačkih vojnika i 3000 balista), ojačani velikim brojem topova, minobacača i mitraljeza preduzeli 8. maja 1944. godine koncentrično nastupanje iz Kičeva, Debra i Struge ka slobodnoj te-

²⁸ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 51, 55 i 128; knjiga 4, dok. 1 i 118; Istorija na Makedonskiot narod, knjiga treća, str. 412; Hronologija, str. 737.

²⁹ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 55 i 64; knjiga 4, dok. br. 1 i 118; Istorija na Makedonskiot narod, knjiga treća, str. 412; Hronologija, str. 737.

³⁰ Zbornik, tom VII, knjiga 3, dok. br. 55, 64; knjiga 4, dok. br. 1, 118; Hronologija, str. 763—764; Istorija na Makedonskiot narod, knjiga treća, str. 412.

ritoriji Debarca i Malesije, s namerom da ovde unište Grupe kosovsko-metohijskih partizanskih bataljona i pod svoju kontrolu ponovo stave komunikacije koje izvode ka Skoplju. Posle teških danonoćnih i žestokih četvorodnevni borbi u rejonima Izvora, Botuna, Pesočana i Mešešta, obe Grupe bataljona napustile su Debarca i povukle se preko Karaormana u Strušku Malesiju, gde su izvesno vreme vodile borbu protiv nemačkih i balističkih delova sa pravca Debra i Struge. Tom prilikom nemačke i balističke snage su spalile skoro sva planinska sela u Debarca i Kopačka (Crvena Voda, Botun, Pesočani, Vrbjani, Laktinje, Godivje, Mramorec i druga), i pretvorile u zgarišta; na najzverskiji i krvoločan način poklano je nekoliko desetina nevinih staraca, žena i dece, dok se ostalo stanovništvo sklonilo po šumama. U ovim borbama neprijatelj je imao 78 mrtvih, a jedinice NOVJ 2 mrtva i 8 ranjenih.³¹ U saopštenju Glavnog štaba NOV i PO za Makedoniju od juna 1944. godine o ovim borbama protiv nemačkih i balističkih snaga se, između ostalog, kaže:

» . . . . Gledajući nevino prolivenu krv, gledajući plamen koji je kao aždaja gutao do juče lepa sela, gledajući kako se pljačka stoka i imovina naših seljaka, kod svih nas, kod naših boraca i kod celog našeg naroda, stvorila se još čvršća rešenost da vodimo borbu do kraja i da se osvetimo, skupo da se osvetimo svima tim fašističkim ljudožderima . . . . »³²

Posle kraćeg odmora, štab Grupa bataljona dao je zadatak Grupi makedonskih partizanskih bataljona da razviju borbenu aktivnost u širem rejonu Gostivara i Galičnika, a Grupi kosovsko-metohijskih partizanskih bataljona da dejstvuju na prostoriji Drimkola i Malesije. Od 14. do 24. maja obe Grupe su vodile borbu s nemačko-balističkim delovima oko Nikiforova, Mavrova, Lazaropolja, Tresonča, Rosoka, Galičnika, Gara i na planini Bistri, uspevši da neprijatelja prinude na odstupanje ka Gostivaru i Kičevu. U ovim borbama neprijatelj je imao 149 mrtvih i 29 zarobljenih. Zapljene su, pored ostalog, 2 puškomitraljeza i 62 puške. Za to vreme su proterane balističke grupe iz Malesije i Drimkola.³³

Krajem maja su obe Grupe bataljona bile prikupljene u Struškoj Malesiji. Prateći njihovo prikupljanje, nemačke snage i balisti iz Debra i Struge obnovili su dejstva ka slobodnom delu Malesije. Na svim putevima i prilazima Debru, Strugi i Kičevu postavljene su jake zasede, a bugarske jedinice su posele demarkacionu liniju da bi sprečile izvlačenje makedonsko-kosovskih bata-

---

³¹ *Zbornik*, tom VII, knjiga 3, dok. br. 55, 62, 64, 78; knjiga 4, dok. br. 118; *Istorija na Makedonskiot narod*, knjiga treća, str. 412; *Hronologija*, str. 764—765; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 181—182; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368.

³² *Zbornik*, tom VII, knjiga 3, dok. br. 78.

³³ *Zbornik*, tom VII, knjiga 3, dok. br. 55, 62, 64, 78; knjiga 4, dok. br. 1, 118; *Istorija na Makedonskiot narod*, knjiga treća, str. 412—413; *Hronologija*, str. 764—766; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 182; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368, 386 i 387.

ljona na teritoriju pod bugarskom okupacijom. Grupa makedonskih partizanskih bataljona napadnuta je 1. juna u rejonu Lokova, a Grupa kosovsko-metohijskih partizanskih bataljona kod Zbaždija. U upornoj borbi do 4. juna, obe Grupe su održale svoje položaje i odbacile neprijatelja u Strugu i Debar. Potom je u s. Lokovu — 8. juna 1944. godine, formirana Prva makedonska NOU brigada. U svom sastavu je imala tri bataljona, ukupne jačine oko 650 boraca i rukovodilaca.³⁴ Grupa kosovsko-metohijskih partizanskih bataljona, produžujući dejstva, 9. juna je iznenadila albanske kvislinške delove (oko 400 balista iz Gostivara) kod Lazaropolja, razbila ih i prinudila na povlačenje u pravcu Kičeva. Zatim je 15. juna na putu Struga-Debar napala i razbila nemačko-balističku kolonu; 23. juna kod s. Velgošta (blizu Struge) napala je nemačko-balističke delove iz Struge. Posle viščasovne oštre borbe neprijateljski delovi su razbijeni i prinuđeni na povlačenje u polazni garnizon. Ovim napadom je osujećena neprijateljska ofanziva na slobodnu teritoriju Malesije i Karaormana.³⁵

U takvoj situaciji na Karaormanu, u rejonu Zbaždija (blizu Struge) je 24. juna 1944. godine od dotadašnje Grupe kosovsko-metohijskih partizanskih bataljona (1. i 2. kosovsko-metohijski bataljon), jedne slovenačke čete i Bataljona Crvenoarmejsca iz sastava 1. makedonsko-kosovske NOU brigade³⁶ formirana Prva kosovsko-metohijska NOU brigada. Ona je prilikom formiranja u svom sastavu imala tri bataljona i Četu pratećih oruđa, jačine 292 borca, dok je krajem 1944. godine imala 2200 boraca i rukovodilaca.³⁷

---

³⁴ U sastavu 1. makedonske NOU brigade ušli su 1. i 2. makedonski bataljon i 80 boraca Resansko-ohridskog NOP odreda) *Zbornik*, tom VII, knjiga 3. dok. br. 62, 64; knjiga 4, dok. 1, 118; *Istorija na Makedonskiot narod*, kniga treća, str. 412—413; *Hronologija*, str. 795; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 182; *Vojna enciklopedija*, Drugo izdanje, tom 2. Izdanje Redakcije Vojne enciklopedije, Beograd, 1971. str. 20; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 386—387;

³⁵ *Zbornik*, tom VII, knjiga 3, dok. br. 78 i 86; knjiga 4, dok. 118; *Istorija na makedonskiot narod*, kniga treća, str. 412; *Hronologija*, str. 794; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 182; *Vojna enciklopedija*, tom 7, str. 368, 386—387.

³⁶ Bataljon crvenoarmejsca iz sastava 1. makedonsko-kosovske NOU brigade je bio formiran od oko 50 crvenoarmejsca prebeglih iz nemačkog zarobljeništva. Bataljon se negde naziva i četom-Ruska partizanska četa, *Zbornik*, tom VII, knjiga 3, dok. br. 86; *Hronologija*, str. 797; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 182.

³⁷ Komandant 1. kosovsko-metohijske NOU brigade bio je Z ufer M u sić (umro u Beogradu 25. decembra 1967. godine kao general-major JNA), a politički komesar M ita M ilj k o vi ć.

Prema članku Pavla Jovičevića: *Narodnooslobodilački odbori na Kosovu i Metohiji i odjeci II zasjedanja AVNOJ-a*, Vojnoistorijski glasnik (u daljnjem tekstu samo VIG), Broj 6/1963, strana 124, brigada je formirana 28. juna 1944. godine, a prema dokumentu br. 86 (*Zbornik*, tom VII, knjiga 3), 15. juna 1944. godine. U članku političkog komesara Brigade M ite M ilj k o vi ća: *Naša prva brigada, od novembra 1944.godine*, objavljenom u listu »Sloboda« stoji:

Kosovski bataljoni imali su u samoj Makedoniji i svoj najsrećniji dan u životu — 24. juni 1944. godine. Toga dana od dva kosovska bataljona, jedne slovenačke čete i oslobođenih Rusa — crvenoarmejsca stvorena je skromna, po broju boraca mala, Prva kosovsko-metohijska NOU brigada ... Koliko radosti kod boraca zbog tog istorijskog zadatka. I zavetovala se tada naša bri-

Pružajući bratsku pomoć albanskim jedinicama kod Piškopeje, 1. makedonska i 1. kosovsko-metohijska NOU brigada izvršile su noću 8/9. jula pokret usiljenim maršem sa slobodne teritorije u Struškoj Malesiji pravcem Kodžadžik-reka Radika (Gorenički most) — Tatar-Elevci i 9. jula u zoru napale Debar.³⁸ Posle jednočasovne žestoke borbe nemačke snage nisu izdržale pritisak brigada, te su jedinice NOVJ uspele da prodru u centar grada. Potom se borbe nastavljaju za svaku ulicu. Posle osmočasovnih vrlo oštrih uličnih borbi slomljen je otpor nemačkih snaga, te su brigade ovladale gradom i prisilile neprijatelja da se povuče u kasarne odakle je pružao žilav otpor. Pošto su neprijatelju u popodnevним časovima počela da iz Struge pristižu pojačanja u tenkovima i pešadiji, koja su delovi za obezbeđenje napada zadržavali oko deset časova, to su obe brigade, da bi izbegle napad ovih snaga u bok i pozadinu po padu mraka napustile grad i povukle se ka Karaormanu. Za postignute uspehe u ovim borbama 1. kosovsko-metohijska NOU brigada je pohvaljena od Glavnog štaba NOV i PO za Makedoniju.

Uspešna dejstva jedinica 1. makedonske i 1. kosovsko-metohijske NOU brigade na području Debra olakšala su položaj 1. divizije NOV i PO Albanije kod Piškopeje, koja je početkom jula bila zahvaćena neprijateljskom ofanzivom u kojoj su uzele učesće nemačke i albanske kvislinške snage, jer je neprijatelj tada prema Debru i Struškoj Malesiji koncentrisao oko 8000 vojnika koji su bili ojačani tenkovima i artiljerijom.³⁹

---

gada da zastavu koju je dobila od Glavnog štaba Makedonije, neće ničim oprjati, da će je neustrašivo nositi iz borbe u borbu, da će pod njom oslobađati i narode Kosova i Metohije od fašističkih osvajača i njihovih slugu, te im tako osigurati dostojno mesto u demokratskoj i federativnoj Jugoslaviji. Uveravala je toga dana Brigada naše narode da će njeni bataljoni, koji svojim imenima: »Boris Vukmirović« »Ramiz Sadiku« i »Aco Marović« simbolično predstavljaju jedinstvo naroda Kosmeta, svojom borbom i svojim žrtvama, to jedinstvo pretvoriti u stvarnost i od njega napraviti ogromnu silu koju će na svojoj koži osetiti okupator i njegove slugu. I kad su se razilazili sa svečanosti, borci su, ponosni na sve ono što su preživeli ranije i toga dana, pevali svoj skromni marš, skroman isto onako kao što je skromna i Brigada:

*»Bez fanfara i zvučnih parada,
U borbi protiv krvnika.
Postadosmo Kosmeta Brigada,
Hrabra, smela Titova vojska.«*

(Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 103, 117, 129,148, 152, 168, 206; tom VII, knjiga 3, dok. br. 64, 66, 86; knjiga 4, dok. br. 1 i 118; *Hronologija*, str. 797; *Vojna enciklopedija*, tom 2, str. 16 i 24; *Vojna enciklopedija*, Drugo izdanje, tom 4, Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, Beograd, 1972, str. 658 i 662; tom 7, str. 368, 386—387; *Istorija na Makedonskiot narod*, knjiga treća, str 412 — 413 i 415; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 91.

³⁸ Debar su tada branili delovi nemačke 297. divizije i balističke snage iz okoline Debra (*Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 183; *Hronologija*, str. 822).

³⁹ U borbi za Debar, prema našim podacima, neprijatelj je imao oko 160 mrtvih i nepoznat broj ranjenih, dok su jedinice NOVJ imale 20 mrtvih i 40 ranjenih (*Zbornik*, tom VII, knjiga 3, dok. br. 94; knjiga 4, dok. br. 118; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 183; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 91 i 92).

Pošto su se povukle iz Debra, jedinice ovih dveju brigada su u drugoj polovini jula izvršile nekoliko uspešnih napada na neprijateljske kolone na komunikacijama — i to Debar-Gostivar i Debar-Struga. U ovim borbama ubijeno je 250 neprijateljskih vojnika, a uništena 22 kamiona.⁴⁰

Neposredno posle toga, jedinice 1. makedonske i 1. kosovsko-metohijske NOU brigade se upućuju prema Debru, te 1. avgusta, uz sadejstvo 1. brigade 1. divizije NOV i PO Albanije, napadaju grad i vode žestoke ulične borbe protiv nemačkih pešadijskih i tenkovskih jedinica. Grad je prelazio nekoliko puta iz ruke u ruku, tako da je tek posle dvadesetčasovne borbe oslobođen. Potom se borbe nastavljaju u neposrednoj okolini Debra i nastavljene u toku 2. i 3. avgusta, a kasnije su produžene južno i istočno od Debra, a nemačke snage prinuđene na povlačenje na pravcu Struge. U ovim borbama je ubijeno oko 150 balista i nemačkih vojnika, a veći broj ranjen; zaplenjena su 4 topa, 1 magacin municije i veće količine druge ratne opreme.⁴¹

Uspešna dejstva 1. makedonske i 1. kosovsko-metohijske NOU brigade u Zapadnoj Makedoniji, kao i velika slobodna teritorija na Karaormanu i ponovno zauzimanje Debra, 1. avgusta 1944. godine, u kome je učestvovala i 1. brigada 1. divizije NOV i PO Albanije, jako su zabrinuli nemačku komandu na tom sektoru. Stoga je ona brzo i energično reagovala, te sa nemačkom 297 divizijom (iz sastava 21. armijskog korpusa), čija je glavina bila stacionirana u Albaniji, preduzela je 4. avgusta zajedno sa balističkim snagama, ofanzivna dejstva na pravcu Debar-Karaorman. Nemačke snage toga dana napadaju slobodnu teritoriju Struške Malesije, koju su branile jedinice 1. makedonske i 1. kosovsko-metohijske NOU brigade. Jedinice NOVJ su sa uspehom odolevale jačim neprijateljskim snagama do 9. avgusta, kada su na ovaj sektor pristigla jaka nemačka pojačanja. Sjedinjene nemačke snage, posle četvorodnevnih žestokih borbi, uspevaju da slome otpor jedinica 1. makedonske i 1. kosovsko-metohijske NOU brigade i da ih prinude na povlačenje u pravcu Bistre planine. Ostavljajući manje posade po gradovima, glavina nemačke 297. divizije se postepeno povlači u Albaniju.⁴²

Vrhovni štab NOV i POJ je 22. avgusta 1944. godine naredio Glavnom štabu NOV i PO za Makedoniju da jedinice pod njegovom komandom, uz sadejstvo savezničke avijacije, od 1. do 7. septembra, ruše i onesposobljavaju za saobraćaj komunikacije na njihovom operativnom području i na taj način ometaju prebacivanje nemačkih snaga iz Grčke na sever. Proširivši i razradivši ovu Direktivu, Glavni štab NOV i PO za Makedoniju, je u sklopu op-

---

⁴⁰ Pregled NOR-a u Makedoniji, str. 92; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 183; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662.

⁴¹ *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 92 i 134; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 345; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662; *Hronologija*, str. 855; *Zbornik*, tom VII knjiga 4, dok. br. 118.

⁴² *Zbornik*, tom VII, knjiga 4, dok. br. 118; *Hronologija*, str. 856; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 345; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 92 i 134.

šteg zadatka svim jedinicama pod njegovom komandom, naredio da 1. makedonska i 1. kosovsko-metohijska NOU brigada⁴³ onesposobe komunikacije Gostivar-Kičevo-Ohrid, Kičevo-Debar i Debar-Gostivar.⁴⁴

Pošto je Štab 1. makedonske NOU brigade primio ovo naređenje, pristupa izvršenju gornjeg zadatka. Njegove jedinice 28. avgusta i nekoliko narednih dana, sa oko 1000 seljaka iz Debaraca, porušile su oko 3 km pruge Struga-Kičevo, železničke stanice Slivovo, Preseka, Botun, železničke mostove kod s. Mešešta i Preseke i mostove na putu kod s. Botuna, s. Melničana i s. Mogorča, Pored toga, uništile su tu liniju u dužini od oko 20 km. Ta pruga nije popravljena sve do konačnog oslobođenja Makedonije. Potom su ove jedinice 1. septembra napale balističke snage i zauzele Kičevo. Međutim, kad je neprijatelj prikupio snage i sa pravca s. Drugova napao ih s leđa, te su one napustile grad i povukle se za Debarca.

U međuvremenu, 1. kosovsko-metohijska NOU brigada je, po povratku iz Albanije, dejstvovala u Poreču. Na ovom području ona je 25. avgusta, sa 5. makedonskom NOU brigadom, u s. Brezi kod Makedonskog Broda (ranije: Južni Brod) razoružala 220 četnika, koji su potom većinom prišli NOVJ; zatim je noću 30/31. avgusta u s. Blace (kod Tetova) razbila jake balističke snage i produžila pokret preko Suve gore za selo Grgurnicu, gde je 31. avgusta razbila jake balističke snage i prinudila ih da u neredu odstupe prema Tetovu, dok je 6. septembra napala i oslobodila Makedonski Brod u kome su jedinice bugarskog 10. graničnog odseka pružili žilav otpor. U ovim borbama zarobljeno je preko 100 bugarskih vojnika, podoficira i oficira.⁴⁵

Pošto je oslobodila čitavo Poreče i sresko mesto Makedonski Brod, razbijajući pritom četnike Draže Mihailovića i delove bugarskih jedinica, Glavni štab NOV i PO za Makedoniju je 10. septembra prebacio 1. kosovsko-metohijsku NOU brigadu u rejon Prilepa, gde je zajedno sa Porečkom i Kruševskom NO brigadom, radi pojačanja odbrane Prilepa, 11. septembra posela položaje na liniji selo Veselčane, selo Alince i selo Maruľ. Na ovim položajima jedinice su ostale do noći 16/17. septembra, kada je 1. kosovsko-metohijska NOU brigada povučena sa položaja i upućena u pravcu Makedonskog

---

⁴³ Za to vreme je I. kosovsko-metohijska NOU brigada preko Albanije maršovala za Kosovo i Metohiju. Na svome putu kroz Albaniju ona je 22. avgusta u sadejstvu sa jedinicama 5. albanske brigade NOV Albanije, razbila slabije nemačke jedinice i baliste u blizini Peškopije, nanevši im teške gubitke. Međutim, ona se iz Albanije, po naređenju delegata CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa, ponovo krajem avgusta preko Pologa, vodeći neprekidne borbe, prebacila u Poreče (dolina reke Treske) — (*Zbornik*, tom VII, knjiga 4, dok. br. 24; *Hronologija*, str. 869; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 346; (*Vojna enciklopedija*, tom 4. str. 662.)

⁴⁴ *Zbornik*, tom VII, knjiga 4, dok. br. 118; *Hronologija*, str. 840, 857-858; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 346; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 110.

⁴⁵ *Zbornik*, tom VII, knjiga 3, dok. 99; knjiga 4, dok. br. 24, 28, 46, 118; *Hronologija*, str. 858—859 i 902; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 347; *Pregled NOR-a u Makedoniji*, str. 110-111 i 134.

Broda, odakle je krenula prema Tetovu. U toku marša ona je 21. septembra kod s. Sedlareva (blizu Tetova) razbila grupu balista i produžila pokret za s. Vratnicu.⁴⁶

Iz Makedonije, 1. kosovsko-metohijska NOU brigada je krenula 25. septembra 1944. godine preko Šar-planine i Albanije za Kosovo i Metohiju. Ovog i sledećeg dana ona je razbila poterne jedinice iz sastava nemačke 21. SS divizije »Skenderbeg«, odbacila ih u pravcu Dragaša (blizu Prizrena), te se 3. oktobra 1944. godine u s. Kolesjanu (kod Kukesa, u Albaniji) sastala sa Operativnim štabom NOV i PO za Kosovo i Metohiju i njegovim Pratećim bataljonom, dok je 13. oktobra 1944. godine u Krumi izdvojila deo ljudstva za formiranje 4. kosovsko-metohijske NO brigade. Njene su jedinice, razbivši prethodno baliste i 120 albanskih žandarma oslobodile 16. oktobra Tropoju (u Albaniji). Prva kosovsko-metohijska NOU brigada je za vreme uspešnih dejstava u Albaniji izgubila borca 2. bataljona Dragu Dragišić, koja je poginula na mestu Kaljaj Doda (u Ljumi, u Albaniji) u borbi protiv balista, te kasnije proglašena narodnim herojem; posle borbe kod Tropoje, 1. kosovsko-metohijska NOU brigada se sa albanskom 3. brigadom prebacila u Metohiju, gde je kasnije vodila žestoke borbe za oslobođenje ovog kraja.⁴⁷

Formiranje novih brigada i borbe za oslobođenje Kosova i Metohije

Pošto je područje Kosova i Metohije postojalo važno za dalji razvoj vojno-političke situacije u Južnoj Srbiji, Albaniji i Crnoj Gori i za sprečavanje izvlačenja nemačkih jedinica iz Grčke, Vrhovni štab NOV i POJ je 21. avgusta 1944. godine uputio depešu Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ u kojoj naglašava potrebu da Glavni štab NOV i PO Albanije jednu svoju diviziju orijentiše na teritoriju Đakovice, Peći i Plavskog jezera, gde bi se povezala sa jedinicama Glavnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju i ometala nemačke jedinice u mobilizaciji albanskog stanovništva protiv NOV i POJ; zatim da jedinice te divizije prenesu svoja dejstva ka Skadru, a tokom pokreta mogla bi izvesti niz akcija na komunikaciji Kukese-Skadar.⁴⁸

Da bi se obezbedila koordinacija operacija jugoslovenskih i albanskih jedinica i pružila pomoć u izgradnji NOV Albanije, krajem avgusta 1944. godine Vrhovni štab NOV i POJ je uputio Vojnu misiju s pukovnikom Velimirom Stojnićem na čelu u Glavni štab NOV i PO Albanije,⁴⁹ kojem je 1. septembra predložio da deo svo-

---

⁴⁶ Ivan Antonovski: *Borbe za oslobođenje Prilepa (Od početka septembra do početka novembra 1944. godine)*, VIG, Broj 3/1972, str. 114, 116; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 351; *Zbornik*, tom VII, knjiga 4, dok. br. 50 i 55; *Hronologija*, str. 903—905.

⁴⁷ *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 337; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 622; *Hronologija*, str. 906, 926, 928, 974 i 982.

⁴⁸ *Hronologija*, str. 840.

⁴⁹ *Hronologija*, str. 843.

jih snaga uputi severno od r. Drima radi saradnje s jedinicama NOV i POJ u operacijama na Kosovu i Metohiji, te ističe da bi zadatak ovih jedinica bio da prihvataju nove borce, formiraju nove jedinice i razbiju neprijateljske snage, podvukavši pritom važnost Kosova i Metohije i severne Albanije za NOV i POJ i za NOV i PO Albanije i ukazuje na ozbiljne teškoće koje bi nastale za obe strane ukoliko bi se na tim područjima konsolidovale neprijateljske jedinice.⁵⁰

Sledećeg dana, 2. septembra 1944. godine, Vrhovni štab NOV i POJ je preimenovao Glavni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju u Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju,⁵¹ koji je 14. septembra 1944. godine potčinjen Glavnom štabu NOV i PO za Srbiju.⁵² Tada je Vrhovni štab NOV i POJ odobrio da na Kosovu i Metohiji ostanu i dalje dve operativne zone. Vrhovni štab je svojim naređenjem od 2. septembra naredio Operativnom štabu NOV i PO za Kosovo i Metohiju da nipošto ne sme dozvoliti da se u ovoj oblasti ugnjezde neprijateljske snage, te ga obaveštava da je naredio Glavnom štabu NOV i PO za Makedoniju da mu stavi na raspolaganje sve jedinice s Kosova i Metohije, a da je Glavnom štabu NOV i PO Albanije predložio da deo svojih snaga uputi na prostoru severno od reke Drima.⁵³

Nekoliko dana kasnije, 5. septembra, Vrhovni štab je dopunio svoje obaveštenje time što Gnjilanska NO brigada ostaje pod komandom Glavnog štaba NOV i PO za Makedoniju i naredio Operativnom štabu da se poveže s preostalim jedinicama Kosovske NO brigade i da ih stavi pod svoju komandu.⁵⁴ Narednog dana, 6. septembra, Vrhovni štab naređuje Operativnom štabu da pojača akcije jedinica NOVJ na svom operativnom području i da se poveže s Glavnim štabovima NOV i PO za Srbiju i Makedoniju i s jedini-

---

⁵⁰ Sekretar CK KP Albanije Ever Hodža je 23. septembra 1944. godine uputio pismo Generalnom sekretaru Josipu Brozu Titu, u kome se, pored ostalog, kaže: »Veliko interesovanje koje ste uvek pokazivali prema našoj mladoj Partiji, Vaši dragoceni saveti i neizmerna, neprekidna pomoć koju ste nam ukazivali, bili su jedan od glavnih faktora osnivanja, rašćenja i učvršćenja naše Partije, koja je u najtežim trenucima naše nacionalne istorije pokazala s pravom da je dostojan vođ našem narodu... Pravilna i jasna linija herojske Komunističke partije Jugoslavije nije za nas bila samo buktinja antifašizma koja osvetljava naš mučan i tegoban put, nego istovremeno čvrst oslonac u našem započetom radu...« (*Hronologija*, str. 873, 881—882)

⁵¹ Komandant Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju bio je Fadil Hodža, politički komesar Krsto Filipović — Grof, zamernik komandanta Milutin Pavličević — Brka, a član Štaba Pavle Jovičević. Početkom decembra 1944. godine Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju imao je sledeći sastav: komandant Fadil Hodža, politički komesar Krsto Filipović — Grof, zamernik komandanta Milutin Pavličić, dok je nešto kasnije na ovoj dužnosti došao Petar Brajović, pomoćnik načelnika Ante Valenčić i načelnik Personalnog oteka Pavle Jovičević, (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, Beograd-u daljnem tekstu samo: Arhivi V. I. I. (kutija 1988, br. reg. 5—1/2; *Zbornik*, tom I, knjiga 19, dok. br. 129, 179, 196 i 213; *Hronologija*, str. 873).

⁵² *Hronologija*, str. 878.

⁵³ *Hronologija*, str. 873.

⁵⁴ *Hronologija*, str. 874.

cama NOVJ koje djeluju u susjednim krajevima, istakavši pritom da su politički uslovi za rad povoljni i da se događaji brzo razvijaju, te tražio da ga izvesti čime bi mu on, Vrhovni štab, mogao pomoći.⁵⁵

Potom je, 11. septembra, Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito uputio Direktivu Glavnim štabovima i štabovima korpusa: obavještava da je situacija u celoj zemlji povoljna, da jedinice NOV i POJ izvode uspešna dejstva i da su stvorile veliku slobodnu teritoriju, da je masovna mobilizacija u toku, da su osnovne četničke i nedićevske snage razbijene, da su desetine hiljada bugarskih vojnika razoružane, i da je nekoliko hiljada domobrana prešlo na stranu NOV i POJ, a ocenjuje se i veći prelaz; ističe da je položaj nemačkih snaga u Jugoslaviji vrlo težak, da se nemačke snage povlače iz Grčke i Albanije na sever; naređuje da sve jedinice NOV i POJ razviju maksimalnu inicijativu i ofanzivni polet, ruše komunikacije, zauzimaju razne važne čvorove, gradove i druga uporišta i ne dozvole da se nemačke snage organizovano povuku iz naše zemlje i da odnesu oružje.⁵⁶ Dva dana kasnije, 13. septembra, Vrhovni komandant NOV i POJ je uputio svim jedinicama NOV i POJ Direktivu o formiranju novih jedinica: postojeće divizije popunjavati novim borcima, dok one ne narastu na 6000-8000 boraca, a nove jedinice treba formirati tamo gde postoje vojno-politički i terenski uslovi.⁵⁷

Pod uticajem sve većih uspeha jedinica NOVJ na jugoslovenskom ratištu, stanovništvo Kosova i Metohije u ovom periodu sve masovnije pristupa partizanskim jedinicama, te je do kraja 1944. godine formirano još sedam NOU brigada. Tako je, u s. Ljiljancu (kod Bujanovca), od 2. bataljona Kosovske NO brigade, interniraca i logoraša i novodošlog ljudstva iz Gnjilana i Kačanika, 9. septembra 1944. godine, formirana Druga kosovsko-metohijska NO brigada. Ona je u svom sastavu imala četiri bataljona, ukupne jačine 450 boraca, dok se broj boraca i rukovodilaca krajem godine povećao na oko 1600.⁵⁸

U rejonu Vranja je 16. septembra 1944. godine formirana Treća kosovsko-metohijska NO brigada »Milan Zečar«,⁵⁹ koja je u

⁵⁵ *Hronologija*, str. 875—876.

⁵⁶ *Hronologija*, str. 877.

⁵⁷ *Hronologija*, str. 878.

⁵⁸ Komandant 2. kosovsko-metohijske NO brigade bio je Vojo Bukelić, politički komesar Vlada Popović, zamenik Branislav Škembarević, zamenik komandanta Radomir Lalović (*Zbornik*, tom I, knjiga 19, dok. br. 117, 152 i 188; knjiga 12, dok. br. 138; tom VII, knjiga 3, dok. br. 66; Arhiv V. I. I., kut. 181, br. reg. 40/5; kut. 1988, br. reg. 5—2/2; *Hronologija*, str. 916; *Vojna enciklopedija*, tom 2, str. 24; tom 4, str. 662-663).

⁵⁹ Treća kosovsko-metohijska NO brigada »Milan Zečar« dobila je ime po komandantu Kosovske NO brigade Milanu Zečaru, narodnom heroju, koji je poginuo 10. juna 1944. godine kod Bregalnice — blizu s. Mujinci (5 km južno od Kočana) u Istočnoj Makedoniji, u borbi protiv bugarskih okupacionih jedinica (*Hronologija*, str. 796).

Komandant 3. kosovsko-metohijske NOU brigade bio je Jovica Popadić, politički komesar Dušan Jovović, zamenik političkog komesara Katarina Patrnogić i zamenik komandanta Petko Vasić (Arhiv V. I. I., kut. 1988, br. reg. 5—2/2).

svom sastavu imala tri bataljona, sa oko 450 boraca i rukovodilaca.⁶⁰ Od izbeglica s Kosova i Metohije i dobrovoljaca iz Jablaničkog i Kopaoničkog sreza je 24. septembra 1944. godine u s. Tulari- ma (kod Lebana) formirana Peta kosovsko-metohijska NO brigada. Ona je u svom sastavu imala dva bataljona, ukupne jačine oko 300 boraca, dok je njen 3. bataljon formiran 1. oktobra u istom mestu te je brigada imala 500 boraca; krajem oktobra iste godine u njen sastav ulazi Narodnooslobodilački partizanski bataljon »Meto Bajraktari«, tako da je do kraja 1944. godine brojno stanje 5. kosovsko-metohijske NO brigade naraslo na oko 1800 boraca i rukovodilaca.⁶¹ Mesec dana posle formiranja, 25. oktobra 1944. godine, Štab 5. kosovsko-metohijske NO brigade je uputio Proglas Albanci- ma lapskog i prištinskog sreza sa pozivom da stupaju u redove NOV i PO Kosova i Metohije.⁶²

Na oslobođenoj teritoriji u Krumi (u Albaniji), u prisustvu 1. kosovsko-metohijske NOU brigade i 3. i 5. albanske brigade, od Narodnooslobodilačkog partizanskog bataljona Kosova, novodošlih boraca sa Kosova i Metohije (od kojih je formirano dva bataljona) i izvesnog broja boraca i rukovodilaca iz 1. kosovsko-metohijske NOU brigade. Ona je u svom sastavu imala tri bataljona, ukupne jačine oko 400 boraca, dok se broj boraca i rukovodilaca do kraja godine povećao na oko 2000.⁶³ U članku: »Formirana je 4. kosmetska brigada« koji je objavljen novembra 1944. godine u listu »Sloboda«, između ostalog, piše:

»... Naša IV brigada je od velikog značaja za oslobodilačku borbu naroda Kosova i Metohije. Sastavljena od najboljih sinova i kćeri sva tri naroda Kosova i Metohije: šiptarskog, srpskog i crnogorskog, ona je divno oličenje bratstva i jedinstva naših naroda, što je zaista najmoćnije oružje u borbi protiv nemačkih dželata i svih javnih i prikrivenih narodnih neprijatelja....

U danima kada proslavljene jedinice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, naše hrabre brigade Kosmeta i bratske šiptarske brigade nastupaju sa svih strana u ofanzivu na Kosovu i Metohiju, — verujemo da će naša mlada IV brigada ispuniti dostojno sve zadatke koji se pred njom postavljaju i koje naši narodi od nje očekuju. Nemilosrdnim i odlučnim udarcima protiv okupatora i domaćih izdajnika oslobađati gradove i sela Kosova i Metohije; proširivati i učvršćivati bratstvo i jedinstvo naših naroda, mobilisati nove borce za nove jedinice naše mlade vojske.

---

⁶⁰ *Hronologija*, str. 921; *Vojna enciklopedija*, tom 2, str. 24; tom 4, str. 663.

⁶¹ Komandant 5. kosovske-metohijske NO brigade bio je Mladen Žakula, vršilac dužnosti političkog komesara Miladin Belojević Pavličić načelnik štaba Spasoje Ačković (Arhiv V. I. I. kut. 1988, br. reg. 5—3/2; *Hronologija*, str. 927, 972 i 988; *Vojna enciklopedija*, tom 2, str. 25; tom 4, str. 663).

⁶² Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 194.

⁶³ *Zbornik*, tom I, knjiga 19, dok. br. 187, 188, 189, 196, 208; *Hronologija*, str. 980; *Vojna enciklopedija*, tom 2, str. 25; tom 4, str. 663.

Tako, eto, narodi Kosova i Metohije stvaraju svoju mladu vojsku, koja će biti najbolja garancija njihovog srećnog i lepšeg života u novoj, Demokratskoj i Federativnoj Jugoslaviji... «⁶⁴

Da bi postojeće i novoformirane jedinice na Kosovu i Metohiji, čije se brojno stanje svakim danom povećavalo, bile blagovremeno snabdevane oružjem, municijom, hranom, odećom, obućom, lekovima, sanitetskim materijalom i drugim ratnim potrebama, Vrhovni štab NOV i POJ je 10. novembra 1944. godine naredio Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, između ostalog, da materijalom koji pristiže iz Italije snabdeva i jedinice pod komandom Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju.⁶⁵

Nemački Štab Grupe armije »E« koji se dotada nalazio u Grčkoj, stigao je 14. oktobra 1944. godine u Stari Trg (kod Kosovske Mitrovice) i preduzeo sve mere da obezbedi povlačenje nemačkih snaga iz Grčke i Makedonije na sever, angažujući pritom nemačke jedinice i baliste. Za obezbeđenje desnog boka Grupe armija »E« na Kosovu i Metohiji Štab Grupe armije »E« je formirao dve borbene grupe: »Langer« (Langer) i »Bredov« (Bredov),⁶⁶ kako bi obezbedio neometano povlačenje od Uroševca do Kosovske Mitrovice. Prva grupa trebala je da hitno zauzme Kuršumliju i tako zatvori pravac Prokuplje-Kuršumlija-Podujevo-Priština, a druga da zatvori pravac Bujanovac-Gnjilane-Priština i pojedine položaje oko Bujanovca na liniji: s. Krajmirovac-s. Kraljevo-s. Rakovac-s. Končulj. Prostor između ovih grupa zatvaralo je oko 6000 balista i to na liniji: Bujanovac-Kitka (trig. 1154) — Markov vis-s. Merdare Prepolac-Ugljarski krš. Sve snage koje su vršile obezbeđenje prema istoku, obrazovale su Borbenu grupu »Šolc« (»Scholz«). Za vreme borbi na pravcu Kosova, u Metohiji je obezbeđenje levog boka Grupe armija »E« i zaštitu skladišta 21. brdskog armijskog korpusa (koja se nalazila tada u Prizrenu) vršila je Borbena grupa »Skenderbeg«,⁶⁷ koja je uz pomoć balista čvrsto držala Peć, Đakovicu i Prizren, obezbeđujući komunikacije za Kosovo.⁶⁸

⁶⁴ Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 208.

⁶⁵ Hronologija, str. 990

⁶⁶ Sastav borbene grupe »Langer«: Jurišna četa, Izviđačka četa sa 6 lakih tenkova, Streljačka četa, dva voda lakih topova 20 mm, vod teških topova i vod pionira. Sastav borbene grupe »Bredov«: jedan bataljon 47. grenadirskog puka, i 1. bataljon i jedna četa 65. puka 22. divizije, 1. i 2. bataljon 22. puka 11. vazduhoplovno-poljske divizije, 22. pionirski bataljon, delovi 122. izviđačkog bataljona sa oko 10 tenkova, 3. i 4. divizion 22. artiljerijskog puka 22. divizije i 2. i haubički divizion artiljerijskog puka 11. vazduhoplovno-poljske divizije (*Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 374; *Vojna enciklopedija*, Prvo izdanje, tom 9, Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, Beograd, 1967, str. 169; tom 4, str. 662; *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945*, Vojni istorijski institut JNA, 1957, str. 196—197 — u daljem tekstu samo: *ZAVRŠNE OPERACIJE*).

⁶⁷ Borbena grupa »Skenderbeg« formirana je od preostalog ljudstva ranije razbijene nemačke 21. SS divizije »Skenderbeg« (oko 3.000 nemačkih vojnika) i nekoliko mornaričkih jedinica (oko 4.000 mornara) pristiglih iz Grčke — ukupno 7.000 vojnika. (*Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 376-377; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662; tom 9, str. 169; *Završne operacije*, str. 201)

⁶⁸ Zbornik, tom I, knjiga 11, dok. br. 141, 161, 175; knjiga 12, dok. br. 144, 200; knjiga 14, dok. br. 136, 165; knjiga 15, dok. br. 180; *Hronologija*, str.

Baš u vreme kada su formirane nove brigade, NOP odredi i bataljoni i u vreme kada se 1. kosovsko-metohijska NOU brigada približavala Metohiji, Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije je 10. oktobra 1944. godine naredio Operativnom štabu NOV i PO za Kosovo i Metohiju da jedinice pod njegovom komandom sistematski razaraju sve komunikacije u ovoj pokrajini i sve one koje odatle vode ka Crnoj Gori i severnoj Albaniji, jer je nemačkim snagama onemogućeno povlačenje iz Srbije na sever, a ostalo im je jedino da se povlače preko Metohije i severne Albanije, te naloženo da za taj zadatak mobilise sve snage i stanovništvo, te da o pokretima neprijatelja redovno izveštava.⁶⁹

Posle završetka Niške operacije održan je u Niškoj Banji sastanak predstavnika Glavnog štaba NOV i PO za Srbiju, Štaba 13. korpusa NOVJ i Štaba bugarske 2. armije. Na njemu je odlučeno, uz prethodnu saglasnost Vrhovnog štaba NOV i POJ, da jedinice bugarske 2. armije, 24. i 46. divizije NOVJ i jedinice pod komandom Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju 15. oktobra 1944. godine otpočnu dejstva na pravcima prema Kosovu.⁷⁰

Na osnovu naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ i gore pomenutog sporazuma, Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju je razradio Plan za konačno oslobođenje ove pokrajine. Tim planom su 1. i 4. kosovsko-metohijska NOU brigada i 3. i 5. brigada NOV Albanije dobile zadatak da dejstva svojih jedinica usmere u Metohiju i to: 1. kosovsko-metohijska NOU brigada i 3. albanska brigada prema Dečanima i Peći, a 4. kosovsko-metohijska NOU brigada i 5. albanska brigada prema Prizrenu.

Istim planom je bilo predviđeno da jedinice bugarske 2. armije, 24. i 46. divizije NOVJ i 2, 3. i 5. kosovsko-metohijska NO brigada oslobode Kosovo od okupatorskih i kvislinških snaga i da spreče izvlačenje snaga nemačke Grupe armija »E«. Njihov zadatak je bio da što pre izbiju na Kosovo i spreče odstupanje nemačkih snaga preko Kosova i zapadne Srbije na sever. Prema Planu trebalo je da bugarska 2. armija (bez 12. pešađijske i 2. konjičke divizije) nastupa pravcem Kuršumlja-Podujevo-Priština i ovlada Malim Kosovom; 24. divizija NOVJ (bez 17. brigade), uz podršku bugarskih artiljerijskih jedinica, da nastupa desno od bugarske 2. armije, pravcem Krtinjak (trig. 1147 — 11 km jugozapadno od Kuršumlje) — s. Slatina - s. Kačandol - s. Bajgora, i zauzme Vučitrn i Kosovsku Mitrovicu i preseče komunikaciju Priština-Kosovska Mi-

---

937; Ali Hadri: *Albanska narodnost u Jugoslaviji od 1918—1941. godine i njeno učešće u NOB Jugoslavije* (u knjizi »Iz istorije Albanaca«.) Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije, Beograd, 1965, str. 208 — U kasnijem tekstu navodiće se samo naziv knjige: »Iz istorije Albanaca« i broj strane; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662; tom 9, str. 169; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 374—375; *Završne operacije*, str. 196—197 i 201; *Hronologija*, str. 937.

⁶⁹ *Hronologija*, str. 936

⁷⁰ *Zbornik*, tom I, knjiga 15, dok. br. 180; *Završne operacije*, str. 197; *Vojna enciklopedija*, tom 9, str. 169

trovica; bugarska 12. pešadijska divizija i 5. kosovsko-metohijska brigada da nastupaju pravcem Lebane-Medveđa-Priština; 46. divizija NOVJ i bugarska 2. konjička divizija da zauzmu Bujanovac i da potom preko Gnjilana izbiju ispred same Prištine, a 2. i 3. kosovsko-metohijska NO brigada, do zauzimanja Bujanovca, da dejstvuju u tom rejonu, potom se orijentišu prema Uroševcu. Kumanovskoj diviziji NOVJ (koja je bila pod komandom Glavnog štaba NOV i PO za Makedoniju) je naređeno da usmeri dejstva ka rejonu Skopske Crne gore i na komunikaciju Skopje-Uroševac; bugarska 9. pešadijska divizija i 17. brigada 24. divizije NOVJ određene su u opštu rezervu bugarske 2. armije, dok je 24. divizija NOVJ, zbog zamorenosti i pretrpljenih gubitaka u ranijim borbama, zamenjena 9. novembra 1944. godine 22. divizijom NOVJ.⁷¹ Početak dejstva svih jedinica predviđen je za 23. oktobar 1944. godine.⁷²

Pošto je nemačka borbena grupa »Langer« 15. oktobra 1944. godine pristigla na području Toplice nije uspela da organizuje odbranu Kuršumlije, jer je bila napadnuta od jedinica bugarske 4. divizije i Tenkovske brigade, te bila prinuđena da se povuče južno od Kuršumlijske Banje. Da bi mogla izvršiti postavljene zadatke nemačka borbena grupa »Langer« je 16. oktobra, ojačana 2. bataljonom 16. puka nemačke 22. divizije, 2. divizionom 654. artiljerijskog puka nemačke 104. divizije, jednom protivtenkovskom baterijom 88 mm i baterijom topova. Tako sjedinjene nemačke snage su pokušale da organizuju odbranu 2 km južno od Kuršumlijske Banje. Međutim, ove neprijateljske snage su ponovo napadnute od jedinica bugarske 2. armije i 17. brigade 24. divizije NOVJ. Tada je 17. brigada 24. divizije NOVJ preko s. Lužani izvršila obuhvatni manevar borbene grupe »Langer«, odbila protivnapad dve čete nemačke 7. SS divizije »Princ Eugen«⁷³ i prinudila nemačke snage da se na položaju kod Kuršumlijske Banje povuku na liniju Prepolac s. Merdare. Nemačkim jedinicama je upornom odbranom uspelo da zadrže ove topografski jake položaje i da stabilizuju odbranu zbog neodlučnosti bugarske 2. armije da energičnije nastavi svoje nadiranje u Malo Kosovo. Nedovoljno angažovanje njenih jedinica, a posebno Tenkovske brigade, u otsudnom momentu omogućilo je

---

⁷¹ Smenjivanje jedinica 24. divizije NOVJ od strane jedinica 22. divizije NOVJ otpočelo je 8. novembra 1944. godine. Smenjivanje je završeno sledećeg dana, 9. novembra, a zatim je 24. divizija upućena ka Nišu, a 22. divizija preduzela je dejstva prema Kosovu Polju (*Hronologija*, str. 1016).

⁷² *Zbornik*, tom I, knjiga 14, dok. br. 52, 92, 95, 145, 165, 199; knjiga 15, dok. br. 10, 123, 180; knjiga 19, dok. br. 187, 192, 195, 198, 211; *Hronologija*, str. 936, 937, 959, 982, 983, 985—988, 1007—1009, 1015—1019, 1045; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 375, 376; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662; tom 9, str. 169; *Završne operacije*, str. 197, 198 i 201.

⁷³ Ove čete su formirane od prikupljenih vojnika nemačke 7. SS divizije »Princ Eugen«, koja je bila razbijena zapadno od Niša (*Zbornik*, tom I, knjiga 15, dok. br. 180; *Završne operacije*, str. 198).

nemačkoj borbenoj grupi da još više utvrdi novoposednute položaje i da ih zadrži sve do 31. oktobra 1944. godine.⁷⁴

Jedinice 12. divizije bugarske 2. armije i 5. kosovsko-metohijske NO brigade su za to vreme, ne naišavši na otpor neprijateljskih snaga, nastupale pravcem Lebane-Medveđa-s. Tulare i 18. oktobra su izbile na liniju s. Brvenik-s. Ajkobila, iza položaja nemačke borbene grupe »Langer«. Na ovoj liniji one su, upornom odbranom i aktivnim dejstvima 1. bataljona nemačkog 133. puka, Dopunskog bataljona 21. SS divizije »Skenderbeg« i jedne baterije topova, zadržane. Pošto su jedinice NOVJ i bugarske snage iz sastava njihove 2. armije svakim danom vršile sve jači pritisak na položaje borbene grupe »Langer« i izbijanja bugarske 12. divizije i 5. kosovsko-metohijske NO brigade na gore pomenute položaje, Komanda nemačke Grupe armija »E« je bila prinuđena da odvoji iz glavnine, koja se povlačila preko Kosova, još četiri bataljona pešadije i jedan divizion artiljerije da bi pojačala borbenu grupu »Solc« za odbranu pravca od Medveđe ka Prištini. Za to vreme bugarska 2. konjička divizija, 46. divizija NOVJ i 2. i 3, kosovsko-metohijska NO brigada vodile su borbe sa borbenom grupom »Bredov«, ali bez većeg uspeha.⁷⁵

Do početka dejstava na celom frontu, 23. oktobra 1944. godine, obostrani raspored jedinica bio je sledeći:

— od Medvednika do s. Pakaštica, na levom krilu neprijateljskog rasporeda, položaje je poselo oko 6000 balista;

— počev s levog nemačkog krila, na otseku s. Pakaštica preko Prepolca, Orliškog visa, s. Pravatica, Šajkovačke čuke, Dražnje čuke do s. Baraina bili su: 2. bataljon 133. puka zatvarao je drum ka Podujevu, 2 bataljon 724. puka je poseo položaje na Prepolcu, a jedan Landessichen bataljon na Orliškom visu; jedna protivtenkovska četa bez oruđa se nalazila kod s. Pravatica, dok se Fizilirski bataljon »Rodos« nalazio na položajima kod s. Merdare; južno od s. Merdara su bili 2. bataljon 16. puka i dve čete 48. brzog odreda; 1. bataljon 133. puka se nalazio na položajima u rejonu s. Orljani, dva divizona bez oruđa i jedna pionirska četa su bili u Podujevu kao opšta rezerva; artiljerija se nalazila na položajima između s. Lužane i s. Kisela Banja (južno od Podujeva). Jake balističke snage (jačine oko 6000 ljudi) posele su položaje od s. Baraina do Lopardinci (severno od Bujanovca), dok su se, pored ovih snaga, u rejonu Bujanovca nalazili: po jedan bataljon 16. i 17. puka (ukupno dva bataljona), 1. i 2. bataljon 22. puka, 22. pionirski bataljon, delovi 122. tenkovskog Izviđačkog bataljona i četiri divizona artiljerije.

Prema ovim položajima, na liniji Ugljarski krš - s. Bajovića Lazovi nalazile su se jedinice 24. divizije NOVJ, bugarske 6. divizije od s. Vukojevac do Orliškog visa, bugarske 4. divizije na lini-

⁷⁴ *Zbornik*, tom I, knjiga 14, dok. br. 199; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 375; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662; *Završne operacije*, str. 198.

⁷⁵ *Zbornik*, tom I, knjiga 14, dok. br. 72, 127, 129, 145, 159, 167, 199; *Hronologija* str. 983; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 375, 376; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662, 663; *Završne operacije*, str. 198.

ji s. Pravatica-s. Rašica, a 17. brigada 24. divizije NOVJ posela je položaje u rejonu s. Kutlovo, pozadi bugarske 4. divizije. Jedinice 5. kosovsko-metohijske NO brigade posele su položaje od s. Baraina do s. Kaljetica, bugarske 12. divizije do s. Kaljetica do s. Ajkobila; u rejonu Kuršumlje se nalazila Tenkovska brigada bugarske 2. armije, dok se bugarska 9. divizija nalazila u rejonu Prokuplja, kao armijska rezerva. Na liniji s. D. i G. Vrtogaš-s. Dubnica (severoistočno od Bujanovca) bile su jedinice 46. divizije NOVJ a liniju s. Davidovac-s. Žbevac posela je bugarska 2. konjička divizija, a 2. i 3. kosovsko-metohijska NO brigada na liniji s. Jastrebac, s. Košarno, s. Novo Selo.⁷⁶

Jedinice 2. bugarske armije su sve do 25. oktobra 1944. godine vršile nasilno izviđanje i vodile borbe lokalnog karaktera, te napad angažovanih jedinica nije otpočeo na svim pravcima određenog dana, 23. oktobra, kako je to bilo predviđeno. Pored toga, Štab 2. bugarske armije je vršio pripreme da, u zahvatu komunikacije Kuršumlja-Podujevo, ubaci u borbu 6. i 9. diviziju i to: 9. diviziju između 4. i 12. divizije, a 6. diviziju na desno krilo 4. divizije. Nasuprot tome, jedinice 11. i 13. srpske brigade 24. divizije NOVJ prešle su u napad kako je to bilo predviđeno Planom sadejstva. One su 23. oktobra slomile veoma žilav otpor balističkih jedinica na teško prolaznom i jako ispresecanom zemljištu i ovladale linijom Ugljarski krš (k. 1297)-Krtinjak (k. 1147)-s. Tačevac. Potom su jedinice 24. divizije NOVJ odmah produžile nadiranje i do 28. oktobra zauzele Bajgoru i Rakašticu, čime je ugrozila levi bok i pozadinu nemačkih jedinica kod Prepolac kao i samu Kosovsku Mitrovicu, gde su Nemci otpočeli hitnu evakuaciju i spaljivanje materijala koji se nije mogao izvući. Toga dana, Nemci su, iskoristivši neaktivnost jedinica bugarske 2. armije, uspjeli da deo svojih snaga iz Podujeva i Kosovske Mitrovice izvuku i iz rejona Crnog vrha (trig. 1364). Podujeva i Oštrog koplja (trig. 1789), uz podršku jakih balističkih snaga, izvršili snažan protivnapad na 24. diviziju NOVJ. Ovim je 24. divizija bila dovedena u vrlo tešku situaciju, jer je bila ostavljena bez uporednog dejstva bugarske 2. armije na položaje Prepolac-s. Merdare i bez ugovorene artiljerijske podrške. Pošto je bila istaknuta ispred fronta, ona je u dvodnevnim borbama pretrpela velike gubitke — 118 mrtvih i 209 ranjenih, te prinuđena da se, usled neprekidnih borbi i savlađivanja teškog terena, 28. i 29. oktobra povuče na levu obalu Laba, na liniju Ugljarski krš-Krtinjak-s. Tačevac-D. Repa. Zbog iscrpljenosti boraca i pretrpljenih velikih gubitaka ona je od 8. do 9. novembra na ovim položajima smenjena od jedinica 22. divizije NOVJ. Istovremeno su vođene borbe kod Bujanovca i na pravcu Medveđa-Priština, ali bez naročitih rezultata. Jedinice 2. i 3. kosovsko-metohijske NO brigade su sa uspehom napadale komunikaciju Kumanovo-Bujanovac i ometale saobraćaj na isto.⁷⁷

⁷⁶ Zbornik, tom I, knjiga 14, dok. br. 95, 104, 114, 116, 122, 145; *Završne operacije*, str. 198—199.

⁷⁷ Zbornik, tom I, knjiga 14, dok. br. 122, 123, 127, 145, 146, 165, 167, 199; knjiga 15, dok. br. 79, 180; *Hronologija*, str. 985, 986, 987; *Ostobodilački rat*, Druga knjiga, str. 376; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662—663; tom 9, str. 169; *Završne operacije*, str. 199—200.

Jedinice 4, 6. i 12. divizije bugarske 2. armije su 1. novembra obnovile napad na nemačke položaje kod Prepolca u cilju zauzimanja Malog Kosova. Posle žestokih borbi jedinice bugarske 4. pešađijske divizije i jedinice NOVJ su 4. novembra ovladale Podujevom, a nemačka borbena grupa »Langer« je bila prinuđena da se povuče na liniju s. Baraina-s. Sajkovac-s. Glavnik-Kodra Golma (k. 1067). Da bi se osiguralo nesmetano povlačenje jedinica Grupa armija »E« preko Kosova Polja borbena grupa »Langer« je, na ovoj liniji, ojačana 734. pukom 104. divizije, 4, 6. i 7. četom 999. tvrđavskog bataljona, sa dva Landesšicen bataljona, dva artiljerijska diviziona i jednom tenkovskom četom. U novonastaloj situaciji, Stab bugarske 2. armije je uveo u borbu 9. diviziju između 4. i 12. divizije, dok je 12. diviziju ojačao 6. graničnim pukom. Tako ojačane: 4, 9. i 12. divizija, uz podršku Tenkovske brigade, su 8. novembra otpočele napad na pravcu Prištine, dok je 6. divizija dobila zadatak da ovlada južnim padinama Kopaonika. Na desnom krilu 6. divizije napadale su jedinice 22. divizije NOVJ. Od 8. do 15. novembra vođene su žestoke borbe kod visa Kaljine (9 km severozapadno od Podujeva), s. Glavnika, s. Lužana, Sajkovca, između Zari Surduli i Dražnje čuke. Upornom odbranom na ovim položajima nemačke snage su uspele da odbiju sve napade jedinica bugarske 2. armije i 22. divizije NOVJ i da se održe na njima. Ovim su one uspele da obezbede povlačenje glavnine Grupe armija »E« dolinom Ibra prema severu.⁷⁸

Jedinice 2. bugarske konjičke divizije, 46. divizije NOVJ, 2. i 3. kosovsko-metohijske NO brigade su isto tako 8. novembra napale u rejonu Bujanovca položaje borbene grupe »Bredov« koja se povlačila. Nastupajući iza nemačkih snaga i jakih balističkih jedinica, delovi bugarske konjičke divizije i 25. brigada 46. divizije NOVJ su predveče 8. novembra oslobodile Bujanovac, a 16. novembra i Gnjilane, te prinudile nemačke i balističke snage da se povuku u pravcu Prištine. Po zauzimanju Gnjilana jedinice 46. divizije NOVJ su bile raspoređene po sledećem: 25. brigada na sektoru Gnjilana, 26. brigada na prostoru Bujanovac-Trnovac, a 27. brigada zapadno do Končuljske Klisure, u s. Domorovce-Toponica.⁷⁹

Neposredno posle formiranja, jedinice 4. kosovsko-metohijske NO brigade su 16. oktobra 1944. godine napale Đakovicu, koju je branilo 200 nemačkih vojnika i 400 balista. Posle desetočasovne borbe one su oslobodile mesto i tom prilikom zarobile 150 balista, dok je 25 nemačkih vojnika poginulo. Nakon ovog uspeha Brigada je dobila naziv UDARNA. Sledećeg dana, 17. oktobra, njene jedinice napuštaju Đakovicu pred nadmoćnim nemačkim i balističkim snagama, te se povlače na Čaf Pruši. Potom je 4. kosovsko-metohijska

---

⁷⁸ *Zbornik*, tom I, knjiga 14, dok. br. 184, 193, 199; knjiga 15, dok. br. 10, 79, 170, 180; *Hronologija*, str. 1015, 1016; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 376; *Vojna enciklopedija* tom 4, str. 662—663; *Završne operacije*, str. 200.

⁷⁹ *Zbornik*, tom I, knjiga 14, dok. br. 188, 189, 196, 199; knjiga 15, dok. br. 26, 28, 30, 49, 58, 74, 170, 180; knjiga 19, dok. br. 195; *Hronologija*, str. 1016, 1017; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 376; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662—663; *Završne operacije*, str. 200.

NOU brigada, u sadejstvu sa 3. brigadom NOV Albanije, 20. oktobra, napala utvrđeno selo Junik (blizu Đakovice). Zbog jakog otpora nemačkih i balističkih snaga napad nije uspeo. Nekoliko dana kasnije, 25. oktobra, 1. kosovsko-metohijska NOU brigada, u sadejstvu sa dva bataljona 4. kosovsko-metohijske NOU brigade je ponovo napala Junik. Posle oštih desetočasovnih borbi, zbog pristizanja neprijateljskih pojačanja iz Peći, napada balista s leđa iz regiona s. Molića i znatnih gubitaka, jedinice NOV su se povukle ka albansko-jugoslovenskoj granici.

Međutim, jedinice 1. kosovsko-metohijske NOU brigade vrše pripreme za likvidaciju neprijateljskog uporišta u Juniku, koje je, posle oštih borbi, oslobođeno 28. oktobra. Demoralisane nemačke jedinice i balisti povukle su se ka Dečanima i Juničkim planinama. Zaplenjena su 3 mitraljeza, 2 puškomitraljeza, 30 pušaka i drugog ratnog materijala. Istoga dana, u s. Batuši je zarobljeno 30 balista, a ostatak se probio na odseku koji je držala jedna četa iz 3. albanske brigade. Sledećeg dana, 29. oktobra, 1. kosovsko-metohijska NOU brigada napala je i zauzela Dečane, proterala nemačke jedinice i izbila na desnu obalu r. Dečanske Bistrice.⁸⁰

Sledećeg dana, 30. oktobra, Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju je izdao naređenje za sistematsko rušenje komunikacija u Metohiji u cilju sprečavanja i usporavanja povlačenja nemačkih jedinica na sever — u pravcu Kosovske Mitrovice i dalje prema Novom Pazaru, Sjenici i Kraljevu, kao i preko Čakora za Crnu Goru i dalje.⁸¹

Delovi 4. kosovsko-metohijske NOU brigade napali su 4. novembra nemačko obezbeđenje Terzijskog mosta (blizu Đakovice). Posadi su naneti gubici, ali most, zbog snažnog otpora, nije srušen. Istoga dana, jedinice 1. kosovsko-metohijske NOU brigade odbile su napade nemačkih jedinica na Dečane. Sledećeg dana, 5. novembra, one su, posle oštih borbi, odbile ponovljene napade nemačkih snaga ka Dečanima. Jedna četa te brigade uspela je da pređe most na r. Dečanskoj Bistrici i da se više njega uklini u neprijateljski položaj. Saveznička avijacija mitraljirala je neprijateljske snage tokom celog dana; 6. novembra nemačke jedinice, potpomognute artiljerijom, vrše protivnapad kod Dečana, ali su im jedinice 1. kosovsko-metohijske NOU brigade onemogućile prelaz na desnu obalu r. Dečanske Bistrice. Dva dana kasnije, 8. novembra, 1. bataljon 1. kosovsko-metohijske brigade je razbio nemačku kolonu koja je od Đakovice pošla u pomoć svojim snagama na r. Dečanskoj Bistrici, dok je 4. kosovsko-metohijska brigada, posle oštih borbi, razbila nemačko-balističku posadu Terzijskog mosta i most oštetila. Posle žestokih borbi vođenih neprekidno više od mesec dana protiv nemačke borbene grupe »Skenderbeg« u Metohiji, jedinice 4. kosovsko-metohijske NOU brigade i 5. albanske brigade su 9. novembra oslobođile Đakovicu. Istoga dana su jedinice 1. kosovsko-metohijske NOU

---

⁸⁰ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—11/I; *Hronologija*, str. 982—983, 986, 987; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 663.

⁸¹ *Hronologija*, str. 988.

brigade, posle jednodnevnih oštrih borbi, u rejonu Dečana sprečile probijanje nemačke kolone iz Peći za Đakovicu i prinudile na povlačenje u polazni garnizon.⁸²

Povlačenje glavnine Grupe armija »E« preko Kosova Polja je sredinom novembra ulazilo u završnu fazu. Usled toga, kao i zbog dejstva 1. i 4. kosovsko-metohijske NOU brigade i 3. i 5. brigade NOV Albanije u Metohiji, nemačka borbena grupa »Skenderbeg« je pokušala da se preko Čakora probije za Crnu Goru. Pošto nije uspela, ona je zajedno sa ostalim nemačkim delovima 17. novembra počela povlačenje iz Metohije u pravcu Kosovske Mitrovice. Povlačenje nemačkih snaga iz Metohije izazvalo je rasulo kod balista na ovom području, tako da su 1. kosovsko-metohijska NOU brigada i 3. albanska brigada 17. novembra oslobodile Peć, dok su jedinice 2. kosovsko-metohijske NOU brigade oslobodile Uroševac, gde je formiran Sreski Narodnooslobodilački odbor za srez Nerodimski. Sutradan, 18. novembra, 4. kosovsko-metohijska NOU brigada i 5. albanska brigada oslobadaju Prizren. Toga dana u Peći je formiran Opštinski i Sreski NO odbor; dan kasnije, 19. novembra, oslobođen je Orahovac, dok je 20. novembra 1. bataljon 1. kosovsko-metohijske brigade oslobodio varošicu Istok, čime je Metohija konačno oslobođena. Potom su ove brigade nastavile nastupanje u pravcu Prištine, gde su se 26. novembra 1944. godine spojile sa ostalim snagama NOVJ.⁸³

Kada su se začelne jedinice Grupe armija »E« pripremale za pokret, da bi 16. novembra počele napuštati Kosovo, bugarska 2. armija je dobila zadatak da u roku od tri dana zauzme Prištinu, Vučitrn i Kosovsku Mitrovicu. Protivofanziva jedinica NOVJ i bugarske 2. armije trebala je otpočeti 16. novembra 1944. godine u 6 časova. Jedinice bugarske 2. armije dobile su zadatak da dejstvuju po sledećem: 12. divizija pravcem komunikacije Lebane-Priština, 9. divizija između komunikacije Podujevo-Priština i Lebane-Priština; Tenkovska brigada komunikacijom Podujevo-Priština, 4. divizija Podujevo-Vučitrn, 6. divizija Krpimej-Kosovska Mitrovica i jedinica bugarske 2. konjičke divizije pravcem Gnjilane-Priština. Na desnom krilu ove bugarske divizije raspoređena je 25. brigada 46. divizije NOVJ. Jedinice 22. divizije NOVJ imale su dejstvovati po sledećem: 8. brigada izvršiće pokret Kuršumlja-Sastavci-Mala Kosanica, gde se povezati sa 4. divizijom bugarske 2. armije i produžiti dejstva u pravcu Vučitrna i Prištine; 10. brigada napadaće pravcem Žitinja-Ržana, sa zadatkom da ovlada položajima Ržana-Oštro Koplje, a potom produži prema Siljevici-Zabrđe i dalje prema Kosovskoj Mitrovici; 12. brigada izvršiće pokret za Kuršumlju i razmesitiće se u s. Rudari-Kuršumlja-Tiovac, gde će se nalaziti u opštoj rezervi divizije. Hirurška ekipa divizije nalaziće se u s. Krpimej.⁸⁴

⁸² Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—11/I; *Hronologija*, str. 1015—1017.

⁸³ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—11/I; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 377; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662—663; *Završne operacije*, str. 201; *Hronologija*, str. 1017, 1918.

⁸⁴ *Zbornik*, tom I, knjiga 15, dok. br. 15, 16, 28, 30, 33, 35, 49, 62, 78; *Hronologija*, str. 1018.

Nemačka borbena grupa »Langer«, pošto je prethodno izvršila svoj zadatak u izvlačenju glavnine Grupe armija »E«, 17. novembra se počela povlačiti pravcem Vučitrn-Kosovska Mitrovica. Potom su, posle borbi sa nemačkim zaštitnicama, delovi bugarske 12. pešadijske i 2. konjičke divizije i 25. brigade 46. divizije NOVJ oslobodile 19. novembra Prištinu; 8. brigada 22. divizije NOVJ i delovi bugarske 4. pešadijske divizije, posle dvodnevni borbi protiv nemačkih jedinica i balista na levoj i desnoj obali Kočandolske reke (blizu Podujeva) oslobodile su 20. novembra Vučitrn. Posle borbi tokom 17. i 18. novembra na liniji Oštro koplje-Kodra naljt jedinice 10. srpske brigade 22. divizije NOVJ uspele su 21. novembra da odbace nemačke jedinice i baliste sa k. 1704 i k. 1577, a potom da prodru u s. Bajgoru i s. Bare (kod Kosovske Mitrovice), dok su jedinice bugarske Tenkovske brigade i 12. srpske brigade 22. divizije NOVJ 22. novembra oslobodile Kosovsku Mitrovicu; 10. srpska brigada 22. divizije NOVJ je istoga dana, posle borbe protiv 12. bataljona nemačkog 999. puka, na juriš zauzela neoštećeni rudnik Trepču, dok je Zvečan oslobođen 23. novembra.

Time je izvlačenje nemačke Grupe armija »E« preko Kosova i Metohije bilo završeno. Ona je svoj 91. armijski korpus uputila preko Raške, Novog Pazara, Sjenice i Prijepolja ka Višegradu, a glavnina se prebacila od Kraljeva, preko Čačka, Užica (danas: Titovo Užice) na levu obalu Drine. Ovim je završeno oslobođenje čitave Kosovsko-metohijske oblasti. Potom su, 27. novembra 1944. godine 8. i 12. brigada 22. divizije NOVJ upućene prema Raškoj, i Novom Pazaru, a Štab divizije i njena 10. brigada su smešteni u Kosovskoj Mitrovici. Prilikom čišćenja terena, 10. srpska NO brigada 22. divizije NOVJ je 1. decembra proterala iz s. Rujišta (kod Kosovske Mitrovice) delove četničkog 2. kosovskog korpusa. Ranjeno je 7, a zarobljena su 23 četnika, dok je 10. brigada imala 1 ranjenog borca. Zaplenjen je 1 puškomitraljez, 12 pušaka, 530 metaka i 7 bombi.

Bugarska 2. armija (bez 12. divizije) je povučena na području Leskovca i Niša, odakle je upućena u Bugarsku; bugarska 12. divizija je ušla u sastav bugarske 1. armije i kasnije prebačena, preko Beograda, u Mađarsku, na levu obalu reke Drave.

Jedinice 46. divizije NOVJ su potom dobile zadatak da prostoriju Gnjilane-Priština-Uroševac očiste od ostataka balističkih bandi. Tako je 25. brigada raspoređena u rejonu Prištine, 26. brigada na prostorijski Lipljan-Suvodol-Janjevo, 27. brigada na sektoru Gnjilana, a Štab divizije u Prištini.⁸⁵

Uspesna dejstva jedinica NOVJ u oktobru i novembru 1944. godine na području Kosova i Metohije omogućila su još veći priliv stanovništva u partizanske jedinice, te se povećava brojno stanje postojećih i formiraju nove jedinice. Tako je 9. novembra 1944. godine u Đakovici formirana 7. kosovsko-metohijska NO brigada, ko-

⁸⁵ Zbornik, tom I, knjiga 15, dok. 15, 30, 33, 35, 38, 49, 57, 62, 74, 78, 111, 123, 138, 170, 180; Knjiga 19, dok. br. 204; Hronologija, str. 1018, 1019, 1045; Oslobođilački rat, Druga knjiga, str. 377; Vojna enciklopedija, tom 4, str. 662—663; tom 9, str. 169; Završne operacije, str. 201—202.

ja je u svom sastavu imala četiri bataljona. Krajem decembra iste godine Brigada je imala 4000 boraca i rukovodilaca.⁸⁶ Od rasformiranog Ibarskog NOP odreda i novodošlog ljudstva u Kosovskoj Mitrovici je 13. decembra 1944. godine obrazovana 6. kosovsko-metohijska NO brigada, koja je u svom sastavu imala tri bataljona, ukupne jačine 1000 boraca i rukovodilaca.⁸⁷ Naredbom Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju je 20. decembra 1944. godine u Istoku (kod Peći), od dotadašnjeg Kosmetškog NOP odreda i novodošlih boraca, formirana 8. kosovsko-metohijska NO brigada, ukupne jačine oko 2000 boraca i rukovodilaca.⁸⁸

Pored ovih jedinica, 9. novembra 1944. godine, se spominje i Brigada Đakovičke Malesije, čiji je zamenik komandanta bio V. J. Dočaj, a politički komesar Nuri Arapi. U izveštaju koga je Štab te brigade poslao 10. novembra 1944. godine Operativnom štabu NOV i PO za Kosovo i Metohiju, između ostalog, stoji:

»Juče, 9. XI, stigli smo u selo Vusanje na 30 minuta od Gusinja . . . Mi ćemo nastaviti put prema Vašem planu. Oboleli i ranjenici mogu doći u Berane (danas: Ivangrad), gde se nalazi divizijska bolnica. Ima mnogo mogućnosti, da se teški bolesnici prebace u Italiju . . . «⁸⁹

Pored ovoga, u izveštaju se iznosi i vojnopolitička situacija u rejonu Gusinja.

Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je svim potčinjenim štabovima i komandama 25. decembra 1944. godine izdao Naredbu o formiranju dopunskih brigada i bataljona radi popune jedinica. Naredbom se predviđa da dopunske brigade mogu imati do 6000 boraca i rukovodilaca i da se pre upućivanja u operativne jedinice, ljudstvo mora potpuno osposobiti za boračke dužnosti, te da se formiranje ovih jedinica završi do 15. januara 1945. godine. Ova Naredba je dopunjena 30. decembra 1944. godine time što se naglašava da se, pored dopunskih jedinica, formiraju i Rekrutni centri radi obuke regruta i radi popune operativnih jedinica.⁹⁰

Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju 17. decembra 1944. godine izveštava Glavni štab NOV i PO za Srbiju o situaciji na Kosovu i Metohiji i o rasporedu jedinica. U tom izveštaju se, pored ostalog, navodi da se raspolože sa 650 odabranih omladinaca od kojih treba formirati Omladinsku brigadu i da u najskorije vreme svih devet brigada mogu imati po više od 3000 boraca. U postojećoj dokumentaciji ne može se videti da li je ova zamisao

---

⁸⁶ Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 215; *Hronologija*, str. 1017; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 663; tom 2, str. 25.

⁸⁷ Zbornik, tom I, knjiga 15, dok. br. 138 i 170; knjiga 19, dok. br. 213; *Hronologija*, str. 1046; *Vojna enciklopedija*, tom 2, str. 25; tom 4, str. 663.

⁸⁸ Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 215; *Hronologija*, str. 1047; *Vojna enciklopedija*, tom 2, str. 25; tom 4, str. 663.

⁸⁹ Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 201.

⁹⁰ *Hronologija*, str. 1023—1024.

Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju ostvarena. U izveštaju se misli na sedam formiranih brigada, na Osmu kosovsko-metohijsku koja je neposredno posle toga formirana i na Omladinsku koju je trebalo formirati, ali koja nije formirana, jer je od ljudstva predviđenog za nju formirana Dopunska brigada, čije je ljudstvo kasnije upotrebljeno za popunu postojećih jedinica.⁹¹

Prema naredbi Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju od 20. decembra 1944. godine, na teritoriji te oblasti je 25. decembra iste godine formirano pet komandi vojnih područja (pečko, prizrensko, uroševačko, prištinsko i kosovskomitrovačko) sa 20 komandi mesta;⁹² u svim centrima formirane su Vojne bolnice, a u Prizrenu Opšta bolnica sa 200 kreveta.⁹³

Borbena dejstva protiv oružanih snaga kontrarevolucije na Kosovu i Metohiji (Decembar 1944 — početak februara 1945. god.)

Posle oslobođenja Kosova i Metohije, krajem novembra 1944. godine, jedan deo kosovsko-metohijskih NO brigada ostao je na području ove oblasti, dok se drugi deo spremao da uzme učešća na Sremskom frontu i u Završnim operacijama za oslobođenje naše zemlje. Međutim, reakcionarne snage na Kosovu i Metohiji, izgubivši političke i ekonomske pozicije, krajem 1944. i početkom 1945. godine su organizovale svoju vojnu organizaciju, prikupivši prethodno oko 6000 ljudi. Pored ovih, glavnih kontrarevolucionarnih snaga, po raznim delovima ove oblasti je bilo organizovano i niz manjih kontrarevolucionarnih jedinica. One su sa organizovanim oružanim odredima vršili sitne i veće akcije, te napadale snage NOVJ u oslobođenim gradovima i selima u cilju ometanja konsolidacije narodne vlasti. Udružene reakcionarne snage su se nosile mišlju da na proleće 1945. godine organizuju ustanak u ovom delu naše zemlje, kako bi povratile svoje izgubljene pozicije.⁹⁴

U Zapovesti Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju od 2. decembra 1944. godine štabovima potčinjenih jedinica za čišćenje balističkih bandi u Drenici o neprijateljskim snagama se, između ostalog, kaže:

---

⁹¹ Zbornik, tom I, knjiga 15, dok. br. 187.

⁹² Komade mesta formirane su u sledećim mestima: Kosovska Mitrovića, Srbica, Vučitrn, Podujevo, Priština, Janjevo, Lipljan, Štimlje, Uroševac, Kačanik, Gnjilane, Suva Reka, Prizren, Dragaš, Orahovac, Djakovica, Junik, Dečane, Peć i Istok (Zbornik, tom I, knjiga 15, dok. br. 187; knjiga 19, dok. br. 204 i 210).

⁹³ Zbornik, tom I, knjiga 15, dok. br. 187; knjiga 19, dok. br. 204 i 215; Hronologija, str. 1047.

⁹⁴ Zbornik, tom I, knjiga 15, dok. br. 129 i 180; 170; knjiga 19, dok. br. 204; Ali Hadri: *Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945*, Godišnjak Pokrajinskog državnog arhiva (u daljnjem tekstu samo: GODIŠNJAK PDA), Priština, 1965, str. 219—220; *Iz istorije Albanaca*, str. 208; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 662; *Oslobodilački rat*, Druga knjiga, str. 374—375.

»Veća neprijateljska grupacija se nalazi na planini Čičavici. Njena jačina se kreće, prema nesigurnim vestima, do 700 vojnika, naoružanih sa lakim pešadijskim oružjem. Grupu predvodi Mehmed Gradica. Na celom području Drenice, kao na primer oko Kijeve, Svrhe, Ukča-Rakoš itd. nalaze se manje grupe naoružanih Šiptara koje isto tako predvode razni zlikovci kao na primer Jakup Rama, Demali Požari, Mehmet-aga Beriša, Mehmet-aga Raškovac i drugi. Čitavo područje Drenice je naoružano. Radi toga što naše jedinice nisu prodirale na taj sektor, neprijatelj pokušava da na tom sektoru stvori baze za povezivanje sa ostalim grupacijama po ostalim delovima Kosova i Metohije. Sudeći po imenima predvodnika tih bandi verovatno je da tamo postoje i glavni njihovi operativni centri snabdeveni sa manjim skladištima oružja, radio stanicom i drugim. Neprijatelj je uspio da na pojedinim delovima te oblasti čvrsto se poveže sa masama da bi eventualno organizovao sela na otpor protiv nas. Moral kod neprijatelja, s obzirom na situaciju, je vrlo slab. Mase su u kolebanju i potreban je samo malo jači udar pa da se izvrši njihovo odvajanje od zlikovačkih vođa.⁹⁵

Krajem novembra 1944. godine jedinice NOVJ su na Kosovu i Metohiji bile raspoređene po sledećem:

— 7. kosovsko-metohijska brigada se nalazila na sektoru Orahovac-Ostrozub-Banja;

— 3. kosovsko-metohijska na položajima Suva Reka-Orahovac;

— 25. brigada 46. divizije na liniji: V. Slatina-Priluzje;

— 5. albanska brigada bila je na položajima Priluzje-Vučitrn-Kosovska Mitrovica,

— 3. albanska brigada se nalazila na sektoru Kosovska Mitrovica-Klina-Rudnik-Rakoš-Istok i

— Kosmetški NOP odred je bio u rejonu Istoka.⁹⁶

Da bi uništio kontrarevolucionarne snage na Kosovu i Metohiji, Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju je 2. decembra 1944. godine je izdao Zapovest podređenim jedinicama u kojoj su dati konkretni zadaci svim jedinicama i to kako sledi: 3. i 7. kosovsko-metohijska NO brigada, 25. brigada 46. divizije NOVJ, Kosmetški NOP odred (od 20. decembra 1944. godine: 8. kosovsko-metohijska NO brigada) i 3. i 5. brigada NOV Albanije uzeće učešća u čišćenju Drenice od kontrarevolucionarnih snaga. Kasnije, Operativni štab je angažovao svih osam kosovsko-metohijskih NO brigada, 46. diviziju i 10. brigadu 22. divizije NOVJ.⁹⁷

---

⁹⁵ *Zbornik*, tom I, knjiga 19, dok. br. 211.

⁹⁶ *Zbornik*, tom I, knjiga 19, dok. br. 211.

⁹⁷ *Zbornik*, tom I, knjiga 15, dok. br. 129, 138; knjiga 19, dok. br. 211; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 658—659, 662—663.

— Sedma kosovsko-metohijska NO brigada dobila je zadatak da izvrši čišćenje terena između: zapadno od reke Beli Drim, od sela Klina na sever, do sela Danjane na jug. Između sela Danjane idući na istok seoskim putem do sela Sanovce, sela Zatrić izbijajući na državnu cestu u blizini kote 891/ (Strana). Zatim linijom ići po cesti Ostrozub do sela Komorane, a odatle skrenuti na sever i izaći u selo Štrubulovo na železničkoj pruzi Priština-Peć. Od sela Štrubulovo kretati linijom železnička pruga do sela Klina kod reke Beli Drim.

Štab Brigade biće u selu Kijevu.

— Treća kosovsko-metohijska NO brigada dobila je zadatak da čisti teren na liniji između sela Ostrozub-Orahovac i Ratkovicica sa južne strane i sela Danjane, Sanovce sa severne strane.

Štab Brigade će biti u selu Orahovac.

— 25. brigada 46. divizije NOVJ čistiće teren na sektoru zapadno od sela Komorane idući cestom u pravcu Velika Slatina do reke Sitnice kod sela Vragolije; odatle linija rekom Sitnice do sela Priluzje. Od sela Priluzje obruč skreće na zapad prolazeći kroz selo Glavatin, Bivoljak, Hamidija, dalje kroz selo Želi Voda preko kote 690 i izbijajući na železničku prugu Priština-Peć kod kote 753. Odatle železničkom prugom do sela Štrubulovo i skrenuti na jug do sela Komorane.

Štab Brigade će biti u selu Veliki Belačevac.

— 5. albanska brigada čistiće teren na sektoru koji je obuhvaćen linijom južno od sela Priluzja idući na sever železničkom prugom prema Kosovskoj Mitrovici do sela Svinjare. Odatle se skreće na zapad po seoskom putu do sela Brabonić na državnoj cesti Kosovska Mitrovica — Peć. Od sela Brabonić ići cestom na jugozapad do sela Gornja Klina. Odatle ići na jug cestom do Srbice, pa onda prolazeći potokom kroz selo Ludović, selo Tušilja i opet potokom kroz selo Ovčarevo do železničke pruge između kota 638 i 612. Odatle ići na istok železničkom prugom preko sela Štrubulovo do jugozapadno od kote 835. Odatle ići na sever preko kote 890 i na istok kroz selo Hamidije, Glavatin do Priluzja.

Štab Brigade biće u selo Kožince.

— 3. albanska brigada izvršiće čišćenje na sektoru linijom od sela Gornja Klina idući državnom cestom Kosovska Mitrovica-Peć do sela Rudnik. Od Gornje Kline do sela Rudnika, a odatle po seoskom putu na severozapad uključujući selo Banju, selo Suvo Grlo, idući na zapad uključujući selo Ukča, selo Mojstir, izbijajući u selo Istok, odatle ići na jug cestom Istok-Đurakovac. Odatle linija sektora ide na jug cestom Đurakovac do sela Zlokućani i izbija na reku Beli Drim. Odatle ide rekom Beli Drim do sela Kline. Dalje na istok železničkom prugom do mesta između kota 638 i 612 skrećući na sever potokom kroz selo Ovčarevo, selo Tušilja, selo Ludović idući cestom kroz Srbicu i izlazeći u selo Gornja Klina.

Štab Brigade biće u selu Vrbici.

— Kosmetiski NOP odred dobio je zadatak da izvrši čišćenje na sektoru između sela Mojstir, sela Istok, sela Đurakovac. Štab Odreda biće u Istoku.

— Sve brigade dobile su zadatak da napadaju neprijatelja koncentrično i jednovremeno sa sviju strana; svaki bataljon mora dobiti zaseban pravac i zadatak od svog Štaba brigade, uzimajući za ciljeve napada najglavnija neprijateljska uporišta.

Sve jedinice će početi sa čišćenjem terena 5. decembra 1944. godine u 6 časova. Do tog vremena sve jedinice moraju biti na svojim polaznim položajima. Operacije moraju biti završene 10. decembra 1944. godine.

Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju nalaziće se u Prištini.⁹⁸

Borbe protiv kontrarevolucionarnih snaga na Kosovu i Metohiji su se rasplamsale još 2. decembra 1944. godine. Jedinice određene za čišćenje Drenice nisu naišle na veći otpor neprijateljskih grupa, koje su se krišom i neopaženo sakrile po zemunicama, šumama i drugim raznim skloništim, vešto izbegavajući borbe sa jedinicama NOVJ. Pored ostalog, jedinice 26. brigade 46. divizije NOVJ su se 2. decembra sukobile sa oko 300 balista kod s. Vrbice i Vrbičkog potoka (u rejonu Lipljana). Posle duže borbe neprijateljske snage su prinuđene na povlačenje ka obližnjim selima Godimlju i Plitkoviću. Sledećeg dana, 3. decembra, jedinice 27. brigade 46. divizije NOVJ i 2. kosovsko-metohijske NO brigade, uz sadejstvo jedne baterije topova, posle oštih borbi uspele su da iz Uroševca proteraju oko 2000 balista koji su, prethodnog dana, upali u grad sa pravca Kačanika i Gnjilana. Balističke snage su tom prilikom odbačene i gonjene u pravcu planina Žegovac, Šara i s. Jezerce, uz gubitke od oko 200 poginulih. Razbijene balističke snage su se tom prilikom podelile u nekoliko manjih grupa i krile po obližnjim selima, ne pokazujući pritom neku veću aktivnost. Potom je u Uroševcu formiran Gradski NO odbor, čiji su odbornici izabrani na skupovima građana.⁹⁹ »No bez obzira na sadanju neaktivnost šiptarskih bandi ne treba zaboraviti da se oružje nalazi u masama i da reakcija nije dotučena. Zato treba biti na svojim sektorima budan i spreman da se uvijek bude gotov za dejstvo protivu bandi« kaže se, između ostalog, u Zapovesti Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju od 8. decembra 1944. godine štabovima podređenih jedinica za posedañje novih položaja.¹⁰⁰

U cilju ovladañvanja terenom i učvršćenja narodne vlasti, onemogućavanja rada fašističkim pomagačima razbijanjem njihovih bandi i učvršćivanje bratstva i jedinstva naroda Kosova i Metohije Operativni štab je naredio 8. decembra 1944. godine potčinjenim jedinicama da:

⁹⁸ Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 211.

⁹⁹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—11/I; Zbornik, tom I, knjiga 15, dok. br. 129, 170; Hronologija, str. 1045; 1048; Vojna enciklopedija, tom 4, str. 659—662—663.

¹⁰⁰ Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 212.

— Prva kosovsko-metohijska NOU brigada posedne sektor Peć-Istok sa okolinom. Štab Brigade nalaziće se u Peći;

— Kosmetski NOP odred zaposedne sektor Srbice sa okolinom. Štab Odreda u Srbicu;

— Druga kosovsko-metohijska NO brigada zaposedne sektor Prizren — Suva Reka, a u Dragašu, Sredskoj, Čaf Dulju i Malušu poslaće po jednu četvu. Štab Brigade u Prizrenu;

— Treća kosovsko-metohijska NO brigada posedne sektor Đakovica — Orahovac — Dečane, a poslaće po jednu četvu u Ostrozub. Zrze, Ratkovac i Bed. Štab Brigade u Đakovici.

— Četvrta kosovsko-metohijska NOU brigada ostaće na sadašnjem sektoru Gnjilana. Štab Brigade u Gnjilanama;

— Peta kosovsko-metohijska NO brigada izvršiće smenu sa jedinicama 46. divizije NOVJ i zaposešće sektor Uroševac — Kačanik sa okolinom. Štab Brigade u Uroševcu;

— Sedma kosovsko-metohijska NO brigada zaposešće sektor Lipljan — Štimlje — Janjevo i Kosovo Polje. Štab Brigade u Lipljanu;

— jedinice 6. divizije NOVJ zaposešće sektor Priština — Vučitrn — Podujevo — Kosovska Mitrovica — rudnik Trepča po sledećem: 25. brigada u Kosovskoj Mitrovici, 27. brigada u rejonu Vučitrna i Podujeva, 26. brigada i Štab divizije u Prištini;

— 25. malesijska brigada 5. albanske divizije privremeno će ostaviti jedan bataljon i u sadejstvu sa jedinicama 46. divizije NOVJ obezbeđivaće Uroševac dok stigne 5. kosovsko-metohijska brigada;

— jedinice 22. divizije NOVJ i 5. albanske divizije dobile su zadatak da izvrše marš u pravcu doline Lima.

Pored svega toga, jedinicama je dat zadatak da održavaju konferencije, zborove i mitinge sa stanovništvom, da mobilišu za jedinice NOVJ i za rad u narodnoj vlasti i vojnopozadinskim jedinicama i ustanovama i da stvaraju nove i učvršćuju stare Narodnooslobodilačke odbore na svojim operativnim područjima.¹⁰¹

U izveštaju Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju od 17. decembra 1944. godine Glavnom štabu NOV i PO za Srbiju o situaciji na Kosovu i Metohiji se, između ostalog, kaže:

»... Povlačenjem Nemaca i udarom naših i ostalih jedinica, šiptarske bande na Kosmetu su razbijene. Ali te bande nisu uništene. One su i danas u manjim i većim grupama nalaze po planinskim mestima, kao Skopska Crna gora, Žegovac, Crnoljeva planina. Jače grupacije se nalaze u Dreničkom srezu (severno i južno od železničke pruge Peć — Priština). Grupe četnika Žike Markovića nalaze se na prostoriji Rogozne i Kozjaka, imajući svoje veze na našem sektoru. Sve ove grupe svakim danom su nam.

---

¹⁰¹ Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 212.

Mi smo u stanju sa svim snagama koje se nalaze na našem terenu da uspešno likvidiramo sa neprijateljem, svodeći ga na grupice najokorelijih zlikovaca . . . . .

Mi ćemo sada početi sa ponovnim čišćenjem bandi i jačim aktiviranjem naših brigada. Brigade će biti pokretljivije i osposobljavaćemo ih za efikasnija dejstva.«¹⁰²

Kosovsko-metohijske brigade su tada bile raspoređene po sledećem: 1. kosovsko-metohijska brigada u rejonu Peći, Druga u rejonu Prizrena, Treća u rejonu Đakovice, Četvrta u Gnjilanama, Peta u Uroševcu, Šesta u Srbici, Sedma u Lipljanu i Osma u Istoku, dok su se omladinske jedinice i Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju nalazili u Prištini; 46. divizija NOVJ sa tri brigade (25, 26. i 27. brigada) nalazila se u rejonu Prištine, Podujeva, Vučitrna i Kosovske Mitrovice. Na Kosovu i Metohiju su se tada nalazile i neke jedinice NOV i PO Makedonije. Tako su u Kačaniku, Uroševcu i Gnjilanu bile brigade 41. divizije NOVJ — četiri brigade, od kojih je jedna artiljerijska. Na teritoriji Bujanovca, Preševa i Kumanova bile su stacionirane jedinice 42. divizije NOVJ, koje su isto tako bile pod komandom Glavnog štaba NOV i PO za Makedoniju. Pošto su ove jedinice bile raspoređene kao garnizoni tih mesta, to Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju predlaže Glavnom Štabu NOV i PO za Srbiju da se gorepomenute jedinice NOVJ aktiviraju u borbama protiv kontrarevolucionarnih snaga na svojim operativnim područjima.¹⁰³

Pošto su sve kontrarevolucionarne grupe pretstavljale opasnost za jedinice NOVJ i za opšti poredak na Kosovu i Metohiji, jer su ometale pravilan rad Narodnooslobodilačkih odbora i vojnopozadinskih vlasti, to je Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju odlučio da se sve jedinice NOVJ aktiviraju za uništenje neprijatelja i da razviju na svojim operativnim područjima plodnu političku delatnost, kako bi se neprijateljske snage izolovale od naroda, a potom uništile i time omogućile nesmetan rad narodnoj vlasti i vojnopozadinskim organima na celoj teritoriji ove oblasti.

Za izvršenje ovih zadataka on je 20. decembra 1944. godine naredio da:

— Četvrta kosovsko-metohijska NOU brigada sa rejonom dejstva uglavnom između Belog Drima i Dečanske Bistrice, uključujući sela obuhvaćena linijom: Zlokućani, Mali Đurđevik, Pograđe, Prčevo, Svrhe; pored toga jedinice ove brigade dobile su zadatak da dovuku potrebnu građu za popravku železničkih i kolskih mostova i da duž železničke pruge uspostave telefonski saobraćaj; Štab Brigade bio bi u Peći;

— Treća kosovsko-metohijska NO brigada sa rejonom dejstva uglavnom desna obala Dečanske Bistrice pa na istok kota 484, 514, 506, 541, 505, i putem sela Mališevo, Dragobilje, Milano-

---

¹⁰² Zbornik, tom I, knjiga 15, dok. br. 187.

¹⁰³ Zbornik, tom I, knjiga 15, dok. br. 187.

vič, Velika Hoča, Brnjača, Bela Crkva, zatim Švanjski most, selo Ujz, Damnjane pa do jugoslovensko-albanske granice. Štab Brigade u Đakovici;

— Druga kosovsko-metohijska NO brigada sa rejonom dejstva Velika Hoča, Suva Reka, Mučutište, Mušnikovo pa sve do jugoslovensko-albanske granice. Štab Brigade u Prizrenu;

— Osmo kosovsko-metohijska NO brigada sa rejonom dejstva leva obala Beloga Drima — železnička pruga i potoka Mala Reka pa na sever padine Mokre gore i Suve planine. Štab Brigade u Istoku;

— Šesta kosovsko-metohijska NO brigada sa rejonom dejstva greben Čičavice planine, železničkom prugom do potoka Golema Reka. Štab Brigade u Srbici;

— Prva kosovsko-metohijska NOU brigada sa rejonom dejstva severno železnička pruga, a istočno grebenom kota: 822, 805, 806, 667, Goleš (trig. 1019), 882, 773, 677, 805, na kotu 1002, selo Ronce, uključujući selo Blace, Ostrozub, a ostalo granice 3. i 4. kosovsko-metohijske brigade; pored toga, ona je dobila zadatak da dovuče građu za opravku železničkih i kolskih mostova i da uspostavi telefonski saobraćaj duž železničke pruge. Štab Brigade kod železničke stanice Drenice;

— Sedma kosovsko-metohijska NO brigada sa rejonom dejstva uglavnom teritorija Lipljan, Štimlje, Janjevo, obuhvatajući svuda grebene planina. Štab Brigade u Lipljanu;

— Peta kosovsko-metohijska NO brigada da preduzme čišćenje planine Žegovca, sela Paralova i celog terena između drumova Priština — Gnjilane, Priština — Lebane, ne udaljavajući se suviše na istok. Štab Brigade u Uroševcu;

— jedinice 46. divizije NOVJ uglavnom grebenom Čičavice, železnička linija Peć — Priština i teritorija Kosovske Mitrovice, Vučitrna, Podujeva, obuhvatajući međuprostore i padine Kopaonika, kao i padine istočno od drumova Priština — Podujevo; Štab Divizije u Prištini;

— Artiljerija da se prebaci u Lipljan i da se stavi pod komandom Štaba 7. kosovsko-metohijske NO brigade.

— Svim jedinicama je dat zadatak da izvrše vojne i političke pripreme jedinica, da se organizuju poterna odeljena i da se sa akcijama otpočne 26. decembra 1944. godine.¹⁰⁴

U međuvremenu se u okolini Rimaništa, istočno od ceste Priština — Podujevo, u šumi zvanj »Dafina« (Džarc), k. 776 se pojavila grupa od oko 60 balista, sve samih zlikovaca. Ona je u šumi pravila zemunice sa namerom da se tamo ukriva, da ne bi pala u

---

¹⁰⁴ Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 213.

ruke jedinicama NOVJ. Voda im je bio Akif iz Rimaništa, bivši albanski žandarmerijski oficir. Štab 46. divizije NOVJ je 23. decembra 1944. godine u 14 časova naredio da dva bataljona 26. brigade i 2. bataljon 27. brigade opkole i unište ovu balističku grupu — u šumi na sektoru s. Rimaništa. Ove jedinice dobile su zadatak da izvrše pretres terena obeležen linijom: sa severne strane od s. Teneš Dol po seoskom putu koji ide od glavne ceste Priština — Podujevo, između Teneš Dola i Šukovačke čuke, pored kote 640 i ulazi u s. Trnavu u blizini k. 585; zatim linija ide severnom granicom s. Trnava obuhvatajući potpuno s. Alabak i izbija na zapadne padine šume Količki Rid, kod vodenica saverno od k. 620, to jest potoka koji prolazi kroz Alabak i utiče u Batlovu rečicu. Sa istočne strane linija će ići od rečnih vodenica izlazeći na Šarbanski Rid (k. 862), obuhvatajući potpuno Šarban i izbijajući na Sićevesku rečicu severoistočno od Sultan Tepe, k. 1034. Južno linija ide od severoistočnih padina Sultan Tepe pa seoskim putem koji ide duž potoka u pravcu i kroz s. Sićevo, obuhvatajući to selo do k. 666; a odatle skreće na severozapad izbijajući na pešačku stazu južno od Roga But (k. 862) pa idući za tom stazom do blizine s. Lebani, jugoistočno od k. 651 (Prlina). Zapadno ide od Prlina pa na saver preko k. 686, k. 731, izbijajući ponovo u Teneš Dol.

Čišćenje terena otpočeti 24. decembra 1944. godine u 6 časova. Načelnik Štaba Divizije i komandant 26. brigade u toku noći 23/24. decembra nalaziti će se u s. Lebane, u toku dana 24. decembra u s. Rimanište.¹⁰⁵

Na osnovu predloga Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju i saglasnosti Vrhovnog štaba NOV i POJ, Glavni štab NOV i PO za Makedoniju je 21. decembra 1944. godine naredio 15. korpusu NOVJ da 41. udarna divizija, u sadejstvu s kosovsko-metohijskim NO brigadama, preduzme čišćenje i uništenje kontrarevolucionarnih snaga na prostoriji Preševo, Bujanovac, Gnjilane, Uroševac i Kačanik. Štab 15. korpusa NOVJ je još istoga dana naredio Štabu 41. divizije da izvrši taj zadatak.¹⁰⁶

U međuvremenu, noću 20/21. decembra, u rejonu s. Vrušavaca i s. Ogušta (blizu Gnjilana), jake snage balista napale su dva bataljona 8. makedonske NO brigade i dva bataljona 17. makedonske NO brigade. Posle teške noćne borbe bataljoni su se povukli za Gnjilane. Dva dana kasnije, 23. decembra, jedinice 8. i 17. makedonske NO brigade i jedan bataljon 5. kosovsko-metohijske NO brigade u Gnjilanu, gde su se oni tada nalazili, napadnuti su od balističkih snaga i malog broja četnika. Posle tročasovnih uličnih borbi balisti su proterani iz grada. Goneći neprijatelja jedinice NOVJ oslobodile su sela Mališevo i Šilovce; 25. decembra između Bujanovca i Gnjilana, čisteći teren od balističkih snaga, 41. divizija NOVJ je zaplenila oko 450 pušaka, 6 mitraljeza i drugu ratnu opremu i nanela neprijatelju gubitke od preko 100 mrtvih; 27. decem-

---

¹⁰⁵ Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 214.

¹⁰⁶ Zbornik, tom I, knjiga 15, dok. br. 189; Hronologija, str. 1040.

bra jedinice 5. kosovsko-metohijske NO brigade su u rejonu Gnji-lana vodile žestoke borbe protiv balističkih jedinica, razbile ih i nanele im gubitke od 35 poginulih.¹⁰⁷

Na osnovi Zapovesti Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju od 20. decembra 1944. godine, Štab 46. divizije NOVJ je 25. decembra 1944. godine izdao Zapovest štabovima brigada za čišćenje terena Kosova od odbeglih bandi. Divizija je imala zadatak da obuhvati prostoriju između: sa zapadne strane grebena planine Čičavice i železničke pruge Peć — Kosovska Mitrovica koja ide od k. 753 pa na jug do železničke stanice Priština; zatim teritoriju Kosovske Mitrovice — Vučitrna — Podujeva, obuhvatajući međuprostore i padine Kopaonika, kao i teren istočno od drumu Priština — Podujevo.

U sklopu ovog divizijskog zadatka, 25. brigada trebala je da obuhvati teritoriju južno od Kosovske Mitrovice od severnih padina Čičavice pa idući na Vučitrn, zatim na severoistok na selo Karače i sve do zapadnih padina Kopaonika. Severna granica njenog rejona bila je planina Kodra Naljt — Glavej, selo Zabrdje, selo Deđinje i zatim ide na Ibar, prelazi Ibar i izbija na planinu Rogoznu i Stari Kolašin (uključno), te da se zapadno poveže sa 6. i 8. kosovsko-metohijskom NO brigadom. Jedinice 26. brigade dobile su zadatak da obuhvate sektor između sledeće linije: sa zapada Prištine i ceste Priština — Podujevo do s. Lužane, a odatle se kreće severno rečicom Batlava — Kaljašička — Sekiračka reka i izbija na Miskiće reku u pravcu Lebana, a južno put Priština — Lebane. Rejon 27. brigade obuhvatao je: zapadno do istočnih padina Čičavice, a zatim obuhvatajući sav prostor Vučitrna i Podujeva i istočno od Podujeva, kao i zapadno od Podujeva koji se nalazi između sektora datih 25. i 26. brigadi.

Sve jedinice divizije, pored gore pomenutih zadataka, dobile su naređenje da ostave dovoljne opšte rezerve da bi se obezbedili gradovi: Kosovska Mitrovica, Vučitrn i Priština. Akcije su trebale otpočeti odmah posle dobro izvršenih priprema.¹⁰⁸

U međuvremenu, 24. decembra, jedinice 1. kosovsko-metohijske NOU brigade otpočele su pokret iz Peći u pravcu Drenice radi čišćenja toga kraja od preostalih odmetnika. Pored toga, jedinice Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju su 6. januara 1945. godine blokirale s. Vrelo (kod Peći) i u kraćoj borbi ubile 22 balista.¹⁰⁹ Nekoliko dana kasnije, 12. januara 1945. godine, Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju je naredio da se jedinice 5. kosovsko-metohijske NO brigade rasporede na prostoriji Žegovca-Gradiša-Kišno Polje-Slakovce u cilju kontrolisanja ove prostorije i sela u pravcu severa do Marovca; da 6. kosovsko-metohijska NO brigada sa dva bataljona 14. januara izvrši pokret iz

¹⁰⁷ *Hronologija*, str. 1047; *Vojna enciklopedija*, tom. 4, str. 658—659, 662—663.

¹⁰⁸ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 5—1/1 i 5—2/1; *Zbornik*, tom I, knjiga 19, dok. br. 216.

¹⁰⁹ *Hronologija*, str. 1047, 1063; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 658—659 i 662—663.

Uroševca u Lipljan da bi smenili jedinice 7. kosovsko-metohijske brigade; da 7. kosovsko-metohijska NO brigada 14. januara izvrši pokret iz Lipljana u rejonu Lebana sa granicom istočna linija Ogošte-Medveda, a zapadno Mramor-Orljani.¹¹⁰

Pošto su se na teritoriji između Podujeva i južnih padina Kopaonika i Kosovske Mitrovice, u rejonu Kačak Dola, Tanda kuća, G. Pakašnica, Siljevica, Žitenja i Polatna, kretale balističke bande, to je Štab 46. divizije NOVJ naredio 5. januara 1945. godine da 27. brigada, dva bataljona 25. brigade i dva bataljona 26. brigade očiste gorepomenutu teritoriju od neprijateljskih grupa. Dva bataljona 26. brigade dobila su zadatak da nastupaju od pravca ceste Podujevo-Polatna u dve kolone i to: jedna kolona iz Podujeva pravcem Obranza-Gondo-k. 662 zapadno od Brandježa, pored k. 791 i s. Pošok, zapadno od k. 1125; a druga kolona će nastupati od s. Bajčina pravcem jugozapadno od Jadra kroz s. Dobrotin-Logibaje-k. 1201. Dva bataljona 27. brigade dobila su zadatak da nastupaju isto tako u dve kolone i to: jedna od s. Polatna pravcem s. Siljevica-s. Parduš-s. Čanoga i s. Revučće, zatim na Logibaje-k. 1201; a druga kolona od s. Žitenja na Kačan Dol, zatim na Beli Krš-k. 941; druga dva bataljona 27. brigade imala su zadatak da nastupaju u dve kolone i to: jedna kolona od s. Kunovik, pravcem kretanja V. Brdo-Vesekojce, a druga kolona od s. Miroše pravcem kretanja s. Karač-s. Slivovica-s. Vošljane-k. 1218 i zapadno deo s. Vesekojce. Zbog ispražnjenih garnizona Vučitrna i Podujeva Štab 27. brigade je dobio zadatak da u tim mestima ostavi po jednu četu. Dva bataljona 25. brigade dobila su zadatak da nastupaju u dve kolone i to: jedna od s. Rešanj pravcem kretanja s. Trstena-s. Tumanište-s. Kovačica, a druga kolona od s. Bare pravcem kretanja s. Bajgora-Kačin Dol (žandarmerijska stanica).

Kolone su dobile zadatak da sa polaznih položaja krenu 9. januara 1945. godine u 6 časova, a 14. januara trebaju biti na mestima koja su određena ovom zapovešću; 25. brigada će ostaviti svoja preostala dva bataljona na sektoru Kosovske Mitrovice, a 26. brigada na sektoru Prištine.

Štab 25. brigade 12. januara će se nalaziti u s. Bajgoru, 26. brigade u s. Gornja Bradaša, 27. brigade u s. Slatkovce, a Štab divizije (Operativni deo) u s. Segaće.¹¹¹

Jedinice 46. divizije su od 9. do 14. januara 1945. godine očistile teren od neprijateljskih grupa na pravcima svojih kretanja i razoružavale odmetničke grupe, politički delovale među stanovništvom i održavale zborove, mitinge i druge skupove po selima gde su prolazile. Pored toga, delovi 4. kosovsko-metohijske NOU brigade su 19. januara u rejonu Peći, čisteći teren, razbile balističke grupe; 2. bataljon 1. kosovsko-metohijske NOU brigade je 27. januara kod s. Trstenika (blizu Srbice) napao balističke snage, ali je neprijatelj, brojno nadmoćniji, održao svoje položaje. Tri dana kasnije, 30. januara, kod s. Dašinovca (blizu Peći) oko 1000 balista

¹¹⁰ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 1—4.

¹¹¹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—1/4 i 2—2/4.

napalo je 3. bataljon 5. kosovsko-metohijske NO brigade, ali su posle oštre šestočasovne borbe, odbijeni, dok su 1. kosovsko-metohijska NOU brigada i 3. bataljon 5. kosovsko-metohijske NO brigade 31. januara u rejonu Srbice, posle oštre i teške borbe, odbili napad balističkih snaga, nanevši im osetne gubitke; 2. februara između Kosovske Mitrovice i Vučitrna dva bataljona 5. kosovsko-metohijske NO brigade vode teške borbe protiv grupe od oko 800 balista, dok su 7. februara u s. Gornjem Obrinju (blizu Srbije) delovi 3. kosovsko-metohijske NO brigade razbili i većim delom uništili grupu od oko 400 balista. Toga dana, u blizini Srbije, jedan bataljon 5. kosovsko-metohijske NO brigade odbio je napad grupe od oko 900 balista, nanevši im velike gubitke.¹¹²

Formiranje 52. divizije NOVJ i reorganizacija jedinica Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju

Uspešna dejstva jedinica Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju do kraja januara 1945. godine omogućila su mobilizaciju novih boraca za popunu postojećih i formiranje novih jedinica. Tako je 26. januara 1945. godine, od odabranog ljudstva kosovsko-metohijskih NOU brigada, formirana Kosovsko-metohijska brigada Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (KNOJ-a). Ona je imala svoje jedinice na celom području Kosova i Metohije i brojala 1600 boraca i rukovodilaca, i imala je značajnu ulogu do kraja rata. Čistila je oslobođena područja od ostataka neprijateljskih i kontrarevolucionarnih snaga, od diverzanata i špijuna, i pomagala organima narodne vlasti u konsolidovanju života na njihovim područjima.¹¹³

Krajem januara 1945. godine na Kosovo i Metohiju su prebačene 6. crnogorska i 1. bokeljska NOU brigada da bi učestvovala u čišćenju ove oblasti od ostataka kontrarevolucionarnih snaga. Potom je, 1. februara 1945. godine, od ovih dveju brigada i 3. i 5. kosovsko-metohijske NO brigade formirana Operativna grupa brigada, koja je imala zajednički Stab radi objedinjavanja dejstava svih četiri brigada na području Kosova i Metohije.¹¹⁴

¹¹² *Hronologija*, str. 1063, 1076; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 658—659 i 662—663.

¹¹³ Kosovsko-metohijska brigada KNOJ-a ušla je krajem septembra 1945. godine u sastav Šeste divizije KNOJ-a, kao njena 3. brigada, dok su brigade Narodne odbrane u Crnoj Gori (formirana avgusta 1944. godine) i Sandžaka (formirana 1. januara 1945. godine) ušle kao njena prva, odnosno druga brigada. Mišo Leković i Ivan Antonovski, *Osnovni podaci o divizijama NOVJ formiranim u toku NOR-a*, VIG, broj 6/1959, str. 68 i 69; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 629 i 663; *Hronologija*, str. 1063.

¹¹⁴ Naredbom Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 8. februara 1945. godine za komandanta Operativne grupe brigada postavljen je potpukovnik Veljko Žižić, dotada sa službom u Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ, za političkog komesara Vukalica Milutinović, a za pomoćnika političkog komesara Dušan Vuković. Naredbom Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju od 25. februara 1945. godine za šefa sanitetskog oteka Operativne grupe brigada postavljen je Dr. Albert Samuel, do tada lekar vojne ambulante u Prištini; za komandanta Pozadine kapetan Dragošević Stevo, do tada načelnik Štaba 6. crnogorske NOU brigade i za šefa Obaveštajnog oteka poručnik Milić Milutin, dotadašnji komandant bataljona u 6. crnogorskoj NOU brigadi (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg.

Naredbom Vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 8. februara 1945. godine je, od 1, 2. i 4. kosovsko-metohijske NOU brigade, formirana 52. kosmetska divizija NOVJ,¹¹⁵ kao i Komanda Vojne oblasti Kosova i Metohije. Komanda Vojne oblasti bila je neposredno potčinjen organ Operativnom štabu NOV i PO za Kosovo i Metohiju, odnosno Vojne uprave. Istom naredbom Operativni štab je stavljen pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije.¹¹⁶ Prilikom formiranja 52. kosmetska divizija NOVJ imala je oko 6000 boraca, a 16. aprila 1945. godine 8015 boraca i rukovodilaca. Ona je odigrala krupnu ulogu u učvršćivanju organa narodne vlasti i jačanju bratstva i jedinstva između Albanaca, Srba, Crnogoraca, Turaka i drugih u ovoj Pokrajini.¹¹⁷ Tada je u Operativnom štabu NOV i PO za Kosovo i Metohiju formirano i Propagandno odeljenje.¹¹⁸

Dva dana posle reorganizacije jedinica i štabova na Kosovu i Metohiji, 10. februara 1945. godine, formirani su Zaštitni (Prateći) bataljon, Konjički¹¹⁹ i Artiljerijski divizion (sa osam oruđa i

---

2—1/5, 2—5/5, 3—9, 4—9 i 5—9; *Hronologija*, str. 1076; *Vojna enciklopedija*, Drugo izdanje, tom 1, Izdanje Redakcije Vojne enciklopedije, Beograd, 1970, str. 678; tom 9, str. 555.

¹¹⁵ Naredbom Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 8. februara 1945. godine za komandanta 52. divizije NOVJ je postavljen pukovnik Brajović Petar, za političkog komesara Vukotić Aca, za pomoćnika političkog komesara potpukovnik Blažo Marković i za načelnika Štaba major Ludjenović Stanko, dok je Naredbom Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju od 25. februara 1945. godine za šefa Sanitetskog oteka 52. divizije postavljen je Dr. Miladin Gilić, dotadašnji sreski lekar u Istoku. Od 17. marta 1945. godine komandant 52. divizije je Danilo Šorović (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—9, 4—9 i 7—9).

¹¹⁶ Naredbom Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 8. februara 1945. godine za komandanta Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju je postavljen pukovnik Savo Drljević, do tada načelnik Štaba 1. armije NOVJ, za političkog komesara pukovnik Đura Medenića, za zamenika komandanta pukovnik Fadil Hodža i za načelnika Štaba potpukovnik Vukotić Dukljan, do tada zamenik komandanta 46. divizije NOVJ. Naredbom Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju od 25. februara 1945. godine za komandanta Pozadine je postavljen Stevo Dobrković, do tada na radu u Glavnom štabu NOV i PO za Srbiju; za načelnika Sanitetskog odeljenja Dr. Milovan Antić, dotadašnji sanitetski referent 46. divizije NOVJ, a za načelnika Veterinarskog odeljenja Dr Seljenica Muslim, dotadašnji referent veterine pri Komandi vojnog područja Prizren (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—9 i 4—9).

¹¹⁷ Za komandanta Vojne oblasti Kosova i Metohije je postavljen pukovnik Nikola Božanić (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 13—4, 14—4, 2—1/5 i 2—5/5; *Zbornik*, tom I, knjiga 19, dok. br. 215; *Hronologija*, str. 1065; M. Leković i I. Antonovski: *Navedeni članak*, VIG, Broj 6/1959, str. 66—67; *Vojna enciklopedija*, tom 6, Drugo izdanje, Izdanje Redakcije Vojne enciklopedije, Beograd, 1973, str. 616; tom 2, str. 479 i tom 4, str. 659 i 662-663).

¹¹⁸ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—5/5.

¹¹⁹ Konjički divizion je imao 180 boraca i rukovodilaca i u svom sastavu imao tri eskadrona od koja su dva bila streljačka i jedan mitraljeski. Streljački eskadroni su imali po dva voda, a svaki vod po četiri odeljenja. Streljački eskadroni bili su naoružani puškama i sa po tri puškomitraljeza; Mitraljeski eskadron u svom sastavu je imao 1 teški minobacač, dva laka minobacača, 6 teških mitraljeza i jedan protivtenkovski top. Tada su pri divizijama i Operativnoj grupi brigada formirani konjički vodovi (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 36—4, 38/4, 2—2/5 8, 2—5/5).

potrebnim brojem konja), Inženjerski bataljon,¹²⁰ Četa za vezu¹²¹ i Autočeta¹²² Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju;¹²³ sredinom februara su formirana dva Dopunska bataljona, svaki po 1200 boraca i rukovodilaca,¹²⁴ dok je nešto kasnije, od zaplenjenih oruđa prikupljeno i osposobljeno preko 15, te formiran Artiljerijski divizion 52. divizije NOVJ, a 30. aprila u Peći formiran Artiljerijski divizion Štaba Operativne grupe brigada.¹²⁵ U međuvremenu, 13. aprila 1945. godine je, na osnovu Naredbe Generalštaba JA, rasformirana 3. kosovsko-metohijska NOU brigada. Sa njena dva bataljona popunjene su jedinice Operativne grupe brigada, a sa druga dva bataljona i skoro svim kadrovima popunjene su jedinice 52. divizije JA, dok je 120 boraca upućeno 6. diviziji NOV Albanije.¹²⁶

Istovremeno sa reorganizacijom jedinica NOVJ na operativnom području Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju, Vrhovni štab NOV i POJ je naredio da 46. srpska¹²⁷ i 52. kosmetska divizija NOVJ i Operativna grupa brigada potpadnu pod neposrednu komandu Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju¹²⁸ u cilju objedinjavanja dejstava protiv kontrarevolucionarnih snaga na Kosovu i Metohiji.¹²⁹

U međuvremenu, početkom januara 1945. godine, Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju je dobio naređenje od Vrhovnog štaba NOV i POJ i Glavnog štaba NOV i PO za Srbiju da uputi u Banat (Vojvodinu) oko 14.000 boraca radi obuke i učestvovanja u Završnim operacijama za konačno oslobođenje naše zemlje. Na osnovi ovih naređenja Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju je izvršio sve pripreme i u toku januara 1945. godine uputio u Banat 6, 7. i 8. kosovsko-metohijsku NO brigadu. Tada je 6. kosovsko-metohijska NO brigada imala oko 3000 boraca i rukovodila-

¹²⁰ Inženjerski bataljon je u svom sastavu imao četiri čete i to: jedna železnička, dve pionske i jedna radna, sa ukupno 450 boraca i rukovodilaca (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—2/5 i 2—5/5).

¹²¹ Istovremeno su formirane i Čete za vezu pri divizijama i Operativnoj grupi brigada, ali sa manjim brojnim stanjem (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—2/5 i 2—5/5).

¹²² Auto-četa u svom sastavu je imala tri kamiona, jedan autobus, 4 motorcikla i 4 putnička automobila (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—2/5 i 2—5/5).

¹²³ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 36—4, 38—4, 2—2/5, 2—5/5; *Hronologija*, str. 1076.

¹²⁴ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 3—11/5.

¹²⁵ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—2/5 i 2—2/5; *Hronologija*, str. 1104.

¹²⁶ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—2/5, 2—5/5 i 3—11/1; *Hronologija*, str. 1091; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 663.

¹²⁷ Naredbom Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju od 25. februara 1945. godine za šefa Sanitetskog oteka 46. divizije NOVJ postavljen je Dr Nedeljko Hercegovac, dotadašnji upravnik zarazne bolnice u Zvečanu (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 4—9).

¹²⁸ Pod neposrednom komandom Operativnog štaba JA za Kosovo i Metohiju su 16. aprila 1945. godine bili: 52. i 46. divizija, Operativna grupa brigada, Zaštitni i Inženjerski bataljon, Artiljerijski divizion, konjički divizion, Četa za vezu, Komanda pozadine — sa ukupno 22.421 borac i rukovodilac. Od naoružanja njegove jedinice su imale: 15.736 pušaka, 812 puškomitraljeza, 158 mitraljeza, 38 protivtenkovskih topova, 83 minobacača, 21 top i 674 automata. (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 46—5).

¹²⁹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 13—4; *Hronologija*, str. 1065.

ca; 7. kosovsko-metohijska NO brigada oko 7000 boraca i rukovodilaca, dok je 8. kosovsko-metohijska NO brigada imala oko 4000 boraca i rukovodilaca. Do kraja januara 1945. godine iz svih ovih brigada, koje su kompletne upućene u Banat, otišlo je ukupno 14.299 boraca i rukovodilaca.¹³⁰

Uvođenje vojne uprave — gušenje kontrarevolucije i učvršćenje tekovina socijalističke revolucije

Početak februara 1945. godine razbuktavale su se borbe protiv kontrarevolucionarnih snaga na Kosovu i Metohiji. Bilo je potrebno da se ove snage potpuno likvidiraju, da se konsoliduje narodna vlast, da se razbije šovinizam i sprovede široka mobilizacija stanovništva za jedinice NOV i PO na području Kosova i Metohije. Zbog toga je Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito 7. februara 1945. godine održao sastanak sa kadrovima koji su bili određeni da organizuju i rukovode Vojnom upravom, te naglasio da je na ovom području situacija teška, da se treba brzo raditi na razbijanju kontrarevolucionarnih snaga u cilju sređivanja prilika i obnovi ovog kraja i izvrši mobilizacija za popunu postojećih i formiranje novih jedinica. Sledećeg dana, 8. februara 1945. godine, Vrhovni komandant NOV i POJ je izdao Naredbu kojom je formirao Vojnu upravu za Kosovo i Metohiju u čiju je nadležnost prešla sva izvršna i sudska vlast na toj teritoriji.¹³¹

Zadatke koje je postavio Vrhovni komandant NOV i POJ, Operativni štab NOV i PO i Vojna uprava, uz svesrdnu pomoć organizacija KPJ, preduzeli su sve mere da se kontrarevolucionarne oružane snage unište, konsoliduju i učvrste organi narodne vlasti, da se proširi mreža partijskih i skojevskih organizacija, antifašis-tičkih organizacija i Narodnooslobodilačkog fronta (NOF-a). Tako je Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju odmah uputio direktivno pismo svim sreskim komitetima i pomoćnicima političkih komesara NOU brigada na Kosovu i Metohiji. U Direktivi su izneti razlozi za uvođenje Vojne uprave i pobrojani njeni zadaci, te se ističe da sve partijske organizacije pruže pomoć u ostvarivanju njenih zadataka, kako bi ona mogla sa uspehom ostvariti sve ono što je pred njom postavio Generalni sekretar KPJ drug Tito.

U međuvremenu, sredinom januara 1945. godine, Šaban Poluža je sa sektora Drenice i sa prostorijske između Podujeva i Vučitrna mobilisao oko 4000 naoružanih lica. Ova neprijateljska grupa

¹³⁰ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 3—11/I, 3—4 i 2—4/5.

¹³¹ Za komandanta Vojne uprave Kosova i Metohije postavljen je pukovnik Sava Drljević, komandant Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju; za političkog komesara je postavljen pukovnik Djura Medenica, politički komesar Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju. I jedan i drugi vršiče svoje dužnosti uz redovne dužnosti u Operativnom štabu NOV i PO za Kosovo i Metohiju (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 14—4 i 2—9; *Zbornik*, tom I, knjiga 19, dok. br. 115; *Hronologija*, str. 1065; *Godišnjak PDA*, 1965, str. 219—220; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 659).

je krenula prema Prištini, te se 23. januara nalazila između Podujeva i Kisele Banje, raspoređena u selima: Lapaštica, Glavnik, Duomoš, Burince, Konjuševac, Gornja Pendija, Subovac, Luga.

Dok se neprijateljska grupa Šabana Poluže nalazila jugozapadno od Vučitrna i kretala u pravcu Podujeva i Kisele Banje, dotle je Adem Voca izvršio mobilizaciju ljudstva severoistočno od Kosovske Mitrovice u opštini Saljskoj i pripremao planove za napad na jedinice NOVJ na ovom području. Jačina ove neprijateljske grupe bila je oko 2000 balista. Pored ovog glavnog vođstva odmetnicima su se priključili i ostaci albansko-izdajničkog aparata iz vremena okupacije, tako da je tada bilo ukupno oko 6000 balista na ovom području. Osnovni njihov cilj je bio da sačuvaju i povećaju svoje odrede, da do proleća izvode manje akcije izbegavajući veće sukobe, no ako je moguće napadati i osvajati gradove, dočekati proleće i početi sa opštim ustankom i zavesti svoju vlast na Kosovu i Metohiji, te onemogućiti mobilizaciju Albanaca sa Kosova i Metohije za jedinice NOV i POJ, služeći se pritom raznim sredstvima — od prevara do nasilja svih vrsta.¹³²

Operativni Štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju je 23. januara 1945. godine naredio da jedinice 46. divizije i 5. kosovsko-metohijske NO brigade u toku noći 23/24. januara opkole balističke snage Šabana Poluže i 24. januara prisile na predaju i razoružaju. Na osnovu ovog naređenja Štab 46. divizije NOVJ je 23. januara 1945. godine u 21 čas izdao Zapovest kojom je naredio da:

— 26. brigada sa svoja tri bataljona zatvori pravac od k. 671 (Šurkovačka čuka), istočno od drumu Priština — Podujevo pa preko Kisele Banje-Huna-Ljugona (k. 763) izbije svojim levim krilom na Kodračeni, to jest položaj između sela Lešnica-k. 760 i sela Burince. Glavnina Brigade nalaziće se na pravcu Priština i biće ojačana polubaterijom protivavionskih topova divizije;

— 27. brigada sa svoja tri bataljona dobila je zadatak da zatvori pravac desno od levog krila 26. brigade pa ulevo preko k. 764 — Gradine (Velika Reka), obuhvatajući Podujevo;

— Peta kosovsko-metohijska NO brigada imala je zadatak da zatvori prostoriju istočno od drumu Priština-Podujevo i to Šurkovačke čuke, pa desno do Podujeva;

— Štab 26. brigade nalaziće se na prostoru između sela Pirovo i Kisela Banja; Štab 27. brigade između s. Kodrlija i Lešnica, a Štab divizije u Prištini. Napad bi otpočeo 24. januara 1945. godine.¹³³

Napad na balističke snage Šabana Poluže izvršen je prema Zapovesti Štaba 46. divizije NOVJ. Posle kraće borbe, balističke jedinice uspele su da se probiju kroz položaje jedinica 46. divizije i produže pokret u pravcu planine Čičavice. Napadnuta je od delova

¹³² Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 4—1/4, 1—1/5, 1—2/5, 2—1/5 i 2—5/5.

¹³³ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 4—1/4 i 4—2/4.

46. divizije između Babinog Mosta i s. Bariljevo, gde je razbijena na više delova. Jedan deo, predvođen Sabanom Polužom i Mehmetom Gradicom, krenuo je ka planini Čičavici, dok su se ostali razbežali i sklonili po svojim kućama, jer je mobilizacija vršena iz okoline Vučitrna i Drenice.

Da bi se sprečilo nadiranje balističke grupe pod vođstvom Sabana Poluže prema Drenici, iz Kosovske Mitrovice su upućena dva bataljona 25. brigade 46. divizije, a iz pravca Srbice dva bataljona 1. kosovsko-metohijske NOU brigade. Ovoj neprijateljskoj grupi je, pod zaštitom mraka, posle kraće borbe, uspelo da se izvuče preko planine Čičavice i probije u pravcu Drenice, gde je mobilisala sve muškarce od 15 do 60 godina, te sakupila oko 3000 ljuđi.¹³⁴

Dok su jedinice 46. divizije pripremale napad na balističku grupu pod vođstvom Adema Voce, ona je 26. januara 1945. godine u 10 časova napala sa svih strana 3. bataljon 25. brigade 46. divizije koji se nalazio na osiguranju rudnika Trepče. U toku dana bataljon je zadržao neprijatelja, ali se je u prvi sumrak pod jačim pritiskom povukao na liniju Oraovo-Kutlovac, gde je zadržavao dalje napredovanje neprijatelja. Neprijatelju je uspelo da ovlada linijom Majdan-Stari Trg-Kozji Rog i produžila sa gonjenjem 3. bataljona 25. brigade i odbacila sa linije s. Orahovo-Kutlovac-do k. 665-Lisica. Istoga dana, oko 18 časova, 3. bataljonu sa sektora Vučitrna je upućen u pomoć 4. bataljon 25. brigade. Oba ova bataljona izvršila su protivnapad, dok su sa pravca Zvečana napadale dve čete 1. bataljona 25. brigade u pravcu s. Orahova. Tada su neprijateljske jedinice prodrle do same Kosovske Mitrovice i ovladale linijom Reka-Zaselje i istočni deo s. Šupkovca. Da bi se ove neprijateljske snage zaustavile kao ojačanje je dat i jedan bataljon Kosovsko-metohijske brigade KNOJ-a. Sve ove jedinice NOVJ, potpomognute jednom poljskom haubicom, su 26. januara oko 23 časa izvršile ponovni protivnapad pravcem Šupkovac-Zaselje-Kozji Rog-Stari Trg. Neprijateljske jedinice su se počele povlačiti na čitavom prostoru i do 10 časova 27. januara odbačene sa položaja koje su bile zauzele ranije. Ove položaje je poseo 3. bataljon 25. brigade.

Jedinice 27. brigade 46. divizije i 5. kosovsko-metohijske NO brigade napale su neprijatelja 27. januara u 6 časova i očistile okolna sela, u kojima su se nalazile neprijateljske grupe.

Vođa ove balističke grupe Adem Voca je ranjen još 26. januara, te je uspeo sa grupom od oko 400 balista da pobegne na sever u pravcu Kopaonika da bi se povezao sa četnicima Žike Markovića, dok su ostaci njegove grupe potpuno razbijeni.

Jedinice 46. divizije su 27. i 28. januara nastavile sa čišćenjem terena.

U svim ovim borbama ubijeno je preko 300 neprijateljskih vojnika, a ranjeno veći broj, zarobljeno 180, a zaplenjeno preko 200 pušaka, 4 puškomitraljeza, nekoliko automata i oko 20.000 metaka.

Jedinice 46. divizije i 5. kosovsko-metohijske NO brigade su imale 36 mrtvih i 80 ranjenih.¹³⁵

¹³⁴ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 1—1/5.

¹³⁵ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 1—2/5 i 1—3/5.

U cilju uništenja neprijateljske grupe koja se prebacila u Drenicu pod vođstvom Šabana Poluže Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju je 29. januara 1945. godine naredio da jedinice 46. divizije nastave sa gonjenjem i uništenjem neprijateljskih grupa na prostorijski između Podujeva, Vučitrna i Prištine;

— Treća kosovsko-metohijska NO brigada dobila je zadatak da odmah uputi jedan bataljon, ojačan teškim mitraljezom i minobacačima i zatvori prolaz između Ilijine Glave (k. 638) — s. Kijevo-Kodra planina-Drenica planina, te da se poveže desno sa bataljonom 2. kosovsko-metohijske NO brigade, kako bi sprečila probijanje neprijateljskih grupa ka jugu;

— da 2. kosovsko-metohijska NO brigada uputi jedan bataljon, ojačan teškim mitraljezom i bacačima u cilju zatvaranja prolaza Kodra planina-Drenica planina-Lipovica, te da se poveže sa bataljonom 3. kosovsko-metohijske NO brigade u cilju sprečavanja neprijateljskog proboja u pravcu juga;

— Kosovsko-metohijska brigada KNOJ-a dobila je zadatak da 30. 31. januara krene u dva pravca: prvim vozom do Vučitrna, a odatle da produži u pravcu Skraštica-Sun-Galica-Kodra-Ljubovac napadne neprijateljske snage koje napadaju Srbicu; ovaj deo imao je zadatak da onemogući neprijateljsko prebacivanje na severozapad i ovlada padinama Čičavice i da dejstva usmeri prema Polužu, poveže se sa 1. 4. i 5. kosovsko-metohijskom brigadom, te da se spoji sa prvim delom brigade u cilju zatvaranja prolaza preko Čičavice ka Gornjoj Drenici. Drugi deo da se uputi pravcem Kosovo Polje-Komorane i dejstvuje pravcem sever i čisti teren na železničkoj pruzi u pravcu Glogovca i zatvori pravac Gornje i Donje Drenice;

— 4. kosovsko-metohijska NOU brigada, sa dva bataljona da dejstvuje u pravcu Trstenika i Poluža, te da se poveže i dejstvuje sa jedinicama 1. kosovsko-metohijske NO brigade u rejonu Gornjeg i Donjeg Obrinja i ne dozvoli neprijatelju da se prebaci u pravcu zapada;

— 1. kosovsko-metohijska NOU brigada dobila je zadatak da se poveže sa 4. kosovsko-metohijskom brigadom i ne dozvoli neprijatelju da se prebaci na zapad linijom Manastir Devič-selo Tušilja i selo Ovčar; potom da se poveže sa 5. kosovsko-metohijskom NO brigadom i da sadejstvuje sa njenim jedinicama;

— 5. kosovsko-metohijska NO brigada dobila je zadatak da se sa dva bataljona uputi u Srbicu i sadejstvuje jedinicama 1. kosovsko-metohijske NOU brigade u cilju sprečavanja neprijateljskog probijanja u pravcu zapada i severozapada;

— Artiljerija: jednu haubicu, jedan top 75 mm i jedan top 37 mm uputiti u Srbicu koji će dejstvovati pod komandom Štaba 1. kosovsko-metohijske NOU brigade, dok će se ostala oruđa Artiljerije nalaziti u Kosovskoj Mitrovici;

— Štabovi 1. i 5. kosovsko-metohijske NO brigade nalaziće se u Srbici, 4. kosovsko-metohijske NOU brigade u Trdevac i Kosovsko-metohijske brigade KNOJ-a u s. Glogovcu.¹³⁶

Na osnovi gornje Zapovesti Štab 46. divizije NOVJ je istoga dana, 29. januara 1945. godine, naredio da 25. brigada istoga dana do 17 časova posedne položaje Seljance-Zabrđe-Madžera-Stari Trg u cilju sprečavanja prelaza neprijateljskih grupa na zapad preko Ibra i na sever prema Kopaoniku; Štab Brigade nalaziće se u Starom Trgu;

— 27. brigada dobila je zadatak da do 17 časova posedne položaje Bajgore-Kovačica-Vesekovce-Bošljane da bi kontrolisala pravac na severu prema Polatnu i dolinu Kačandolske reke i teren severozapadno, južno i jugozapadno od Podujeva, te da se poveže sa snagama 26. brigade koje se nalaze u Podujevu i Kiseloj Banji;

— 5. kosovsko-metohijska NO brigada dobila je zadatak da do 17. časova posedne položaje Vučitrn-Kosovska Mitrovica-Zvečan, da vrši obezbeđenje ovih mesta i ne dozvoli povezivanje neprijateljskih snaga iz Drenice sa onima na Kopaoniku;

— Kosovsko-metohijska brigada KNOJ-a imala je zadatak da do 20 časova izvrši koncentraciju u Kosovskoj Mitrovici, da se poveže sa Povereništvom OZNE i Operativnim štabom NOV i PO za Kosovo i Metohiju radi dobivanja novih zadataka.

— Divizijska hirurška ekipa i Štab Divizije nalaziće se u Kosovskoj Mitrovici.¹³⁷

Početkom februara 1945. godine snage Adema Voce su razbijene severno od Kosovske Mitrovice, na južnim padinama Kopaonika. Jedinice Šabana Poluže, u jačini od oko 5000 balista, davale su žilav otpor u Drenici. Jedna grupa se između Rudnika i Rakoša prebacila ka Rogozni, dok su druge snage nameravale da se prebace istim pravcem i ka Đakovici i Istoku. Razbijene grupe pokušavaju da se sklone u sela gde nema jedinica NOVJ, dok je veći deo neprijateljskih snaga, koje su pokušavale da se probiju između Kosovske Mitrovice i Kline na planini Čičavici, neprekidno bio pod udarom jedinica NOVJ. Po ostalim delovima Kosova i Metohije ostale su manje ili veće neprijateljske grupe koje su se sklanjale i izbegavale borbe sa ciljem da prezime. Na terenu severno od drumca Gnjilane-Bujanovac neprijateljske grupe su bile nešto veće, te su pojedine grupe održavale i međusobne veze u cilju koordinacije svojih dejstava protiv jedinica NOVJ na njihovom području.

U cilju brže likvidacije ovih neprijateljskih snaga, jedinice Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju su početkom februara, pored 6. crnogorskom i 1. bokeljskom NOU brigadom, ojačane i 24. divizijom NOV, te je Operativni štab 5. februara 1945. godine naredio:

¹³⁶ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 6—1/4, 6—2/4 i 7—4.

¹³⁷ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 7—4.

— da 46. divizija nastavi izvršenje ranije postavljenog zadatka, da obezbedi Vučitrn i da nastavi gonjenje neprijateljskih snaga severno od Kosovske Mitrovice;

— da 24. divizija dejstvuje severno od komunikacije Peć-Kosovska Mitrovica, zapadno od Rakoša — uključno Rakoš, uključno Garvan, Stranačka Glava, Savina Voda i dalje na sever. Istočna granica je reka Ibar. Pored toga, ona je trebala da obezbedi i Kosovsku Mitrovicu;

— 5. kosovsko-metohijska NO brigada, Kosovsko-metohijska brigada KNOJ-a i bataljoni 2. i 3. kosovsko-metohijske brigade raspoređiće svoje jedinice do 7. februara 4 km severno od s. Murge na železničkoj pruzi Priština — Peć pa sve do sela Doševci-k. 745 i nastaviće sa uništenjem neprijatelja na svome području;

— 1. i 4. kosovsko-metohijska NOU brigada obuhvatiće sektor od k. 612 pa zapadno i severno do s. Doševci-k. 745, te produžiće sa uništenjem neprijateljskih grupa na svom području;

— Prva bokeljska NOU brigada garnizoniraće se u Peći, s tim što će odmah uputiti jedan bataljon koji bi kontrolisao put od Rakoša pa do u visini Istoka. Sa drugim delovima kontrolisaće od Istoka do Peći, sve u cilju onemogućavanja neprijateljskim snagama da se prebace preko komunikacije.¹³⁸

Na osnovi gornje Zapovesti Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju, Štab 24. divizije NOVJ je istoga dana, 5. februara, naredio:

1. — Da 11. brigada 6. februara izvrši pokret sa tri bataljona u sela: Banjska, Jamševik i najbliža sela oko puta Kosovska Mitrovica i Novi Pazar; do 16 časova 1. bataljon ove brigade, ojačan sa minobacačima, smestiće se u selo Šipovlje (4 km jugozapadno od Kosovske Mitrovice) i biće divizijska rezervna.

— 7. februara u 4 časa Brigada će izvršiti pokret iz pomenu-tih sela pravcem: dolinom Banjske reke, preko k. 641, preko Šipova, k. 1338, sela Zlatare, Bube, Čestenović, Bulate i Tušići. Čim se poveže sa jedinicama 17. brigade u s. Gazivode, ona će 8. februara krenuti u više kolona na jug preko Ibra. Desna kolona izbiće do sela Banje, Oklani, Vranjak, Čečevo, Kaludra; leva kolona vezujući se sa jedinicama 17. brigade u s. Gazivoda ići će preko s. Kobachi, k. 916, Gornji Jasenovik, Jabuka do s. Crepulje. U Kaludri i Crepuljama Brigada će zanoćiti i 9. februara izbiti na put Kosovska Mitrovica-Peć u više kolona; desna kolona proćiće kroz selo Sušicu i izbiti na put kod žandarmerijske stanice. Leva kolona krenuće na jug i izbiti na put Kosovska Mitrovica-Peć kod s. Rudnika.

2. — Jedinice 17. brigade sa dva bataljona i Štabom brigade krenuće 6. februara u sela Korilje, Žiškovci, Žeravica. Jedan bata-

¹³⁸ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 9—4 i 10—1/4.

ljon nastupa dolinom Ibra i smestiće se u s. Košunovo. Jedan bataljon će biti u divizijskoj rezervi i sa jednim minobacačem smestiće se u s. Žabare.

— 7. februara u 6 časova Brigada će krenuti sa dve kolone: jedna preko Banovog Dola, dolinom Kozarevske reke, s. Kozarevo, Padine, Lučka Reka. Ova će uputiti manje kolone severno preko sela: Lokva, Lipovica, Lovac i spustiti se u Padinu i dalje do Lučke Reke, gde ulazi u sastav svoje glavnine. Ona je trebala da uputi manju kolonu preko Doljana, k. 920, k. 956. dolinom Rečice koja izbija u s. Kobilja Glava. Jedan bataljon zanoći će u Lučkoj Reci i Vrbi, a drugi u Padini. Druga kolona — jedan bataljon, kretaće se dolinom Ibra do s. Vrage, gde će zanoćiti.

— 8. februara Brigada će u više kolona preći preko Ibra, uhvatiti vezu sa jedinicama 11. brigade u s. Gazivoda. Desnom kolonom kretaće se paralelno sa 11. brigadom i izbiti do s. Gornji i Donji Prevlak. Leva kolona uključivo s. Vrage preko k. 936 do s. Kolovrat; 17. brigada će zanoćiti na liniji Gornji i Donji Prevlak, Gornji Strmac i Kolovrat.

— 9. februara u 6. časova Brigada će produžiti pokret: desna kolona pravcem Gornji Prevlak, Rušica, Raduševo, Babin Grob i izbiće na žandarmerijsku stanicu istočno od Rudnika. Leva kolona od Kolovrata kretaće se preko k. 940, Donji Strmac, dolinom reke Klina i izbiti na raskrslu kod s. Donja Klina.

3. — Čim izbiju na put Kosovska Mitrovica-Peć obe brigade smestiće se u sela pored drumu, dok će ranjenike evakuisati dolinom reke Ibra do bolnice u Zvečanu.¹³⁹

Manji delovi neprijateljskih snaga u Drenici uspeli su da se 7. februara probiju kroz obruč u pravcu severa prema Rudniku. Da ne bi neprijatelj zaposeo planinske masive iznad s. Ukča i okolnih sela, te je Štab 24. divizije 7. februara naredio svojim jedinicama da usiljenim maršem od Ibra 8. februara do 20 časova izbiju u visini sela Gornja Strmica-Crepulja i zapadno od k. 1179-Vražja glava-k. 1595 i severno do k. 1815, zvano Orujnica. Pre toga, on je naredio da desno krilo 11. brigade ne sme dozvoliti da se neprijatelj provuče u planine Mokra gora i po pristizanju na gornje položaje, srediti jedinice i krenuti u pravcu Ukča-Rakoš-Rudnik i 9. februara pred zorom izbiti na visove iznad samih ovih sela.¹⁴⁰

U takvoj situaciji dva bataljona 27. brigade 46. divizije napala su 9. februara u 17 časova u šumi k. 1068, grupu balista, jačine oko 200 naoružanih lica, koja se istoga dana prebacila sa Čičavice preko Sitnice u rejonu s. Trstene. Do 23 časa neprijateljske snage su razbijene. Sledećeg dana, 10. februara blokiran je Adem Voca sa još 6 balista u svojoj kući u s. Pasuni. Nekoliko puta je vršen napad na opkoljenu bandu, ali bez uspeha, jer se kuća nalazila na bregu, prostor otkriven i brisan, a zgrada je bila opasana sa puškarnicama.

¹³⁹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 8—1/4 i 8—2/4.

¹⁴⁰ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 11—2/4.

Borbe su se nastavile i 11. februara do 15 časova, kada je otpor balista slomljen, te grupa Adema Voce likvidirana. Njegovom likvidacijom rasturena je i njegova grupa boraca od oko 1500 balista, pošto su se njegove pristalice masovno predavale.¹⁴¹

U novostvorenoj situaciji Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju je u izvesnoj meri izmenio zadatke jedinicama pod svojom komandom i naredio:

1. — Da 46. divizija sa svim jedinicama čisti sektor trougla između Kosovske Mitrovice, Prištine i Podujeva, a da manjim snagama kontroliše sektor zapadno od Kosovske Mitrovice uz reku Ibar — severna i južna strana, kao i padine Čičavice koje padaju prema komunikaciji Kosovska Mitrovica — Vučitrn; 1. kosovsko-metohijska brigada biće garnizonirana u Prištini.

2. — Da 24. divizija prebaci svoje snage na liniju Priština — Gnjilane i odmah otpočne sa čišćenjem terena između druma Priština — Lebane vezujući se tamo sa svojom 13. brigadom i severno od Gnjilana pravcem sela Paranovo, Zebice, Gornji Mokreš, Trizine, Kostadince, Polička, Crni vrh (k. 1100), opštinskim putem do sela Majilovce, državni drum.

Desno krilo tih brigada biće potpomognuto makedonskim brigadama iz Gnjilana i Bujanovca.

3. — Šesta crnogorska i 1. bokeljska NOU brigada dobila je zadatak da smeni jedinice Kosovsko-metohijskih brigada na teritoriji Drenice. One će obuhvatiti teritoriju grebenom planine Čičavice, železničkom prugom do Belog Drima preko sela Zlokučana na selo Đurakovac, a odatle drumom ka Kosovskoj Mitrovici i kontrolisaće sela severno od linije Rakoš-Rudnik-Klina. Za prebacivanje od Kosovske Mitrovice do Prištine jedinice Brigada koristiće voz.

4. — Jedinice 4. kosovsko-metohijske NOU brigade izvršiće pokret grebenom planine Čičavice u cilju izbijanja na planini Lipovici; zatim će skrenuti zapadno i frontom poći ka Peći. Desnim krilom oslanjaće se na železničku prugu a levim pravac s. Crnojevo, Landrović, s. Moliševo, ušće Dečanske Bistrice, rekom prema Dečanima, pa potom u pravcu Peći. Pored toga, dobila je zadatak da pošalje jedan svoj bataljon u Istok, koji će smeniti crnogorske delove.

5. — Kosovsko-metohijska brigada KNOJ-a, 1. i 5. kosovsko-metohijska NO brigada čistiće teritoriju Drenice dok ih ne smene crnogorske jedinice. Po smenjivanju 5. kosovsko-metohijska NO brigada uputiće se u Lipljan, a 1. kosovsko-metohijska i Kosovsko-metohijska brigada KNOJ-a u Prištini, gde će dobiti nove zadatke.¹⁴²

---

¹⁴¹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 10—5.

¹⁴² Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 10—2/4, 17—1/4 i 17—2/4.

Borbe protiv neprijateljskih jedinica se nastavljaju nesmanjenom žestinom. Tako su, pored ostalog, 8. februara 1945. godine u s. Radiševcu (kod Srstice) dva bataljona 1. bokeljske NOU brigade sa prostorije s. Rakoš — s. Ukča — s. Suvo Grlo, napali balističke snage koje su se iz Drenice prebacivali ka Starom Kolašinu. Poginulo je 9 i zarobljeno 11 neprijateljskih vojnika. Istoga dana, u s. Donjem Obrinju i s. Tici (blizu Srstice) delovi 4. kosovsko-metohijske NOU brigade napali su baliste. Posle petodnevnih žestokih borbi, oni su neprijatelja proterali, nanevši mu znatne gubitke i zaplenivši 50 pušaka, 6 puškomitraljeza i 1 minobacač. Sledećeg dana, 9. februara, kod s. Poljanca i s. Poluže (kod Srstice) 1. bataljon 5. kosovsko-metohijske NOU brigade otpočinjše čišćenje terena. U trodnevnim borbama protiv veće grupe balista, ubijeno je 18, ranjeno 25 i zarobljeno 6 neprijateljskih vojnika. Pri neuspehom pokušaju jakih balističkih snaga da se preko planine Čičavice prebace u Stari Kolašin, jedinice 5. kosovsko-metohijske NOU brigade su 11. februara, posle oštih osmočasovnih borbi, nanele neprijatelju gubitke od oko 100 poginulih i ranjenih.

Istoga dana, 11. februara, su delovi 1. kosovsko-metohijske NOU brigade kod s. Kožinca (kod Srstice) vodili oštru borbu protiv balista i naneli im gubitke od 32 poginula i većeg broja ranjenih; 14. februara delovi 24. i 52. divizije NOVJ čisteći teren od balista, zauzeli su toga dana sledeća sela: Kožince, Krasmirovce i Gradicu (kod Srstice); 18. februara pri čišćenju sela u podnožju planine Čičavice delovi 52. divizije NOVJ ubili su 20 balista, dok se nekoliko manjih grupa balista predalo; sledećeg dana, 19. februara, u rejonu s. Gornje Kline i Srstice 1. bokeljska NOU brigada u borbi ranila 3 i zarobila 15 balista, dok su delovi 52. divizije između s. Kožinca i s. Štutice (kod Srstice) u borbama razbili jaku balističku grupu i naneli joj velike gubitke.¹⁴³

U međuvremenu, balistička grupa pod vođstvom Šabana Poluže i Memeta Gradice, jačine oko 1000 naoružanih lica organizovana u pet bataljona, koja se nalazila 14. februara na Čičavici uspela je da se probije kroz položaje jedinica 46. divizije NOVJ i noću 14/15. februara pređe Sitnicu na mostu kod s. Pestova, tako da je 15. februara ujutru bio na sektoru Cecilija — Slavkovce. Namera neprijatelja bila je da se izvuče sa sektora Drenice i skloni na sektoru Šaljske opštine radi odmora i povezivanja sa četnicima na tom području. Kroz sela kuda su neprijateljske jedinice prolazile silom su oduzimale hranu, a u s. Bajgori ubili i nekoliko seljaka koji su se tome odupreli.

Istoga dana, 15. februara oko 16 časova, jedinice 25. brigade 46. divizije sukobile su se na kotama severno od s. Gornja Sudimlja i istočno od Cecilije u pravcu s. Popova, dok su se jedinice 27. brigade 46. divizije sukobile kod s. Popova, te je borba trajala do mraka. Sledećeg dana, 16. februara ujutru, balistička grupa se nalazila u selima: Vesekovce i Kovačica, gde je toga dana, u 9 ča-

---

¹⁴³ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 3—1/5, 3—2/5 i 9—1/5; *Hronologija*, str. 1076 i 1077.

sova, napadnuta od 25. brigade 46. divizije NOVJ, te je neprijatelj bio prinuđen da odstupi u pravcu Bajgore, gde je stigao do pada mraka. Tada je 3. bataljon 25. brigade napao neprijatelja u s. Bajgore. Da bi izbegao dalje gonjenje i uništenje, neprijatelj je u toku noći 16/17. februara (16. februara u 22 časa) otpustio u pravcu Barelj (k. 1583) — Oštro Koplje (k. 1789) sa ciljem da se prebaci severoistočno od Polatna na sektor istočno od komunikacije Podujevo — Kuršumljija; 2. bataljon 27. brigade, koji se nalazio na sektoru Pošok — Beli Krš (južno od Kačandola) napao je 16. februara u 14 časova jednu neprijateljsku grupu — jačine 70 odmetnika i do pada mraka uništio. U toku noći 16/17. februara 25. brigada je posela položaje na sektoru Bradaša, Velika Reka, Kodrljia, Lešnica; 27. brigada na sektoru Polatno — Gornja Repa, Donja Repa, Metohija, Krpimej, Bajčina i 17. februara delovi 25. brigade vode žestoke borbe sa neprijateljskom grupom, jačine 200 naoružanih vojnika u rejonu Karače — Mirača.¹⁴⁴

Tada je, 17. februara, u cilju uništenja neprijateljskih snaga naređeno Štabu 24. divizije, između ostalog:

— Da jedan bataljon jedne njene brigade usiljenim maršem krene preko NOVOG SELA — Slatina prema Grlobuđu — k. 586 — k. 879 i severoistočno od Karače (k. 659); jedan njen bataljon da krene pravcem Novo Selo — Gojbula — Mirače, dok bi jedan bataljon išao od sela Donja Sudimlja prema kotama 862, 876 i 827.

— Da jedan bataljon druge njene brigade krene prema Gornjoj Sudimlji i da se poveže sa jedinicama koje nastupaju levo od k. 776 i da krenu prema s. Skočina; drugi bataljon te brigade da krene preko Samodreža, zapadno od k. 803 — preko Gradina u pravcu k. 819 i prema Skočinu. Treći bataljon te brigade da usiljenim maršem krene preko sela Cecilije — Slakovca i da se preko Sokočanske reke — trig. 1054 poveže sa jedinicama koje su zaposele k. 659.

Bataljon koji se nalazio u Gojbulji je 17. februara oko 18. časova napao neprijatelja koji je primetio pokrete jedinica NOVJ i njihove namere za opkoljavanje i oko 19 časova, dok obruč još nije bio stegnut i konsolidovan i dok su jedinice 24. divizije bile u pokretu, neprijatelj je izvršio prodor prema jugu, za 1,5 km istočno od Gojbulje i otišao u pravcu Donje Sudimlje i Novo Selo. Tada su upućena dva bataljona da gone neprijatelja, a jedan je ostao da čisti teren kod Mirače. Neprijatelju je uspelo da pređe Sitnicu i da se otkači od jedinica NOVJ. Potom su brigade 24. divizije raspoređene na prostoriji: kod sela Donja Sudimlja, Mavriće, Pestovo, Novo Selo, Viljance, Samodreža i Gornja Dubnica.¹⁴⁵

Da bi se onemogućio prelaz neprijateljskih snaga istočno od puta Priština — Kuršumljija i spreči povezivanje sa četnicima na sektoru Kopaonika, Štab 46. divizije NOVJ je 17. februara u 20 časova naredio:

¹⁴⁴ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 15—4, 4—5, 5—5 i 10—5.

¹⁴⁵ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 8—5.

— Da 27. brigada do 6 časova 18. februara posedne položaje: s. Ržane, Žitinja, Murgula, Siljevica, Padrus sa ciljem da prisili neprijatelja na povlačenje prema jugu i da onemogući spajanje ove balističke grupe sa četničkim grupama Žike Markovića, severoistočno od Kopaonika; pored toga, Brigada je dobila zadatak da uništi manje balističke grupe u pravcu sela: Borčane, Brzance, Oštro Koplje (k. 1702) i sela Gornjeg Kačendola u pravcu sela Čanoga i Tauda Kuće. Štab Brigade nalaziće se u s. Polatna.

— 25. brigada dobila je zadatak da noću 17/18. februara posedne položaje: Metohija — Krpimej — Bajčina — Bradaš — Velika Reka.

— Kosovsko-metohijska brigada KNOJ-a imala je zadatak da noću 17/18. februara posedne položaje: Kisela Banja — Gornja Pendija — Glavnik — Lopaštica — i ne dozvoli neprijatelju prelaz preko puta Priština — Podujevo. Pored ovoga, jedinice ove brigade dobile su zadatak da posednu sve mostove na Labu od Kisele Banje do Mileševa i sva gazna mesta i onemoguće neprijateljskim snagama prelaz preko Laba.

— Divizijsko previjalište i Štab Divizije nalaziće se u Podujevu.¹⁴⁶

Neprijatelj je predveče 17. februara ponovo pokušao da južno od Pestova pređe Sitnicu da bi se sa operativnog područja 46. divizije prebacio na teritoriju Drenice. Tom prilikom je osujećena njegova namera od jedinica ove divizije. Zbog toga je Štab 46. divizije 18. februara u 1 čas i 15 minuta izdao dopunu gornje Zapovesti i naredio:

— Da Kosovsko-metohijska brigada KNOJ-a ostane na starim položajima, da blokadu reke Laba proširi, uputi jače snage prema Babin Mostu i spreči proboj neprijateljskih snaga.

— Da 25. brigada ostane na starim položajima i da u desnu granicu uključi i s. Metohiju, dok bi 27. brigada dejstvovala prema ranijoj Zapovesti.¹⁴⁷

Tri dana kasnije, 21. februara 1945. godine, u s. Trsteniku (kod Srbice) 4. Kosovsko-metohijska NOU brigada je opkolila ostatke dveju balističkih grupa. Pri probijanju iz okruženja u pravcu s. Globara, poginulo je 19 balista, među kojima i vođa jedne grupe Šaban Poluža, a ranjen je veći broj, među kojima i vođa druge grupe Memet Gradica, koji je docnije podlegao ranama. U borbama od 10. do 23. februara 1945. godine neprijatelj je imao 258 mrtvih i 558 zarobljenih.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 15—4.

¹⁴⁷ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 16—4.

¹⁴⁸ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—2/5, 2—5/5, 9—1/5, 10—5, 11—1/5 i 11—2/5; *Hronologija*, str. 1076 i 1077; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 659 i 662—663; tom 6, str. 616.

Iako su balističke snage pružile upornu odbranu, jedinice NOVJ su uspele da odmetnike razbiju i razdvoje u manje grupe, a zatim da produže sa uništavanjem jedne za drugom. Kontrarevolucionarne snage koje su pod rukovodstvom Šabana Poluže i Meta Gradice vodile borbe protiv jedinica NOVJ na području Drenice vojnički su poslednjim porazima potpuno razbijene i uništene. Energичnim i neprekidnim gonjenjem preostalih razbijenih bandi smanjivao se njihov broj svakog dana, te su preostale manje neprijateljske grupice — ne veće od 50—100 boraca na teritoriji Kosova i Metohije, koje se skrivaju po šumama i zemunicama, u blizini svojih sela i izbegavaju borbe i kontakt sa jedinicama NOVJ. To su desetine i vodovi, koje predvode najokoreliji zlikovci, uglavnom iz redova fašističkog aparata za vreme okupacije, dok su se održale samo dve veće neprijateljske grupe na sektoru Uroševac — Preševo — Bujanovac — Gnjilane. Jedna od ovih se nalazila na planini Žegovac, jačine 100 odmetnika sa vođom studentom prava Ademom Glavicom, koja je bila prilično aktivna. Druga se nalazila u širem rejonu Karadaka, jačine do 600 naoružanih lica. Ona je organizovana krajem februara 1945. godine, ali se ljudstvo ove grupe stalno osipalo, te je početkom marta njezin broj spao na 250 — 300 ljudi. Pored ovih, u mestu zvanom »Ujkov krš« (južno od Đakovice) nalazila se još jedna balistička grupa, sa nešto četnika — jačine 500 naoružanih lica. To su bili balisti iz okoline Plava i Gusinja, i okoline Peći i Đakovice, a među njima je bilo i četnika iz Crne Gore. One su širile propagandu o dolasku savezničke vojske i uspostavljajući svoje vlasti i mobilisali seljake za svoj protivnaodni rad, sa namerom da se sakrivaju, očuvaju i pripreme za borbu u pogodnom momentu.¹⁴⁹

Štab 41. divizije NOVJ izveštava 17. februara 1945. godine Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju da je divizija, po naređenju Glavnog štaba NOV i PO za Makedoniju, dobila zadatak da očisti Skopsku Crnu Goru od balističkih grupa, te da se potom stavlja pod komandu Operativnog štaba. Isti je naglasio da jedinice pod njegovom komandom nisu naišle na balističke grupe na Skopskoj Crnoj gori, jer su se one pre toga prebacile u rejon Gostivara.¹⁵⁰ Istoga dana, 17. februara, Štab 41. divizije je, u cilju uništenja balističke grupe koja se kretala prema Uroševcu i Gnjilanama, naredio da jedan bataljon 17. NO brigade kontroliše put Gnjilane — Bujanovac i glavne pravce prema selima koja se nalaze na toj komunikaciji, da jedan bataljon kontroliše teritoriju severno i severozapadno od Gnjilana, da sa bataljonom koji se nalazi u Žegri kontroliše dolinu Žegrinske reke i sela severoistočno od ove na Karadaku, dok će se Štab brigade nalaziti u Gnjilanama; da njena 3. brigada prikupi svoje delove iz Starog Kačanika i varoši, te da se jedinice rasporede po sledećem: jedan bataljon u Požaranje sa zadatakom da kontroliše sela severno od ovoga: Slakovce, Kišno Polje i druga; sa jednim bataljonom da ostane i dalje u Vitini u cilju

¹⁴⁹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—2/5, 2—5/5, 6—5 i 7—5.

¹⁵⁰ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 6—5 i 14—5.

kontrolisanja Skopske Crne gore i da jedan bataljon ostane u s. Mogile da bi kontrolisao sela zapadno i jugozapadno od Žegrinske reke, a Štab Brigade nalaziće se u Vitini; 12. brigada će 17. februara izvršiti pokret po sledećem: jednim bataljonom na pravcu s. Slatina — Mirosalje te će se smestiti u s. Mirosalje sa zadatkom kontrolisanja sela na prostoriji Zlatare — Raholjica — Miraž u pravcu Godimlja; dva bataljona će krenuti za Uroševac sa zadatkom da kontrolišu sela zapadno od Uroševca, dok će bataljon koji se nalazi u Kačaniku dejstvovati u rejonu Kačanika.¹⁵¹

Na sektoru Salja 12. februara 1945. godine nalazile su se tri balističke grupe koje su ostale od grupe Adema Voce. Sve ove ukupno su brojale oko 200 odmetnika. Do kraja februara od ovoga ljudstva veliki broj se predao, jedan broj je ubijen u borbama sa jedinicama NOVJ, a izvestan broj je zarobljen. Prva grupa — jačine 30 balista, koja se nalazila između Crnuše i Rašana bila je predvođena od Bislima Bajgore; vođa druge grupe je Ahmet Seljanec sa 40 odmetnika i vođa treće grupe je Hazir Đaka, sa 10 odmetnika — što ukupno iznosi 80 odmetnika.

Na sektoru Starog Kolašina i Ibarske doline kretao se Žika Marković, komandant 2. četničkog Kosovskog korpusa i Buda Dobrić, komandant jedne četničke brigade. U mestu zvanom »Treska« na granici Komande područja Kosovska Mitrovica nalazio se četnički kapetan Tomašević sa oko 1200 četnika. Od ovoga broja je oko 300 četnika prebačeno preko r. Ibra između Leška i Leposavića prema Rogozni sa namerom da se sastane sa Žikom Markovićem, ali u tome nisu uspeali.

Na sektoru Čičavice nalazilo se nekoliko brojno slabih balističkih grupa, koje su ostale posle razbijanja balističkih grupa Šabana Poluže i Mehmeta Gradice.

Na području Drenice, u okolini sela Turučevca krili su se Sadik Ramo, Zećir Ramo i Isen Sadik sa još 6 ljudi. Ovi su tako zvanoj brigadi Šabana Poluže bili komandiri četa i komandanti bataljona.

U rejonu Prizrena, u blizini sela Vešala krio se Demo Gostivar, albanski poručnik za vreme okupacije, sa još 10 odmetnika, dok se u okolini Novoga Sela krilo 4 odmetnika.

U toku februara, na širem području Kačanika, u podnožju severnog dela Šar — planine kretala se balistička grupa od 200 ljudi, ali je ona do početka marta razbijena, dok se ljudstvo izgubilo u raznim pravcima. U okolini sela Burnika kretalo se 140 odmetnika pod vodstvom Ajdima Mataša iz sela Nekodima. Ova grupa je 27. februara blokirana od jedinica Komande mesta Uroševac, te je Mataš sa još 5 odmetnika zarobljen, a ostali su se posle dva dana predali.

Na području Samodreške opštine nalazila se balistička grupa — jačine oko 20 ljudi, predvođena od Rifata Maljoka, dok su na području Priluške i Pantinske opštine postojale su trojke koje su se krile i nisu se predavale.

---

¹⁵¹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 20—2/5.

Na sektoru Žegovca, u selima Plitković, Oklapi, Vrbice, Kiš-nopolje i Glavice kretala se grupa od 120 odmetnika pod vođstvom Adema Glavice.

U rejonu sela Kačikola krio se Hasan Odža, komandant vulnetara, dok se u blizini sela Romanište krio Akif Romanište sa još dva odmetnika.

Na području Karadaka nalazila se grupa od 600 odmetnika, pod vođstvom: Alije i Limona Stenovci, Deladin Miftara, Asana Kabaša, Fazlija Ranagovce i Ajet Burnic. Ova grupa često se prebacivala iz Karadaka u Žegovcu radi ukriivanja traga poternim jedinicama NOVJ i hvatanja veze sa balističkom grupom Adema Glavice. Ova grupa bila je stalno u opadanju, te je krajem februara imala oko 300 naoružanih ljudi.¹⁵²

U međuvremenu, od 10. do 23. februara 1945. godine, jedinice Operativne grupe brigada dejstvovale su u širem području Rakoša, Rudnika, Radiševa, Crepulje, Kline, Drenice, Radovca i drugih mesta protiv slabijih neprijateljskih snaga. U ovim borbama je ubijeno 124, ranjeno 71 i zarobljeno 308 neprijateljskih vojnika.¹⁵³

Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju je 26. februara 1945. godine, u cilju uništenja preostalih neprijateljskih grupa na Kosovu i Metohiji i pomaganja vlastima Vojne uprave u stvaranju i učvršćenju organa narodne vlasti, naredio:

1. — Da 46. divizija posedne položaje na jugu: do linije s. Glogovac (4 km južno od Lipljana) — s. Smoluša — s. Slovinje, koljskim putem Slovinje — Vrbica — k. 883 — s. Zebiljce — s. Makreš — s. Klobuk — s. Grizime — s. Kostadince — s. Lisocka; na istok: do granične linije između srezova Kosova i Metohije i Srbije, produžujući dalje ovom linijom do reke Ibra (severno od Kosovske Mitrovice); na zapad: do reke Sitnice od njenog ušća do Vučitrna, a odatle železničkom prugom do s. Glogovca. Štabovi brigada nalaziće se u Podujevu, Janjevu i Trepči, a Štaba divizije u Prištini.

2. — Operativna grupa brigada postaviće se na prostoriji i to: istočno od železničke pruge Raška — Priština, na jug do železničke pruge Priština — Peć do reke Beli Drim; zatim Belim Drimom do ceste Đakovica — Prizren i dalje do sela Godena (k. 1261) na jugoslovensko-albansku granicu; zapadno granicom između srezova Kosova i Metohije i Sandžaka preko Mokre gore i Starog Kolašina do reke Ibra (severno od Kosovske Mitrovice). Štabovi brigada biće u Kosovskoj Mitrovici, Srbici, Peći i Đakovici, a Štaba Operativne grupe brigada u Kosovskoj Mitrovici.

3. — Jedinice 52. divizije nalaziće se na prostoriji: severno i zapadno do linije određene za Operativnu grupu brigada; istočno železničkom prugom od s. Bresije do Uroševca, a odatle cestom

¹⁵² Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 1—10, 3—10, 4—10 i 7—10.

¹⁵³ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 15—5.

Uroševac — Štrice i dalje do Jezerske Čuke (k. 2604), zatim granična linija između srezova Kosova i Metohije i Makedonije, do jugoslovensko-albanske granice i dalje ovom do s. Godena (k. 1261). Štabovi brigada biće u Prizrenu, Orahovcu i Suvoj Reci, a Štaba Divizije u Prizrenu.

4. — Jedinice 41. divizije nalaziće se na prostori: zapadno i severno do linije određene za 52. i 46. diviziju, a istočno i južno do granične linije između srezova Kosova i Metohije i Makedonije. Štabovi brigada biće u Kačaniku, Gnjilanama i Belim Vodicama (severno od ceste Gnjilane — Bujanovac), a Štaba Divizije u Gnjilanama.

5. — Da bi ceo teren bio kontrolisan naredeno je brigadama da svakodnevno šalju obavezno po jedan, a prema potrebi i više bataljona, koji će neprekidno krstariti po terenu, iznenadno se pojavljivati na onim mestima gde se kriju odmetničke grupe, te da se postavljaju zasede danju i noću; mostove i gazove na rekama Ibru, Sitnici, Labu i Južnoj Moravi jedinice će držati stalno pod kontrolom u cilju onemogućanja neprijatelju prelazak preko istih. Posebno je bilo naglašeno da one moraju razviti masovni politički rad u selima gde se jedinice nalaze, prikazivati razvitak NOB-e, podvlačeći kao najveću tekovinu ove borbe — bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti naše zemlje.¹⁵⁴

Na osnovi gornje Zapovesti Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju Štab 46. divizije je 27. februara 1945. godine u 8 časova naredio potčinjenim jedinicama, pored ostalog, sledeće:

1. — Da 25. brigada kao svoj centar uzme rudnik Trepču, a sa svojim jedinicama kontroliše prostor: na jug od ušća reke Sitnice u r. Ibar do Vučitrna, od Vučitrna železničkom prugom do s. Priluzja, od s. Priluzja rekom Labom do s. Donje Ljupče, na istok Kačandolskom rekom uzvodno — s. Kačandol, a severna granica između srezova Kosova i Metohije i Srbije povijajući i izlazeći na reku Ibar i zapadno rekom Ibar do Kosovske Mitrovice.

2. — Da 26. brigada kao svoj centar uzme s. Janjevo i kontroliše prostoriju: južna granica s. Glogovac (4 km južno od Lipljana), s. Smoluša — s. Slovinje — s. Vrbica, presecajući komunikaciju Priština — Gnjilane preko s. Zebince na s. Makreš, s. Klobukar, s. Grizime, s. Kostadinice i s. Lisocka izlazeći na istočnu granicu sektora i dalje graničnom linijom srezova Kosovske Mitrovice i Srbije sve do puta Lebane — Priština kod s. Medveđe, a zatim severno putem Lebane — Priština i dalje putem Priština — Lipljan (železnička stanica Kosovo Polje i dalje prugom) — s. Glogovce (4 km južno od Lipljana.)

3. — Da 27. brigada kao svoj centar uzme Podujevo i kontroliše sektor: južna granica da bude severna granica 26. brigade;

¹⁵⁴ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 18—1/4, 18—2/4 i 18—3/4.

istočna i severna granica da bude granica srezova Kosova i Metohije i Srbije, a zapadna granica da bude istočna granica 25. brigade, to jest Kačandolskom rekom do ušća u r. Lab, do s. Priluzja rekom Labom, zatim železničkom prugom (zapadna strana) do železničke stanice Kosovo Polje i povijajući na istok putem za Prištinu.

Štab 25. brigade nalaziće se u Starom Trgu, 26. brigade u Janjevu, a 27. brigade u Podujevu.¹⁵⁵

Štab 41. divizije NOVJ je istovremeno naredio potčinjenim jedinicama:

1. — Da 12. brigada kontroliše rejon Uroševca i to: istočno od železničke pruge za Prištinu do s. Glogovca i istočno od ovoga na s. Smoluša — Slovinje — Plitković — Gadiš — Trpeza — Vitina — Binač — Debeldej — Taniševci — Biljak (k. 1282), na pravcu General Janković preko komunikacije i reke Lepenca, s. Gorance — Jažince — Ljuboten (k. 2499) na Štrpce i komunikacijom Štrpce — Uroševac; sa zapadne strane ove teritorije ima kontrolu 52, a sa severne strane 46. divizija NOVJ.

Štab Brigade sa dva bataljona nalaziće se u Uroševcu sa zadatkom: da jednim bataljonom kontroliše teritoriju severoistočno od Uroševca na pravcu Miroslavje — Gadiš — Trpeze i Godimlje — Plitković; sa jednim bataljonom kontrolisaće teritoriju zapadno od Starog Kačanika na pravcu Ljubotena. Jedan bataljon smestiti u Kačaniku sa kontrolom na pravcu Korbulić — Taniševce — Debeldej, a povremeno i Brest i teritoriju južno i jugozapadno od Kačanika na pravcu Jažince — Gorance.

2. — Da 8. brigada kontroliše prostoriju istočno od linije određenu za 12. brigadu od Plitkovića i Paralovo preko komunikacije Gnjilane — Priština na s. Zebince — Mokreš — Klobukar i od ovog južnom dolinom rečice Prilepničke na s. Prilepnica preko komunikacije Gnjilane — Bujanovac rečicom Kisela Voda — Dobročane na Južnu Moravu; Južnom Moravom — Podgrađe putem za Madžare — Ilince — Bujić — Balijska — Ostrovnica — Dunava Stančić — Dugački rid (k. 1112) — Šašare — Binač. Severno od ove linije drži 46. divizija NOVJ, severoistočno 17. brigada, a istočno i jugoistočno jedinice iz Preševa i Kumanova.

Štab Brigade sa jednim bataljonom i četom pratećih oruđa nalaziće se u Gnjilanama da bi kontrolisao teritoriju na pravcu Gornjeg Slakovca — Žegovce — severno od Gnjilana na pravcu Gusce do granične linije 46. divizije NOVJ i istočno od Gnjilana do r. Južne Morave. Jedan bataljon će se smestiti u s. Pasjane da bi kontrolisao teren na pravcu Mučibaba — Ilince — Bujić — Kurbalija, te na pravcu Žegre dolinom Žegrinske reke i zapadno od iste reke na pravcu Šašare.

---

¹⁵⁵ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 19—1/, 19—2/4, 13—5, 19—5, 22—5, 23—5 i 25—5.

3. — Da 17. brigada istočno i severoistočno od linije 8. brigade i to: s. Klobukar — Miganovce — Grizime — Kostadince — Lisacka, sreskom granicom između Gnjilana i Jablaničkog sreza na Velja Glava (k. 1181), putem na istok na Kopiljak (k. 1120), severoistočno Crni Kuk (k. 1228), Orlova Čuka (k. 1274) i južno na Zaroińsku reku, dolinom iste na Muhovac, Breznica na pravac k. 737, sreskom granicom na Končulj — Dobrosin — Podgrađe. Severno od ove linije nalazi se 46. divizija NOVJ do s. Lisacka.

Štab Brigade nalaziće se u s. Toponica, jedan bataljon u s. Koretin, dva bataljona bez jedne čete na prostoriji s. Hodonovce — Rogačica — Mučivrce, a jedna četa u s. Domoravce. Sa bataljonom u s. Koretinu kontrolisati zapadnu teritoriju i južnu do linije određene za 8. brigadu i severnu do linije 46. divizije NOVJ. Sa četom u Domoravce kontrolisati komunikaciju Gnjilane — Bujanovac. Sa bataljonima koji se nalaze u Mučivrce — Hodonovce kontrolisati dolinu reke Muhooske na pravcu s. Zaroince, istočno i severno na pravcu Desibojske rečice, kao i sva okolna sela na pomenutim pravcima do označene linije severno i istočno.

Artiljerija divizije izvršiće pokret 4. marta u 8 časova iz Uroševca za Gnjilane i određene položaje posesti 5. marta do 16 časova.

Štab Divizije će se nalaziti u Gnjilanama.¹⁵⁶

Sledećeg dana, 28. februara 1945. godine, Štab Operativne grupe brigada je naredio potčinjenim jedinicama, pored ostalog, sledeće:

1. — Da 1. bokeljska NOU brigada kontroliše prosotriju koja je oivičena linijom: Novo Selo — Belim Drimom do ceste Đakovica — Peć, zatim do sela Godena na albansko-jugoslovenskoj granici; zapadno: albansko-jugoslovenskom granicom u pravcu Juničke planine i pravcem komunikacije Đakovica — Peć do s. Prilep, gde će se povezati sa jedinicama 3. kosovsko-metohijske NO brigade; istočno će se povezati sa jedinicama 52. divizije NOVJ na liniji Godelj — Švanski most uz Beli Drim do mesta Novo Selo, a zatim do mesta Podgrađa gde će se povezati sa jedinicama 3. i 5. kosovsko-metohijske i 6. crnogorske NOU brigade.

2. — Treća kosovsko-metohijska NOU brigada kontrolisaće prostoriju oivičenu linijom: s. Prilep — Bogičevica — Mokra planina, zatim granicom srezova Kosova i Metohije i Sandžaka do jugozapadnih planina Mokre gore — Istok — Đurakovac do s. Podgrađe, gde će se povezati sa jedinicama 1. bokeljske NOU brigade i 3. kosovsko-metohijskom NOU brigadom, a na liniji Podgrađe — Đurakovac — Istok — Mokra gora sa jedinicama 6. crnogorske NOU brigade.

---

¹⁵⁶ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 20—1/4 i 20—3/4.

3. — Peta kosovsko-metohijska NO brigada kontrolisaće prostoriju oivičenu linijom: južno od komunikacije Kosovska Mitrovica — Peć, počev Vitake komunikacijom Gornja Klina — Trnovca — Pantina; istočno železničkom prugom Kosovska Mitrovica — Uroševac zaključno do s. Janina — Voda Sibovac, zatim severno od pruge Prizren — Peć do s. Podgrađe gde se povezati sa 1. bokeljskom NOU brigadom, 3. kosovsko-metohijskom brigadom i na liniji Podgrađe — Vike — Donja Klina — Trnovca i Pantino sa jedinicama 6. crnogorske NOU brigade; sa istočne strane održavati vezu na određenoj liniji sa delovima 46. divizije NOVJ, a sa južne sa delovima 52. divizije NOVJ.

4. — Šesta crnogorska NOU brigada da kontroliše prostoriju oivičenu linijom: Podgrađe — Đurakovac — Istok — Mokra gora preko Starog Kolašina do reke Ibra severno od Kosovske Mitrovice, uz Ibar do Kosovske Mitrovice komunikacijom do s. Pantino; južno: od Pantino — Trnovac — Gornja Klina — Vitake, pa odatle na jug u pravcu Podgrađe; zapadno: na rečnoj liniji vezivaće se sa delovima 3. kosovsko-metohijske NOU brigadom, jugoistočno i južno sa delovima 5. kosovsko-metohijske NO brigade, a istočno sa delovima 46. divizije NOVJ.

Štab 1. bokeljske NOU brigade nalaziće se u Đakovici, 3. kosovsko-metohijske NOU brigade u Peći, 5. kosovsko-metohijske NOU brigade u Srbici i 6. crnogorske NOU brigade u Kosovskoj Mitrovici.¹⁵⁷

Na operativnom području 41. divizije NOVJ 26. februara u s. Madžare, Ilince i Bujić u Preševskom srezu se pojavila balistička grupa od oko 400 naoružanih lica. Za uništenje ove grupe upućena su dva bataljona 17. brigade, te se grupa preko s. Lovec, uputila prema Skopskoj Crnoj gori; tada su prema Brestu upućena dva nova bataljona iz sastava 8. NO brigade. Poterne jedinice 8. i 17. brigade su se 27. februara sukobile sa ovom neprijateljskom grupom na prostoriji Brest — Kopiljača — Kolarnica (k. 1168), te je neprijatelj poseo položaje: Kolarnica (k. 1168) — k. 1222 i k. 1057, te zapadno iznad sela Brest ka Kopiljači. U prvi mrak neprijateljska glavnina (oko 300 naoružanih lica) počela se izvlačiti u pravcu severa ka s. Stub i prebacila na komunikaciju Gnjilane — Uroševac, a u toku noći 27/28. februara u pravcu s. Gornje Slakovce ka planini Žegovcu, dok su se njeni delovi razbežali po Skopskoj Crnoj gori, a odavde ka planini Žegovac. Tada je jedan bataljon 17. NO brigade pošao komunikacijom Gnjilane — Priština do s. Paralovo da bi uhvatio vezu sa jedinicama 46. divizije radi zatvaranja tog pravca, dok je jednim bataljonom 8. i jednim bataljonom 12. NO brigade gonjen na pravcu s. Gornji Slakovac — Kišno Polje — Plitković preko planine Žegovac. Neprijatelj, da bi osujetio namere jedinica NOVJ, je 1. marta podelio svoje snage na manje grupe od po 20—50 ljudi i pošao u razne pravce, te se je po grupicama uspeo prebaciti na Skopsku Crnu goru i u pravcu Karadaka i severno od Gnjilana ili sakriti na planinu Žegovac.

¹⁵⁷ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 21—2/4 i 23—3/4.

U međuvremenu, druga balistička grupa — jačine oko 220 naoružanih lica, pod vodstvom Adema Selimovića, je otišla u s. Dunavo, produžila za s. Zlokućane, a odavde za s. Gošica i vodila borbu sa Izviđačkim vodom 41. divizije. Balističke snage su razbijene, te se povlače prema Skopskoj Crnoj gori, a odavde severoistočno od Uroševca za Kišno Polje — Plitkovići. Pošto im je ovde presečen put grupa se povlači za Karadak, dok se u samom podnožju Ljubotena nalazila neprijateljska grupa od oko 65 balista i 30 četnika.

U ovim rejonima jedinice 41. divizije NOVJ su nastavile sa čišćenjem terena i ostale do 3. marta 1945. godine.¹⁵⁸

U međuvremenu ostaci balističkih grupa Adema Voce i Šabana Poluže krile su se dalje od naseljenih mesta po kolibama, dubokim potocima i šumskim jarugama. Ostatak četničkog korpusa Žike Markovića se skrivao severno od s. Borčane u rejonu sela Jelacke i severozapadno od njega na prostoru zvanih mesta Lokvica i Velika Livada. Jedinice 46. divizije su u prvoj polovini marta, u borbama protiv ovih neprijateljskih snaga, zarobile 72 neprijateljska vojnika i zaplenile 35 pušaka, 2 automata, 4 puškomitraljeza, 2 pištolja i 1000 metaka. Pri pretresu terena, 10. marta 1945. godine, sa položaja s. Vrbice — Žegovce — Drvenik — Plitkovići delovi 26. brigade 46. divizije napali su balističke snage (jačine oko 100 naoružanih lica) u rejonu k. 1070, severno od Plitkovića. Pod pritiskom jedinica NOVJ neprijateljska grupa se podelila u dve manje grupe: jedna se uputila u pravcu Gadeša i Salkovca, a druga u pravcu k. 1045. gde ih je oko 13 časova dočekala i napala Protivkolska četa 46. divizije, te se neprijateljska grupa povlači u Gadešku šumu. Dva dana kasnije, 12. marta, 1. bataljon 27. brigade je napao četničku grupu u s. Donja Repa, ali se neprijatelj povukao. Istoga dana, oko 6 časova, napadnuta je balistička grupa u s. Kolić, ali je i ova uspela umaći. U borbama od 12. februara do 10. marta jedinice 46. i 52. divizije JA su ubile 22, a zarobile 860 neprijateljskih vojnika.

U međuvremenu, u trodnevnim borbama, od 9—11. marta 1945. godine, 6. crnogorska NOU brigada je razbila balističku i četničku grupu na prostoriji Kaludra, Čičevo, Brnjak, dok su ostale jedinice Operativne grupe brigada vodile borbe u rejonu Baranske opštine, u šumi Dubočak u blizini Kolovrata.¹⁵⁹

Početkom marta 1945. godine General štab JA je naredio Operativnom štabu JA za Kosovo i Metohiju da se 5. i 6. divizija NOV ALBANIJE smeste na prostoriji Novi Pazar — Kosovska Mitrovica — Vučitrn — Podujevo, sa zadatkom čišćenja terena od preostalih odmetničkih grupa, te stavljene pod komandu ovog štaba u operativnom pogledu.

Početkom marta 1945. godine na Kosovu i Metohiji se nalazilo oko 1600 balista, svrstanih u malobrojne grupe i raspoređenih po svim delovima ove oblasti, uglavnom u planinskim predelima

¹⁵⁸ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 17—5, 18—5, 20—1/5, 21—1/5, i 21—2/5.

¹⁵⁹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 26—5, 27—5, 30—5, 1—10 i 3—11/I.

i selima. Balističke grupe skrivale se po zemunicama, raznim skloništima po šumama u blizini sela i pećinama i izbegavale su sukobe sa jedinicama NOVJ.¹⁶⁰

Na osnovi Naredbe Generalštaba JA Operativni štab JA za Kosovo i Metohiju je, u cilju uništenja ostataka balističkih snaga, 9. marta naredio:

1. — Da 5. divizija NOV Albanije posedne prostoriju: Slatina (Ibarska dolina) — Kosovska Mitrovica — Predvorica (Kolašin).

Jedna brigada ove divizije biće smeštena na prostoriji između s. Zubča, dolinom Ibra do s. Pridvorica — Gazivode; druga brigada između Slatine i s. Donji Krnjin — Dren, a treća brigada u Kosovsko Mitrovici i sela južno i zapadno od grada.

Štab divizije biće u Kosovskoj Mitrovici.

2. — Da 6. divizija NOV Albanije posedne prostoriju između Podujeva, Vučitrna i Trepče. Jedna brigada ove divizije nalaziće se na prostoriji Podujeva i u selima u blizini Podujeva; druga brigada Bajgora — Seljanče — Stari Trg i treća brigada Vučitrn — Pestovo — Karače.

Štab Divizije će se nalaziti u Vučitrnu.

3. — Sa određenih prostorija jedinice će kontrolisati sav prostor obuhvaćen datim sektorima, te da se obrati naročito pažnja na oblast Šalju i južne padine Kopaonika, a zatim na Stari Kolašin i Rogoznu.

Za smeštaj ranjenika i bolesnika koristiti bolnicu u Dakovici, koja može da primi 300 bolesnika i ranjenika.

4. — Jedinice operativne grupe brigada¹⁶¹ i jedinice 46. divizije NOVJ¹⁶² ostaće na svojim prostorijama do dolaska albanskih

¹⁶⁰ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—10, 3—10 i 5—10.

¹⁶¹ Operativna grupa brigada je imala 13. marta 1945. godine: Štab Operativne grupe, Komandu pozadine, Prateću četvu, Izviđački i Konjički vod i četiri brigade (6. crnogorsku, 1. bodeljsku, 3. i 5. kosovsko metohijsku brigadu). Svaka brigada je imala: Štab brigade, Komandu pozadine, Prateći i Izviđački vod, Bolnicu i četiri bataljona. Bataljon je imao: tri pešadijske i jednu četvu pratećih oruđa i Izviđačku desetinu. Četa je imala: tri voda po dve desetine. Ukupno brojno stanje Operativne grupe brigada bilo je tada 7.229 boraca i rukovodilaca (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 3—11/1).

¹⁶² Formacijski sastav 46. divizije JA je 7. marta 1945. godine bio sledeći:

1. — *Štab divizije sa prištapskim jedinicama*: Štab divizije, Operativni, Obaveštajni, Personalni i Sifrantski otek, referent za vezu i adutant divizije, Zaštitna četa Staba divizije, Izviđačka četa, četa za vezu i Konjički eskadron; *Komanda pozadine divizije*: u njen sastav ulaze Štab pozadine divizije, odeljak za odeću, odeljak za hranu i furaž, odeljak za naoružanje, Radnička četa i Auto četa; načelnik saniteta divizije, Divizijska bolnica sa Bolničkom četom i hirurškom ekipom, načelnik veterinarske službe u diviziji, Komanda vojnih kurseva, Propagandni otek, Vojni sud divizije i OZNA.

2. — *Tri streljačke brigade* od kojih svaka ima: Štab brigade, Zaštitni vod, Vod za vezu, Izviđački vod, Sanitetski vod, Pozadina brigade (Radna četa i Intendantura), Veterinar, Propagandni otek i četiri bataljona. Svaki bataljon u svom sastavu je imao: Štab bataljona, tri streljačke i jednu Prateću četvu sa bojniom komorom, Desetina za vezu, Sanitetska desetina i Radni vod bataljona. (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 24—5).

divizija. Sa njihovim dolaskom Operativna grupa brigada će se pomeriti u južnom i jugozapadnom pravcu od Kosovske Mitrovice, a 46. divizija NOVJ u jugoistočnom pravcu od linije Podujevo — Stari Trg — Vučitrn.¹⁶³

Nešto kasnije, 13. marta 1945. godine, Operativni štab JA za Kosovo i Metohiju je konkretizovao zadatke jedinicama i teritorije zaposedanja i to po sledećem:

1. — Peta i Šesta divizija NOV Albanije zaposeće prostoriju prema Zapovesti od 9. marta.

2. — Štab Operativne grupe brigada sa svojim jedinicama zaposeće prostoriju: istočno do granice date kao zapadna granica 5 i 6. divizije NOV Albanije. Na jugu od raskrsnice železničkih pruga kod s. Bresje, pa železničkom prugom u pravcu Peći do r. Beli Drim, produžujući dalje na jug r. Belim Drimom do ušća rečice Ribnik u Beli Drim, a odatle produžuje seoskim putem dalje na jug preko k. 434, sela Grčina na k. 1261, na jugoslovensko-albanskoj granici; zapadno jugoslovensko-albanskom granicom, zatim preko Bogićevaca i Mokre planine, a odatle graničnom linijom između srezova Kosova i Metohije i Sandžaka preko Mokre gore i Starog Kolašina do gornjeg toka reke Ibra, odnosno do zapadne granice prostorijske posednute od strane albanskih divizija.

Štab Operativne grupe brigada nalaziće se u Peći, a štabovi brigada u Peći, Đakovici, Istoku i Rudniku.

3. — Jedinice 46. divizije zaposeće prostoriju severno i zapadno do granice date Operativnoj grupi brigada kao južna granica za njenu prostoriju; istočno, od železničke pruge Priština — Peć kod sela Glogovca, zatim rečicom Drenica do s. Crnoljevo, odatle cestom do Štimlja, a potom na jug preko Nerodimske planine, Kurkulice, k. 1507 do Ljubotena k. 2496; na jug graničnim pojasom srezova Kosova i Metohije i Makedonije preko Šar — planine, Vraća planine do jugoslovensko-albanske granice kod k. 2593, a odatle jugoslovensko-albanskom granicom do severozapadno od s. Vlahe na, odnosno do k. 1261.

Štab divizije će se nalaziti u Prizrenu, a štabovi brigada u Prizrenu, Orahovcu i Suvoju Reci.

4. — Jedinice 52. divizije zaposeće prostoriju severno od rečice Drenica, železničkom prugom do Vragolije a odatle ponovo železničkom prugom do Lipljana, zatim na Istok preko sela Dobrotin, Slovinje, Žegovica, Vrbica, Parlovo do ceste Gnjilane — Priština. Odatle ide cestom Priština — Gnjilane do Bujanovca; istočno graničnom linijom srezova Kosova i Metohije i Makedonije od reke Južne Morave kod sela Končuja, Dobrusina, Gospoljinca, Kurbalije, Crni Vrh, Kopiljača, Biljak, Veliki Breg i na jug do Ljubotena; zapadno do istočne granice date 46. diviziji NOVJ;

---

¹⁶³ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 23—4.

Štab Divizije u Uroševcu, a štabovi brigada u Uroševcu, Kačaniku i Gnjilanama.

5. — Jedinice 41. divizije posešće prostoriju na istoku granična linija srezova Kosova i Metohije i Srbije, od Podujeva preko k. 1076, 1107, 1185 pa preko Velje Glave na Končuj, odnosno do reke Južne Morave. Južno cesta Bujanovac — Gnjilane do sela Paralovo. Odatle ide severnom granicom prostorije 52. divizije NOVJ do ceste Lipljan — Priština kod sela Suvi Do; zapadno cestom Lipljan — Priština — Podujevo.

Štab Divizije nalaziće se u Prištini, a štabovi brigada u Prištini, Janjevu i Kriljevu na gornjem toku Krive Reke.

Operativni štab nalaziće se u Prištini.¹⁶⁴

Istoga dana Operativni štab JA za Kosovo i Metohiju je izdao i dopunu Zapovesti u kojoj je, između ostalog, naredio:

1. — Jedinice će se kretati u sledećem rasporedu prilikom posenja nove prostorije:

a) Štab 46. divizije uputiće jednu brigadu 14. marta u pravcu određene joj prostorije, s tim što će 15. marta poseti prostoriju Glogovce, Gladno, Likovac, Komorane.

Ostale dve brigade te divizije postaviće se na prostoriji Orahovac — Suva Reka — Prizren 16. marta.

Štab divizije nalaziće se u Prizrenu najkasnije do 18. marta.

Posle 18. marta Štab divizije će izvršiti raspored svojih jedinica u duhu dobivene Zapovesti.

b) Štab 52. divizije će 15. marta uputiti jednu brigadu da posedne prostoriju Štimlje — Petrovo — Nerodimlje.

Ostale dve brigade te divizije postaviće se 17. marta na prostoriju Budakovo — Mačetevo — Orličevo — Gotovuše — Koštanjivo.

20. marta Štab Divizije će izvršiti raspored svojih jedinica onako kako je to Zapovešću predviđeno s tim što će najdalje do 22. marta svaka jedinica biti na određenom položaju.

v) Štab 41. divizije postaviće svoje jedinice na određenu prostoriju severno od ceste Bujanovac — Gnjilane — Priština u vremenu između 22. i 25. marta.

Štab divizije će se nalaziti u Prištini 25. marta 1945. godine.¹⁶⁵

Na osnovi gornjih zapovesti Štab 46. divizije je 14. marta u 16 časova i 30 minuta naredio:

Da štabovi brigada izvrše koncentraciju svojih snaga 14. marta i to: 25. brigada u Prištini, 26. brigada na liniji Janjevo — Gušterica, a 27. brigada na liniji Lipljan — Priština.

¹⁶⁴ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 24—1/4 i 6—4/11—1

¹⁶⁵ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 24—2/4.

Sa ovih prostorija brigade će krenuti i to po sledećem:

— 25. brigada pravcem Priština — Kosovo Polje — Slatina — Komoran, gde će sa svoja dva bataljona posesti selo Gladno — Čikatovo — Glogovce i Komoran i ova dva bataljona ostaće na toj liniji do 18. marta gde će se potom povući na novoodređenu prostoriju. Jedan bataljon uputiće odmah u Orahovac, gde će biti i sedište brigade. Zasada jedan bataljon ove brigade ostaje u Prištini za izvršenje posebnog zadatka, koji će naknadno uputiti marševskim putem Brigade u njen sastav. Ovaj pokret Brigada će izvršiti još u toku današnjeg dana, 14. marta.

— 26. brigada će zaposesti prostoriju oivičenu linijom severna granica s. Novo Selo, to jest na mestu gde železnička pruga Peć — Priština preseca reku Beli Drim, pa železničkom prugom sve do s. Glogovca; istočna granica od Glogovca skreće na jug rečicom Drenica preko s. Sedlara na s. Crnaljevo, izlazeći na cestu Štimlje — Suva Reka i cestom do Štimlja; južna granica polazi od Štimlja rekom Topila do s. Vlanište na s. Zabložane — s. Dobrodoljane — s. Velika Hodža pa do ušća reke Erenik u Beli Drim; zapadna granica: uzvodno uz reku Beli Drim do s. Novo Selo i železničku prugu Peć — Priština.

— 26. brigada još u toku dana uputiće jedan svoj bataljon pravcem Janjevo — Lipljan — Štimlje, gde će prenoćiti, a u toku sutrašnjeg dana produžiti cestom za Suvu Reku, gde će biti i sedište Brigade; ostala dva bataljona koji se nalaze na sektoru Janjevo Štab Brigade prebaciće istim ovim pravcem onda kada ih smene jedinice 41. divizije NOVJ; jedan bataljon koji se nalazi sada u Prištini po izvršenom zadatku uputiće se u sastav Brigade, a kojega ćete odmah uputiti na sektor Suve Reke.

Brigada će zaposesti prostoriju oivičenu linijom: severna granica s. Velika Hodža pa na istok južnom granicom određenom 25. brigadi do Štimlja; istočna granica od Štimlja preko Nerodinske planine na planinu Kurkulica — k. 1507, presecajući reku Lepenac kod s. Viče izbijajući na Ljuboten (k. 2496), a zatim južna granica padinama Šar — planine do Kobilica — k. 2526 zaključno. a zatim zapadna granica od Kobilice na s. Živanjane — s. Skorobište — s. Ljubižda. zatim Ljubižkom rekom na s. Pirane, a zatim cestom Pirane — Velika Kruša — Mala Hodža, savijajući niz potok do s. Velika Hodža.

— 27. brigada koja će u toku današnjeg dana biti sa svoja dva bataljona na sektoru Lipljan, a u toku sutrašnjeg dana krenuće sa ta dva bataljona komunikacijom Lipljan — Štimlje — Suva Reka — Prizren, gde će biti i sedište brigade. Druga dva bataljona Brigade nalaze se za sada u Prištini, gde će ostati do daljeg naređenja, a po prestanku potrebe uputiće se istim pravcem u sastav Brigade. Sa njima treba da ostane jedan član Štaba brigade.

Brigada će zaposesti prostoriju oivičenu linijom: severna granica od ušća reke Erenik u Drim, pa južnom granicom određenom 25. brigadi do s. Velika Hodža, a zatim istočna granica biće zapadna granica 26. brigade sve do Kobilice (k. 2526); južna granica ide Šar — planinom i Braca planinom, t. j. granicom srezova između Kosova i Metohije i Makedonije izbijajući na jugoslovensko-albansku granicu kod k. 2595, a potom zapadna granica ide jugoslovensko-albanskom granicom do k. 1261, severozapadno od s. Vlahena i izlazi na s. Grčin do ušća reke Erenik u Beli Drim.

Pokrete svih jedinica izvršiti tako da one budu na određenim mestima 17. marta do 12 časova.

Lake bolesnike slati u brigadnim ambulantomama, a teže u Divizijskoj bolnici u Prizrenu.

Štab Divizije sa prištabskim jedinicama, Komandom pozadine i bolnicom krenuće iz Prištine 16. marta u 5 časova i isti će se nalaziti u Prizrenu.¹⁶⁶

Na osnovi gornje Zapovesti Štaba 46. divizije, 25. NO brigada je istoga dana, 14. marta, izvršila pokret iz Kosovske Mitrovice do Prištine, a odavde produžila pokret u pravcu Kosova Polja, Komorana i Orahovca, dok je 1. bataljon Brigade ostao u Prištini; jedan bataljon 26. brigade je ostao u Janjevu, jedan je dislociran u Prištini, a ostale njene jedinice su krenule iz Janjeva u pravcu Lipljana, Štimlja i Suve Reke; dva bataljona 27. brigade su ostala u Prištini, da sa bataljonima 25. i 26. brigade obezbeđuju varoš, dok su ostale snage 27. brigade krenule iz Podujeva u pravcu Prizrena.¹⁶⁷

Štab 52. divizije 14. marta 1945. godine, negde oko 1 čas, obaveštava štabove potčinjenih jedinica da su se ponovo aktivirale neprijateljske grupe koje su se izvesno vreme pritajile, da se aktivnost oseća u nekim tobožnjim pripremama za pobune i u širenju propagande protiv postojećeg poretka; da se njihovi centri nalaze u oblastima reke Lepenac, na prostoriju Dulje-Sedlare i u selima Lužnica, Javor, Taračica i Kiklečka, a njihove vođe su Mula Adem, Cazi:m Bajraktar i drugi, te, između ostalog naredio:

— Da 1. kosovsko-metohijska NOU brigada sa svoje prostorije dejstvuje jednim bataljonom pravcem Dojnice-Kabaš-Delovice-Mušitište-Savrovo-Suva Reka; sa drugim bataljonom Prizren-Rečane, dalje uz Prizrensku Bistricu do sela Gornje Selo, šireći se južno i severno od reke. Ostala dva bataljona ostaće na prostoriji Prizren-Žur.

— Da 2. kosovsko-metohijska brigada sa bataljonom iz Suve Reke dejstvuje pravcem Suva Reka-Rečane-Budakovo-Jezerce-Nerodimlje. Sa bataljonom sa prostorije Blace-Crnoljevo izvršiće temeljno čišćenje terena sa pomenute linije severoistočno u pravcu Goleša, gde će se povezati sa delovima iste brigade. Bataljon sa prostorije Magure izvršiće, takođe, čišćenje terena na sever od sadašnje prostorije prema železničkoj pruzi do linije Poklek-Grabovac. Bataljon iz Štimlja aktiviziraće se na svom rejonu.

¹⁶⁶ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 25—1/4 i 25—2/4.

¹⁶⁷ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 28—5 i 29—5.

— Da 4. kosovsko-metohijska brigada sa bataljonom sa prostorije Kijeva, izvršice čišćenje planine Kodre i planine Drenice, kao i zaseoka na ovoj prostoriji, izbijajući na liniju Sturbilovo-Mekovce, a bataljonom sa prostorije Pusto Selo-Ostrozub razviće jaku delatnost i čišćenje na sever do železničke pruge, obuhvativši ograničen prostor. Ostala dva bataljona ove brigade aktiviziraće se na svojim rejonima.

Čišćenje određenih prostorija otpočeti 14. marta u 5 časova. Po završenim akcijama brigade će posesti sledeće položaje:

— 1. kosovsko-metohijska brigada smestiće se u oblasti Prizrena i kontrolisaće teren sa granicama: Beli Drim-jugoslovensko-albanska granica-greben planine Šare do vrha Bistrice-k. 2640-Šarplanina-Semetište i tokom reke Topluge i Stare Rijeka do ušća u Beli Drim, sa rasporedom bataljona: dva u Prizrenu, jedan u Suvu Reku i jedan u rejonu Žura.

— 2. kosovsko-metohijska brigada ostaće na prostoriji Štimlja, graničeći se na zapad sa 1. kosovsko-metohijskom brigadom do Dulji, a odatle grebenom planine Drenice do železničke pruge i sela Banjice. Ostale granice ostaju prema prvoj Zapovesti od 28. februara 1945. godine sa rasporedom bataljona: jedan bataljon na prostoriji Nerodimlja, jedan u Štimlje, jedan na prostoriji Crnoljevo-Krajašrovce, a jedan u oblasti Magure. Štab Brigade će se nalaziti u Štimlju.

— 4. kosovsko-metohijska brigada ostaće i dalje na istoj prostoriji i sa istim rasporedom, s tim što će se bataljon iz Ostrozuba prebaciti na prostoriji Banja-Belanica.¹⁶⁸

Iz zadataka datim brigadama može se odmah zapaziti da Štab 52. divizije nije primio tada blagovremeno Zapovest Operativnog štaba JA za Kosovo i Metohiju od 13. marta 1945. godine, već da je dejstva svojih jedinica usmerio prema ranije primljenim naređenjima i uputstvima od gore pomenutog štaba.

Kosovsko-metohijska brigada KNOJ-a 18. marta 1945. godine izveštava Načelstvo OZNE u Prištini da se balističke snage sa terena planine Žegovac prebacile preko Kačanika za Karadak gde su se spojile sa grupom na Karadaku. Ovako sjedinjene neprijateljske snage — ukupne jačine oko 600 naoružanih lica, nalazile su se kod Kopiljače, između Bresta i Male Maline, te da će Štab Brigade 20. i 21. marta uputiti svoja dva bataljona da napadnu ovu balističku grupu. Štab Brigade je zamolio da se, preko Operativnog štaba JA za Kosovo i Metohiju, naredi Štabu 41. divizije da sa svojim jedinicama zatvori prostor između Žegra, Čelika i Dumanovca u cilju sprečavanja prebacivanja neprijateljskih snaga ka sevr i da se zatvori prostor prema Kačaniku.¹⁶⁹ U okolini s. Landrovića i Guncata se 19. marta ujutru pojavila balistička grupa — jačine 150 lju-

¹⁶⁸ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 26—4.

¹⁶⁹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 32—5.

di. Za uništenje ove neprijateljske grupe su upućeni delovi 26. brigade 46. divizije, ali se ista-neprijateljska grupa, da bi izbegla uništenje, podelila na više manjih grupa i razbežala u raznim pravcima.¹⁷⁰

Štab Operativne grupe brigada je sledećeg dana, 19. marta 1945. godine, obavestio potčinjene jedinice da reakcionarne albanske vođe vrše aktivnu agitaciju protiv postojećeg poretka i da planski pripremaju oružanu borbu protiv jedinica Jugoslovenske armije na Kosovu i Metohiji; da se njihova aktivnost najjače oseća u oblasti Đakovice gde je prikupljeno oko 300 balista sa nekoliko stotina dezertera iz raznih jedinica, te naredio:

— da 6. crnogorska NOU brigada sa svojim bataljonima posedne prostoriju i to: južno od linije Prilep-Grgoc-k. 476; zapadno: Prilep-jugoslovensko-albanska granica-Juničke planine, zatim preko Bogićevca do Čakora i komunikacije Peć-Čakor; severno: komunikacija Čakor-Peć-Beli Drim (Novo Selo); istočno: Belim Drimom od Novog Sela do k. 476.

Jedan bataljon ove brigade nalaziće se u Peći.

— 3. kosovsko-metohijska brigada južno od granice date kao severna granica 6. crnogorskoj NOU brigadi; zapadno: od Čakora preko Mokre planine, a odatle graničnom linijom između srezova Kosova i Metohije i Sandžaka preko Mokre gore do zapadne granice prostorije posednute od strane 5. divizije NOV Albanije; istočno: od Novog Sela Belim Drimom do Zlokućana, a potom komunikacijom do Đurakovca i dalje komunikacijom do zapadne granice prostorije posednute od strane divizija NOV Albanije.

Štab Brigade nalaziće se u Istoku.

— 5. kosovsko-metohijska brigada istočno: zapadne padine Čičavice planine od železničke pruge do Kazmirovaca; južno: železničkom prugom Dobruševci-Vidanje; zapadno: Belim Drimom do s. Zlokućana i dalje granicom datom kao istočna za prostoriju posednutu od 3. kosovsko-metohijske brigade; severno: do južne granice prostorije posednute od jedinica NOV Albanije.

— 1. bokeljska NOU brigada istočno: Beli Drim od k. 468 do ušća rečice Ribnik u Beli Drim, a odatle produžuje seoskim putem dalje na jug preko k. 434, sela Grčine na k. 1261; zapadno: jugoslovensko-albanskom granicom povezujući se na ovom pravcu sa 6. crnogorskom NOU brigadom; severno: do granice date kao južna granica za 6. crnogorsku brigadu.

Štab Brigade nalaziće se u Đakovici, a Štab Operativne grupe brigada u Peći.¹⁷¹

U rejonu opštine Zjum, severozapadno od Prizrena preko r. Beli Drim, u s. Beluši pojavile su se 24. marta dve balističke grupe — ukupne jačine 640 naoružanih lica. Predvođe ih Nijazi Ališan i Rešat Karjaglija; 22. marta južno od Lipljana se pojavila treća ne-

¹⁷⁰ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 33—5.

¹⁷¹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 27—4 i 3—11/I.

prijateljska grupa, ukupne jačine oko 20 balista, 23. marta grupa balista je dejstvovala u rejonu planine Žegovac predvođena od kapetana Bajruša, dok se na Karadaku nalazila odmetnička grupa (jačine oko 500 ljudi) pod vođstvom Alije Stanovca. Balističke grupe u ovom periodu izbegavaju dodir sa jedinicama JA; zbog lakšeg kretanja i sakrivanja podeljene su i rasejane po čitavoj teritoriji Kosova i Metohije, te se one na taj način vrlo lako sakrivaju pred naletima jedinica JA. Upornim, teškim i danonočnim borbama, jedinicama Operativnog štaba JA za Kosovo i Metohiju je uspelo da razbiju ove neprijateljske grupe i da ih prinude na povlačenje iz rejona gde su dejstvovala.

Tako je, pored ostalog, jedan bataljon 5. kosovsko-metohijske brigade KNOJ-a 16. marta kod s. Godimlja (blizu Lipljana) odbio napad grupe od oko 200 balista, ali je pritom pretrpeo gubitke od 15 poginulih i 12 ranjenih; 19. i 20. marta u rejonu s. Vokša-planine Bogičevica 3. kosovsko-metohijska i 1. bokeljska NOU brigada su uništile veću grupu balista; 21. i 22. marta u okolini s. Junika i s. Ereča (kod Đakovice) 1. bokeljska NOU brigada zarobila 97 balista; 22. marta u rejonu Dečanske i Streočke planine (kod Peći) ona je uništila grupu od 34 balista i zaplenila 28 pušaka; 23/24. marta blizu Podujeva iz nemačkog aviona spustilo se 40 padobranaca — pripadnika Srpskog dobrovoljačkog korpusa (SDK). U borbi s mesnim partizanskim stražama i organima OZNE dva padobranca su poginula, jedan je zarobljen, a ostali su se povukli ka planini Ko-paoniku gde su kasnije pohvatani.

Čisteći teren na svom operativnom području u toku marta 1945. godine jedinice 41. divizije su ubile 10, ranile 9 i zarobile 107 balista; Komandama mesta i vojnih područja u ovom periodu se predalo 459 balista, dok su jedinice Operativne grupe brigada od 22-29. marta ubile 38, a zarobile 147 balista; zaplenjeno je 36 pušaka, 2 automata, 4 pištolja i 30. metaka.¹⁷²

Od 20. marta do 17. aprila 1945. godine nisu primećene veće neprijateljske grupe. Zapažene su samo manje grupe, koje su većinom bile pokretne, te izbegavale sukobe sa jedinicama Jugoslovenske armije na području Kosova i Metohije. U ovom periodu ističu se, pored ostalih, sledeći odmetnici sa svojim grupama:

1. — Bislim Bajgora sa 10-15 odmetnika;
2. — Ahmet Seljance sa oko 10 odmetnika;
3. — Muarem Bajraktar, sa oko 20 odmetnika;
4. — Bahtir Dubnica sa 30-40 odmetnika. Ova je grupa krajem marta 1945. godine brojala oko 120 balista. Kada je vođa grupe osetio da su joj jedinice JA za njenim petama, podelila se u sitnije grupice i razišli se u razne pravce.

---

¹⁷² Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 35—5, 39—5, 40—5, 41—1/5, 8—10, 9—10 i 3—11/I; *Hronologija*, str. 1090.

5. — Adem Glavica sa oko 20-30 odmetnika. Ova grupa sredinom marta je imala oko 120 balista koji su bili aktivni u vojničkom i političkom delovanju. Radi lakšeg prikrivanja grupa se tada podelila na tri, a vođe su im bile: Adem Glavica sa 20-30, Isen Trpeza sa 20-30 i Čazim Sefedinović sa 20-30 odmetnika.
6. — Đema Gostivar, sa 8-10 balista.
7. — Đemali Požari sa oko 400 balista nalazio se na Koznjiku, 10 km severozapadno od Orahovca i vodila žestoke borbe protiv delova 1. bokeljske NOU brigade.¹⁷³

Od 1. do 30. aprila 1945. godine jedinice 46. divizije bile su razmeštene u širem rejonu Prizrena, sa sedištem štabova brigada: 25. u Orahovcu, 26. u Suvoj Reci, dok su se Štab Divizije i Štab 27. brigade nalazili u Prizrenu. Njihov zadatak je bio da vrše izvidanje i pretresanje terena u cilju hvatanja i uništavanja odmetničkih bandi, pomaganje organima narodne vlasti u učvršćivanju istih i izvršenju drugih zadataka. Pored ostalog, jedna četa iz 1. i jedna četa iz 2. bataljona 25. brigade 46. divizije u s. Seniku su napale 9. aprila jednu balističku grupu. Do 21 čas otpor neprijateljskih snaga je savladan, a grupa razbijena i potom po delovima uništena. Posle čišćenja terena na operativnom području 46. divizije u kojima je neprijatelj imao 22 mrtva i 240 zarobljenih, krajem aprila 1945. godine, nalazile su se balističke snage po manjim grupama koje su se krile u blizini svojih sela, izbegavajući susrete i borbe sa jedinicama Jugoslovenske armije na području Kosova i Metohije.¹⁷⁴

Operativni štab JA za Kosovo i Metohiju je svojom Zapovешću od 20. marta 1945. godine izvršio raspored novomobilisanog ljudstva za popunu postojećih jedinica na Kosovu i Metohiju i slanje istog za popunu jedinica 4. armije JA radi učešća u Završnim operacijama jedinica JA za konačno oslobođenje zemlje po sledećem:

1. — Artiljerce, konjanike i inženjerce trebalo je uputiti u Operativni štab JA za Kosovo i Metohiju u Prištini.

2. — Vojna oblast će od mobilisanog ljudstva uputiti do 800 ljudi Štabu Operativne grupe brigada u Peći i Štabu 52. divizije u Uroševcu.

3. — Svo ostalo ljudstvo trebalo se prebaciti u Prizren gde će se formirati dva ešalona, odakle će krenuti dalje. Organizaciju ovih ešalona i dalje prebacivanje izvršiće 46. divizija uz pomoć Komande područja Prizren.

Organizacija i sastav ešalona je po sledećem:

¹⁷³ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 10—10 i 3—11/I.

¹⁷⁴ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 42—1/5, 43—2/5, 43—3/5 i 2—1/6.

— Prvi ešalon sastojaće se od ljudstva sa Uroševačkog vojnog područja (od oko 2200 boraca); sa Prizrenskog vojnog područja (od oko 1500 boraca), svega 3.700 boraca. Ljudstvo iz Uroševačkog vojnog područja polazi 21. marta 1945. godine u 6 časova, a stiže do mraka u Suvu Reku; 22. marta u 6 časova polazi iz Suve Reke i stiže do mraka u Prizren. Prizrensko vojno područje organizovaće smeštaj i ishranu ljudstva iz Uroševačkog vojnog područja u Suvoj Reci i Prizrenu.

Ovaj ešalon polazi iz Prizrena dalje 23. marta 1945. godine u 6 časova. Osiguranje prebacivanja ovog ljudstva od Uroševca do Prizrena vršiće jedan ili dva bataljona 52. divizije, a od Prizrena do mesta predaje jedan bataljon 46. divizije i pola bataljona i 50 rukovodilaca iz 4. armije JA.

— Drugi ešalon sastoji se od ljudstva sa Pečkog vojnog područja (od oko 900 boraca), Kosovskomitrovačkog (oko 1400 boraca) i Prištinskog vojnog područja (oko 1500 boraca), svega 3.800 boraca. Ljudstvo Pečkog područja polazi iz Peći 22. marta u 6 časova i stiže do mraka u Đakovicu, gde noći. Sledećeg dana marša u 6 časova polazi iz Đakovice i stiže do mraka u Prizren. Sutradan, 24. marta, po odlasku Prvog ešalona, kao sastavni deo drugog ešalona kreće dalje. Ovaj ešalon stići će u Prizren onog dana kada Prvi ešalon bude krenuo dalje.

Ljudstvo Kosovsko-mitrovačkog područja polazi vozom 21. marta u 6 časova do Lipljana gde ga sačekuje jedan bataljon iz 41. divizije i produžuje put do Štimlja, gde noći. Sledećeg dana u 6 časova produžuje se marš do Suve Reke, gde noći. Trećeg dana, 23. marta, produžuje do Prizrena, gde noći. Četvrtog dana, 24. marta, kao sastavni deo Drugog ešalona produžuje dalje marš.

Ljudstvo Prištinskog vojnog područja polazi iz Prištine 21. marta u 6 časova i noći u Lipljanu; sledećeg dana u 6 časova produžuje marš do Suve Reke, gde noći; trećeg dana, 23. marta, produžuje marš do Prizrena, gde noći. Četvrtog dana, 24. marta, kao sastavni deo Drugog ešalona produžuje dalji marš.

Ceo Drugi ešalon stići će u Prizren onog dana kada Prvi ešalon bude krenuo iz Prizrena za Skadar.

Zaštitu ljudstva iz Prištinskog i Kosovskomitrovačkog vojnog područja daće 41. divizija¹⁷⁵ i to sa ljudstvom iz Prištinskog vojnog područja odrediće se jedan bataljon, a sa ljudstvom Kosovskomitrovačkog vojnog područja takođe jedan bataljon.

Od Peći do Prizrena ljudstvo Pečkog vojnog područja osiguravaće jedan bataljon iz Operativne grupe brigada.

Od Prizrena dalje ešalon će osiguravati jedan bataljon 46. divizije i pola bataljona i 50 rukovodilaca iz 4. armije JA.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Formacijski sastav 41. divizije JA 16. marta 1945. godine je bio sledeći: Štab divizije, dve brigade imale su po tri bataljona, a jedna brigada ima četiri bataljona, Prateća i Izviđačka četa, Četa za vezu, Propagandni otek, Operativni i Pozadinski deo štaba. Sastav brigada: tri bataljona (sem jedne četiri bataljona), Prateći i Izviđački vod (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 31—5).

¹⁷⁶ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 28—4.

Operativni štab JA za Kosovo i Metohiju 22. marta 1945. godine u 16 časova obaveštava Štab 46. divizije da je grupa rukovodilaca iz 4. armije JA za prijem novomobilisanog ljudstva iz Kosova i Metohije stigla u Skoplje i da će 23. marta doći u Prizren da se poveže sa ovim štabom i sa Komandom Prizrenskog vojnog područja u cilju prebacivanja ovog ljudstva do Skadra i da će se mobilisano ljudstvo iz Prizrena kretati u tri ešalona, a ne u dva kako je ranijom Zapovješću bilo određeno, te da će svaki ešalon imati 2.500 boraca.

Prvi ešalon kreće iz Prizrena 24. marta sa odmorima u Kukesu, Fuša, Arsitu, Puki i Skadru, tako da u Skadru ima stići 28. marta uveče.

Drugi ešalon kreće iz Prizrena 25. marta sa istom maršutom i odmorima i stiže u Skadar 29. marta.

Treći ešalon kreće iz Prizrena 26. marta sa istom maršutom i odmorima i stiže u Skadar 30. marta.

Pošto je svaki ešalon trebalo obezbeđivati borcima i rukovodiocima iz 4. armije JA i po jednim bataljonom iz sastava 46. divizije to je ovom štabu naređeno da odredi jednu brigadu koja će izvršiti ovaj zadatak, dok bi se Štab te brigade povezao sa predstavnicima 4. armije koji su došli da preuzmu određene borce i da rukovode prebacivanjem ovog ljudstva od Prizrena do 4. armije.¹⁷⁷

Prvi ešalon od 2.394 borca iz Prizrena za Skadar je krenuo 24. marta 1945. godine u 7 časova. Obezbeđenje marša vršio je jedan bataljon 27. brigade 46. divizije i 5 rukovodilaca iz sastava 4. armije JA. Ešalon je u Skadar stigao 27. marta uveče, a 29. marta uz obezbeđenje marša od strane delova 27. brigade krenuo za Bar, gde je predat predstavnicima 9. divizije JA.

Drugi ešalon od 2.382 borca je upućen 26. marta u 6 časova. Obezbeđenje marša vršili su jedan bataljon i prištabske jedinice 27. brigade sa Štabom Brigade na čelu. Ešalon je stigao u Skadar 30. marta u 8 časova i predat 10. crnogorskoj NOU brigadi.

Treći ešalon od 2700 boraca upućen je 27. marta u 6 časova i 30 minuta, a obezbeđenje marša vršila su dva bataljona 27. brigade. U Skadar je stigao 31. marta u 8 časova. Obezbeđenje marša od Skadra vršila je 27. brigada, a u Bar stigao 2. aprila i predat 9. diviziji JA.

Ukupno je ovom prilikom sa područja Kosova i Metohije iz Prizrena, preko Skadra i Bara, upućeno za popunu jedinica 4. armije ukupno 7.476 boraca. Po izvršenom zadatku otpočelo je vraćanje 27. brigade 46. divizije po delovima — kamionima i peške, tako da je cela 27. brigada bila prebačena u Prizren 6. aprila 1945. godine do 20 časova.¹⁷⁸

Operativni štab JA za Kosovo i Metohiju je 13. aprila 1945. godine obavestio potčinjene jedinice da će sa teritorije Kosova i Metohije otići još jedan transport mobilisanih za 4. armiju JA pre-

¹⁷⁷ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 29—4.

¹⁷⁸ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 34—5, 37—5 i 1—6.

ko Prizrena i Skadra, te da će se mobilisano ljudstvo iz komandi područja koncentrisao do 18. aprila uveče u Prizrenu, odakle 19. aprila kreće dalje.

Radi toga Operativni štab je naredio da ljudstvo iz Komande Kosovskomitrovačkog vojnog područja krene 16. aprila i uveče stigne u Peć. Za osiguranje ovog ljudstva Komanda ovog vojnog područja daje jedan bataljon.

Ljudstvo iz Komande Prištinskog vojnog područja 16. aprila kreće vozom i uveče stiže u Peć. Za osiguranje ovog ljudstva Komanda Vojne oblasti i Štab 41. divizije daće po jednu četu — ukupno dve čete.

Ljudstvo iz Komandi vojnih područja Priština, Kosovska Mitrovica i Peći, koje će biti 16. aprila koncentrisano u Peći, ujutro 17. aprila kreće za Prizren, s tim što će tu relaciju prevaliti za dva dana. Prvog dana će maršovati od Peći do Đakovice, a drugog dana od Đakovice do Prizrena. Osiguranje ovog ljudstva vršiće jedan bataljon Operativne grupe brigada.

Ljudstvo Komande vojnog područja Uroševac 16. aprila kreće i uveče stiže u Suvu Reku, gde noći, a 17. aprila produžuje i stiže u Prizren. Osiguranje ovog ljudstva vršiće jedan ojačani bataljon 52. divizije.

Iz Prizrena svo ovo ljudstvo kreće u dva ešalona — svaki ešalon jačine oko 2000 boraca i to: Prvi ešalon 19. aprila, a drugi ešalon 20. aprila.

Za osiguranje ovih ešalona od Prizrena do Skadra daje 46. divizija dva bataljona — za svaki ešalon po jedan bataljon. Etape u ovim pokretima ostaju iste kao i prvi put.¹⁷⁹

Prvi ešalon, od 1.520 boraca, je iz Prizrena krenuo 19. aprila u 5 časova. Obezbeđenje marša vršio je 3. bataljon 26. brigade 46. divizije. Ešalon je u Skadar stigao 22. aprila u 22 časa, a 24. aprila predat je određenoj jedinici iz sastava 4. armije JA.

Drugi ešalon, ukupne jačine 2.626 boraca, pošao je iz Prizrena 20. aprila u 5 časova i 30 minuta. Obezbeđenje marša vršio je 1. bataljon 25. brigade i Izviđačka četa 46. divizije. Ešalon je stigao u dva dela: jedan 24. aprila, a drugi 25. aprila, kada su predati određenoj jedinici iz sastava 4. armije JA.

Treći ešalon, od 1.216 boraca, iz Prizrena je upućen 24. aprila u 5 časova i 20 minuta. Obezbeđenje marša vršio je 1. bataljon 26. brigade 46. divizije. Ešalon je stigao u Skadar 27. aprila u 24 časa, a 28. aprila u 15 časova predat je određenoj jedinici iz sastava 4. armije JA.

Ukupno je ovom prilikom sa područja Kosova i Metohije u sva tri ešalona upućeno 5.362 borca. Pošto su borci predati određenim jedinicama iz sastava 4. armije JA, bataljoni koji su vršili obezbeđenje marša vraćeni su u Prizren 3. maja 1945. godine u 22 časa.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 30—4.

¹⁸⁰ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—1/6 i 6/6.

U međuvremenu, Štab 52. divizije je 21. aprila 1945. godine izdao Zapovest za dislokaciju svojih jedinica i naredio:

1. — Da 1. kosovsko-metohijska brigada ostane i dalje na sadanjoj prostoriji, s tim što će bataljone rasporediti po sledećem: jedan u Gnjanama, jedan u Slakovce, jedan u Dobrosin-Bilince, a jedan u Čelik-Pedić-Sefer.

2. — Da 2. kosovsko-metohijska brigada ostane i dalje na dosadašnje prostorije, s tim što će bataljone postaviti: jedan bataljon u Kačaniku (— jednu četvu iz ovog bataljona uputiti u General Janković), jedan u Korbulić-Taniševce, jedan Koštanjevo-Burnik, a jedan bataljon Globošica-Straža.

3. — Da 4. kosovsko-metohijska NOU brigada ostane i dalje na dosadašnje prostorije, s tim što će bataljone postaviti: jedan u Uroševcu, jedan Zborce-Crnoljevo-Ronce, jedan Jezerce-Nerodimlje i jedan bataljon Miraš-Rahovica.

4. — Sve jedinice moraju biti na određenim položajima najdalje 22. aprila 1945. godine do 16 časova.¹⁸¹

Da bi se izvršilo smenjivanje 52. divizije NOVJ i dveju divizija NOV Albanije, da bi teritorija Kosova i Metohije bila što bolje kontrolisana i jedinice uspešnije izvršile svoje vojne i političke zadatke u ovoj oblasti, a u cilju izvesnih pomeranja ostalih jedinica, Operativni štab JA za Kosovo i Metohiju je 28. aprila 1945. godine, između ostalog, naredio:

1. — Operativna grupa brigada imaće iste zadatke kao i u dosadašnjim akcijama, s tim što će se istočna zona širenja kretati linijom Osklačka glava (k. 1731) - Šibutovo-Radopolje (k. 1750) preko Suve planine-Kurilovo (k. 1455)-k. 810-Goleš Banjski (k. 1136)-k. 732.

Brigadu koja se do sada nalazila na prostoriji Drenice postaviti na novoodređenu prostoriju pošto ova bude smenjena od jedne brigade 50. makedonske divizije JA.

Štab Operativne grupe brigada nalaziće se u Peći, a štabovi brigada u Đakovici, Peći i Istoku.¹⁸²

---

¹⁸¹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 32—4.

¹⁸² Na osnovu ove Zapovesti raspored jedinica Operativne grupe brigada je izvršen po sledećem:

— Štab 5. kosovsko-metohijske brigade u Istoku; Štab 1. bataljona u s. Đurakovcu, 2. bataljona u Rakošu, 3. bataljona u Mojstiru i 4. bataljona u Vrela.

— Štab 6. crnogorske NOU brigade u Peći, Štab 1. bataljona u Vitomirici, 2. bataljona u V. Štupelju, 3. bataljona u Barane i 4. bataljona u Peći.

— Štab 1. bokeljske NOU brigade u Đakovici, Štab 1. bataljona u Skivjane, Štabovi 2, 3. i 4. bataljona u Đakovici (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 7—6).

2. — 46. divizija imaće iste zadatke kao i do sada i ostaće na istoj prostoriji. Štab Divizije nalaziće se u Prizrenu, a štabovi brigada u Prizrenu, Orahovcu i Suvoj Reci.

3. — 50. makedonska divizija¹⁸³ sa svoje dve brigade postaviće se na prostoriji Drenica-Priština-Podujevo.

Jednu brigadu postaviti u Drenici, oko železničke pruge Priština-Drenica-Podgrađe, a jednu brigadu na prostoriji Zakup-Podujevo-Lužane.

Ovakav raspored divizija će zauzeti dok joj ne stigne i treća brigada; kada ova stigne postaviće se u širem rejonu Prištine.

Štab Divizije nalaziće se u Prištini, a štabovi brigada u Podujevu i Glogovcu.

Dok ne stigne 3. brigada 50. makedonske divizije prostorije istočno i južno od Prištine do zone širenja za dve divizije NOV Albanije kontrolisaće jedan bataljon Kosovsko-metohijske brigade KNOJ-a i Konjički divizion Operativnog štaba JA za Kosovo i Metohiju.

4. — 52. divizija krenuće sa dosadašnje prostorije i postaviće se na prostoriji Srbica-Vučitrn-Kosovska Mitrovica.

Štab divizije će se nalaziti u Kosovskoj Mitrovici, a štabovi brigada u Srbici, Pridvorici (ili Zupče) i u Starom Trgu.

5. — Peta i 6. divizija NOV Albanije sa dosadašnjih prostorija prebaciće se na prostoriju Uroševac-Kaçanik-Gnjilanane.

Jedan štab divizije biće u Uroševcu, a drugi Gnjilanama, dok će štabovi brigada biti u Štimlju, Babuš Srpski, Kač (za diviziju sa sedištem u Uroševcu); za diviziju sa sedištem u Gnjilanama štabovi brigada nalaziće se u Pasjane, Bostane i Ogošte.

6. — Sve jedinice krenuće na novoodređene prostorije 2. maja 1945. godine uveče.

7. — 50. makedonska divizija u toku dana i noći 1. maja sa po jednom brigadom smeniće 5. kosovsko-metohijsku brigadu na prostoriji Granice i jednu brigadu NOV Albanije na prostoriji Podujeva.

---

¹⁸³ Po naređenju Generalštaba JA, Glavni štab JA za Makedoniju je izdao Zapovest kojom se Štabu 50. divizije naređuje da se dve brigade (4. i 20. brigada) i prištabskim jedinicama divizije izvrši pokret za područje Kosova i Metohije, gde će potpasti pod komandu Operativnog štaba JA za Kosovo i Metohiju. Pokret jedinica iz neposredne okoline Skopja otpočeo je 24. aprila, a završen 1. maja 1945. godine. Štab Divizije i prištabske jedinice su razmeštene u Prištini, 4. brigada na prostoriji Podujeva — severno od Prištine, s. Orljane i s. Pakaštija, a 20. brigada na prostoriji s. Veliki Belečevac — s. Glogovce — s. Gruavec i sa jednom ojačanom četom u s. Podgrađe. Na navedenim prostorijama jedinice 50. divizije nalazile su se do kraja rata — 15. maja 1945. godine. Divizija je 28. aprila 1945. godine imala 4.270 boraca i rukovodilaca, a od naoružanja: 3076 pušaka, 68 puškomitroljeza, 40 mitraljeza, 13 minobacača i 2 topa. (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 3—5/6, 3—6/6, 3—7/6, 4/6, 4—1/6, 4—2/6 i 4—3/6).

8. — Zadaci svih jedinica kao i do sada: puna kontrola dodeljenih sektora i čitave teritorije Kosova i Metohije; potpuno uništenje odmetničkih bandi, sigurna i stalna kontrola svih komunikacija; intenzivan vojno-politički rad u jedinicama, uzdizanje i jačanje organa narodne vlasti, svestrana pomoć vojno-pozadinskim vlastima i postojećim organima Narodnooslobodilačkih odbora i intenzivan politički i kulturno-prosvetni rad među stanovništvom.¹⁸⁴

Na osnovi gornje Zapovesti Operativnog štaba JA za Kosovo i Metohiju, Štab 46. divizije je još istoga dana, 28. aprila 1945. godine, između ostalog, naredio:

— Da sve potčinjene jedinice ostanu na svojim dosadašnjim rejonima i sa istim zadacima, stim što bi štabovi brigada 4. i 5. maja 1945. godine izvršile raspored svojih jedinica. Štab Divizije nalaziće se u Prizrenu, Štab 25. brigade u Prizrenu, Štab 26. brigade u Suvoj Reci, a Štab 27. brigade u Orahovcu.¹⁸⁵

Sledećeg dana, 29. aprila 1945. godine, Štab 52. divizije je, između ostalog, naredio potčinjenim jedinicama:

— Da se 1. kosovsko-metohijska NOU brigada rasporedi u širem rejonu Srbica-Gornja Drenica sa rasporedom bataljona: jedan u Srbicu, jedan u Trićevac, jedan na prostoriji Daševci-Krasmirovci i jedan na prostoriji Tarade-Ošjane, dok bi Štab Brigade bio u Srbici.

— Da se 2. kosovsko-metohijska NO brigada rasporedi na prostoriji Šalja-Kopaonik. Štab brigade sa jednim bataljonom smestio bi se u Stari Trg; jedan bataljon bi poseo položaje na prostoriji Slatina-Gornja Sudimlja, jedan Bare-Kurilovo, a jedan na prostoriji Bistrica-Dedinje.

— Da se 4. kosovsko-metohijska NO brigada rasporedi u oblasti Gornji Kolašin-Rogozna (zapadno od Kosovske Mitrovice) i to: jedan bataljon u rejonu Kotari-Radiševo, jedan u širem rejonu Crepulje, jedan Gazivoda-Pridvorica, a jedan na prostoriji Padine-Banjsko.

Štab Brigade nalaziće se u s. Zubce ili u s. Pridvorice.

— Artiljerijski divizion Divizije smestiće se u Kosovskoj Mitrovici.

— Sve jedinice izvršiće pokret 2. maja u zoru i postaviti se na novoodređene prostorije najdalje do 5. maja 1945. godine uveče.

— Prebacivanje svih jedinica izvršiće se železnicom od Uroševca do Kosovske Mitrovice. U toku dana i noći 2. i 3. maja 1945. godine.

— Štab Divizije, divizijski sanitet, divizijska bolnica i Komanda pozadine divizije smestiće se u Kosovskoj Mitrovici.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 33—1/4, 33—2/4, 35—1/4, 35—2/4, 6—3/11—I.

¹⁸⁵ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 37—4 i 5—6.

¹⁸⁶ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 34—4.

Od 17. aprila do 14. maja 1945. godine jedinice Operativnog štaba JA za Kosovo i Metohiju vodile su neprekidne borbe protiv balističkih grupa koje su se kretale na njihovim operativnim područjima. Na prostoriji Mitrovačkog Kolašina, Novog Pazara i planine Kopaonika dejstvovala je četnička grupa pod vođstvom Žike Markovića, Mihaila Zahića i Bude Dobrića — ukupne jačine 30 četnika. Za vreme borbi 8. maja 1945. godine, jedinicama NOVJ je uspelo da uhvate Milisava Tomovića, načelnika štaba četničke Kolašinsko-mitrovačke brigade i Radojicu Krkovića.

Na terenu Šalje i okoline Starog Trga nalazila se balistička grupa — jačine 100-130 ljudi pod vođstvom Jusufa i Faika Baletinca i Osmana Bunjaka; grupa je održavala vezu sa četnicima, a povremeno odlazila na područje Drenice i planine Moke gore prema Istočkom srezu.

Na teritoriji Mitrovačkog Kolašina, Istoka i Novog Pazara nalazila se balistička grupa — jačine 150-200 balista, dok je na terenu Orahovac-Suva Reka dejstvovala grupa jačine 150-200 boraca pod vođstvom Čazima Barjaktara, Imera Beriše i Mustafe Durutovića.

Na području planine Žegovac, Gnjilana i Kačanika kretala se grupa Adema Glavice, Barjuša Kapetana i Bahtira Dubice — ukupne jačine oko 200 naoružanih lica. Grupa se povremeno prebacivala na padinama Skopske Crne gore, Karadaka i u rejonu Preševa.

Na terenu Rugovskih planina i Đakovičkog sreza kretala se balistička grupa — ukupne jačine 80-100 naoružanih lica pod vođstvom Zuk Adžija, Dem Alija Požar i Sali Hodža.

Sve ove grupe su kao i dosada bile podeljene radi lakšeg kretanja i ishrane. Grupe koje su se kretale prema Novom Pazaru i Kačaniku bile su najveće po broju i najviše su se zadržavale u ovim rejonima, kao i na području planine Žegovac, te davale najveći otpor jedinicama Operativnog štaba JA za Kosovo i Metohiju. Ostale grupe stalno su se prebacivale s terena na teren sa ciljem da izbegnu sukobe sa jedinicama NOVJ. U ovim borbama, pored ostalih, 16. aprila 1945. godine su od jedinica 1. bokeljske NOU brigade u šumi između Grgaca i Žabalja ubijeni Mehmed Beriša i Jusufi Musu; 17. aprila delovi 6. crnogorske NOU brigade uhvatili su Zef Dumena i Dum Ajdima; 28. aprila delovi 1. bokeljske brigade su uhvatili Zef Skolija, a 12. maja ubili Lješ Demira.

U međuvremenu, 20. aprila, u rejonu s. Kaličane-Rodno (Orno) brdo kod Peći dve čete 6. crnogorske NOU brigade razbile su grupu od 40 balista. Poginula su tri, a ranjeno je 11 balista; 25. aprila 2. kosovsko-metohijska brigada u borbama u Kačaniku prinudila na predaju 38 balista; 27. aprila na planini Žegovcu i planini Lipovici delovi 1. i 4. kosovsko-metohijske NOU brigade, posle dvodnevog čišćenja, zarobili 11 balista; 28. aprila u s. Istiniću (kod Peći) delovi 6. crnogorske NOU brigade opkolili i zarobili 8 balista, dok su se trojica predali; 7. maja u rejonu Vojindola (na padinama Suve planine), čisteći teren delovi 4. kosovsko-metohijske NOU brigade uništili su grupu od 6 balista. Sutradan, 8. maja, su zarobili nekoliko četnika Kolašinsko-mitrovačke brigade.

Zahvaljujući dobro izvršenim vojnim i političkim priprema-
ma, jedinicama Operativnog štaba JA za Kosovo i Metohiju je uspe-
lo da do kraja marta 1945. godine,¹⁸⁷ savladaju i uguše otpor kon-
trarevolucionarnih jedinica, a potom u toku aprila i prve polovine
maja 1945. godine, uništeni su i poslednji ostaci balističkih i četnič-
kih jedinica i grupa koje su se skrivale u pojedinim delovima Ko-
sova i Metohije. Tako je od 10. februara 1945. do 15. maja 1945.
godine ubijeno 466, ranjeno 348, zarobljeno 955, a predalo se 2.535
neprijateljskih vojnika. Zaplenjeno je 5 mitraljeza, 13 puško-
mitraljeza, 1166 pušaka, 16 pištolja i 84.000 metaka. Jedinice Ope-
rativnog štaba JA za Kosovo i Metohiju imale su 95 mrtvih i 121
ranjenog borca.¹⁸⁸

U znak proslave Dana Pobede, 8. maja 1945. godine — kada
je u Berlinu potpisana bezuslovna kapitulacija Nemačke, u centru
Prištine je održan veličanstveni miting na kome su govorili pret-
stavnici Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju, narodne vlaš-
ti i Jugoslovenske armije, a potom su prodefilovale jedinice Ju-
goslovenske armije. Sledećeg dana, 9. maja 1945. godine, nastavlje-
ne su manifestacije ne samo u Prištini, već i drugim mestima Koso-
va i Metohije.¹⁸⁹

U vreme kada jedinice NOVJ vode žestoke borbe za konačno
oslobođenje Kosova i Metohije, kao i za likvidaciju kontrarevolu-
cionarnih jedinica, partijske organizacije i rukovodioci NOP-a rade
na učvršćenju i proširenju mreže NO odbora, i odbora Narodnooslo-
bodilačkog fronta, partijskih i skojevskih organizacija, omladinskih
i drugih antifašističkih organizacija, što je omogućilo da se savlada-
ju sve prepreke i brzo otklone ratne posledice u ovoj Pokrajini.¹⁹⁰

Vojna uprava je formirana u vreme kada su kontrarevolucio-
narne jedinice bile u mnogome poražene i ona traje od 8. februara
1945. do sredine 1945. godine.¹⁹¹ Za vreme njenog postojanja pos-
tignuti su značajni rezultati. Kontrarevolucionarne jedinice i grupe,
kao i njihovi štabovi su do sredine maja 1945. godine uništeni, a
kontrarevolucija ugušena, te su na Kosovu i Metohiji tada prilike
potpuno normalizovane.

Narodnooslobodilačka borba na Kosovu i Metohiji, rukovođe-
na i usmeravana od KPJ i njenog Generalnog sekretara Josipa Bro-
za Tita, se neprekidno razvijala jednom uzlaznom linijom, tako da
je u drugoj polovini 1944. i početkom 1945. godine dobila masovni
karakter. Iako su neki krajevi Kosova i Metohije bili opustošeni od
strane okupatorskih jedinica i domaćih izdajnika, a veliki broj lica
poubijano ili upućeno u zatvore, kao i u koncentracione logore,

---

¹⁸⁷ U ovom periodu, 13. marta 1945. godine, u Prištini je mučki ubijen
od jednog baliste politički sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Me-
tohiju MILADIN POPOVIĆ, koji je kasnije proglašen za narodnog
heroja. (Zbornik, tom I, knjiga 19, dok. br. 8; *Hronologija*, str. 1089)

¹⁸⁸ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 11—10, 3—11/I, 2—12/5, 2—4/5,
2—15/5; *Hronologija*, str. 1104 i 11112; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 659,
662—663; tom 6, str. 616.

¹⁸⁹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 4—6, 4—1/6, 4—2/6 i 4—3/6.

¹⁹⁰ *Zbornik*, tom I, knjiga 19, dok. br. 204; *Hronologija*, str. 1017—1018
i 1048.

¹⁹¹ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 11—9 i 14—4.

upornim radom Oblasnog komiteta KPJ i Glavnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju (od 2. septembra 1944. godine Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju), partijskih i skojevskih organizacija i borbenim duhom komunista, skojevaca i pristalica NOP-a narodi ove Pokrajine su aktivno uključeni u Narodnooslobodilački pokret.

Uspješna dejstva jedinica NOV i PO na Kosovu i Metohiji u drugoj polovini 1944. godine omogućila su proširenje baze NOP-a u ovoj pokrajini i mobilizaciji novih boraca, te je početkom 1945. godine na Kosovu i Metohiji bilo preko 50.000 boraca i rukovodilaca, svrstanih u osam NOU brigada, jednu brigadu Narodne odbrane, jednu diviziju, nekoliko NOP odreda, u komandama vojnih područja i komandama mesta,¹⁹² i njihovim teritorijalnim (područnim) jedinicama i ustanovama.¹⁹³ Pored toga, veliki broj boraca i rukovodilaca iz ove Pokrajine je bio u redovima srpskih, crnogorskih, makedonskih i proleterskih jedinica NOVJ, kao i u italijanskim partizanskim jedinicama. Izvestan broj Albanaca sa Kosova i Metohije je ušao u sastav brigada NOV Albanije, a po oslobođenju ove Pokrajine neke kosovsko-metohijske jedinice i znatan broj boraca iz ovog kraja uzelo je učešća u Završnim operacijama Jugoslovenske armije za konačno oslobođenje naše zemlje. Tako je u sastav 4. armije JA upućeno 12.838 boraca, dok je u Banat otišlo 14.299 boraca radi obuke i učešća u Završnim operacijama za konačno oslobođenje naše zemlje, što ukupno iznosi 27.137 boraca.¹⁹⁴ U toku Narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije 1941—1945. godine poginulo je 6.203 lica iz ove Pokrajine, a za narodne heroje proglašen je 31 istaknut revolucionar i borac iz redova Albanaca, Srba i Crnogoraca.¹⁹⁵

Kroz zajedničku prolivenu krv svih ovih, jedinice NOV i PO Kosova i Metohije dale su značajan doprinos borbi svih jugoslovenskih naroda i narodnosti za konačno oslobođenje naše zemlje i kovaše, kroz okršaje i borbe, nerazrušivo bratstvo i jedinstvo kao najvažniju tekovinu Narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije i time doprineli jačanju bratstva i jedinstva naroda i narodnosti Jugoslavije. One su, pored toga, kroz zajedničke borbe, doprineli zbližavanju i produbljivanju bratskih i prijateljskih odnosa između naroda i narodnosti Jugoslavije i naroda susjednih zemalja.

¹⁹² Tada je na području Kosova i Metohije postajalo pet komandi vojnih područja (Prištinsko, Prizrensko, Pečko, Uroševačko i Kosovskomitrovačko), 21 komanda mesta sa ukupno 1.351 selo i to kako sledi: *Prištinsko područje* je imalo četiri komandi mesta (Priština, Lipljan, Janjevo i Podujevo) sa ukupno 210 sela; *Prizrensko područje* je imalo četiri komandi mesta (Prizren, Orahovac, Dragaš i Suva Reka) sa ukupno 237 sela; *Pečko područje* je imalo sedam komandi mesta (Peć, Barane, Istok, Đakovica, Junik, Dečani i Ponoševac) sa 243 sela; *Uroševačko područje* je imalo tri komandi mesta (Uroševac, Gnjilane i Kačanik), sa ukupno 314 sela; *Kosovskomitrovačko područje* je imalo tri komandi mesta (Kosovska Mitrovica, Vučitrn i Srbica) sa ukupno 347 sela. (Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 1—1/8, 1—2/8, 1—3/8 1—4/8, 2—1/8, 2—2/8, 2—3/8, 3—1/8, 3—2/8, 3—3/8, 3—4/8, 4—1/8, 4—2/8, 4—3/8, 5—1/8, 5—2/8, 5—3/8 i 5—4/8).

¹⁹³ Fadil Hodža: *Predgovor, Zbornik*, tom I, knjiga 19, str. 11; *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 659 i 662—663.

¹⁹⁴ Arhiv V. I. I., kut. 1411, br. reg. 2—1/6, 6/6, 34—5, 37—5, 1—6 i 2—4/5.

¹⁹⁵ *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 659.

Re z i m e

Stvaranje i jačanje partizanskih odreda, bataljona, četa i odova na Kosovu i Metohiji do sredine 1944. godine je vršeno u procesu neprekidnih borbi protiv nadmoćnijih neprijateljskih snaga. Ove jedinice NOVJ su partizanskom taktikom mogle da postiču uspehe, te okupatori i domaći izdajnici, pored svih nastojanja da oružanom silom i strahovitim terorom uguše ustanak i spreče dalji razvoj Narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u ovoj pokrajini, nisu postigli očekivane rezultate.

Vojnopolitička situacija u Jugoslaviji sredinom 1944. godine stečena ratna iskustva, narasle jedinice NOV i POJ, njihove operativno-strategijske mogućnosti i proširenje slobodne teritorije na celom jugoslovenskom ratištu, omogućila su, da Narodnooslobodilačka borba na Kosovu i Metohiji postane masovnija i da uzme široke razmere. Ostvarenje potpunog ratnog cilja, potreba za većim ofanzivnim operacijama i dalje uspešno vođenje operacija na Kosovu i Metohiji nužno su zahtevali formiranje većih i jačih jedinica — brigada i divizija, bolje organizovane i naoružane, sposobne da se bore protiv daleko jačeg i bolje naoružanog neprijatelja. U takvoj situaciji je 12. maja 1944. godine formirana Kosovska NO brigada, a 24. maja 1944. godine i 1. kosovsko-metohijska brigada. Pod uticajem sve većih uspeha NOVJ na jugoslovenskom ratištu stanovništvo Kosova i Metohije sve masovnije pristupa partizanskim jedinicama, te je do kraja 1944. godine formirano još sedam NOU brigada i jedna Dopunska brigada, čije je ljudstvo kasnije upotrebljeno za popunu postojećih jedinica. Krajem januara 1945. godine — 26. januara 1945. godine za teritoriju Kosova i Metohije je formirana Kosovsko-metohijska brigada Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (KNOJ-a), dok su krajem januara 1945. godine na Kosovu i Metohiju prebačene 6. crnogorska i 1. bokeljska NOU brigada, od kojih je 1. februara 1945. godine formirana Operativna grupa brigada.

U cilju uništenja kontrarevolucionarnog otpora i potpune konsolidacije narodne vlasti, Vrhovni štab NOV i POJ je 8. februara 1945. godine formirao Vojnu upravu za Kosovo i Metohiju, u čiju je nadležnost prešla sva izvršna i sudska vlast na tome području. Istoga dana je Vrhovni štab od 1. 2. i 4. kosovsko-metohijske NOU brigade formirao 52. kosmetsku diviziju NOVJ, kao i Komandu Vojne oblasti pod čiju je komandu bilo pet vojnih područja (Pečko, Prizrensko, Uroševačko, Prištinsko i Kosovskomitrovačko) sa 20 komandi mesta, dok je u svim centrima bilo vojnih bolnica. Prilikom formiranja 52. kosmetska divizija NOVJ imala je oko 6.000 boraca, a 16. aprila 1945. godine 8.015 boraca i rukovodilaca. U međuvremenu, 13. aprila 1945. godine, rasformirana je 3. kosovsko-metohijska NO brigada, a njenim ljudstvom popunjene su jedinice 52. kosmetske divizije i Operativne grupe brigada.

Istovremeno sa reorganizacijom jedinica NOVJ na operativnom području Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju, Vrhovni Štab NOV i POJ je naredio da 46. srpska i 52. kosmetska divizija NOVJ i Operativna grupa brigada potpadnu pod neposred-

nu komandu Operativnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju, koji je tada stavljen pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Uspešna dejstva jedinica NOV i PO na Kosovu i Metohiji u drugoj polovini 1944. godine omogućila su proširenje baze NOP-a u ovoj Pokrajini i mobilizaciju novih boraca, te je početkom 1945. godine na Kosovu i Metohiji bilo preko 50.000 boraca i rukovodilaca, svrstanih u osam NOU brigada, jednu brigadu Narodne odbrane, jednu diviziju, nekoliko NOP odreda, u komandama vojnih područja i komandama mesta i njihovim teritorijalnim jedinicama i ustanovama. U sastav 4. armije JA je upućeno 12.838 boraca i 14.299 boraca u Banat radi obuke i učešća u Završnim operacijama naše zemlje, što ukupno iznosi 27.137 boraca. Pored toga, veliki broj boraca iz ove Pokrajine je bio u srpskim, makedonskim, crnogorskim i proleterskim jedinicama NOVJ, u italijanskim partizanskim jedinicama i jedinicama NOV Albanije. U toku NOR-a iz ove Pokrajine je poginulo 6.203 lica, a za narodne heroje je proglašeno 31 istaknut revolucionar i borac iz redova Albanaca, Srba i Crnogoraca. Kroz zajedničke borbe i okršaje, kroz zajedničku prolivenu krv svih ovih kovalo se i jačalo bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti Jugoslavije i produbljavani bratski i prijateljski odnosi između naroda i narodnosti Jugoslavije i naroda susednih zemalja.

Ivan Antonovski

LA CRÉATION ET LE DÉVELOPPEMENT DES BRIGADES D'ASSAUT DE LIBÉRATION NATIONALE DU KOSOVO ET MÉTOHIA ET LEURS ACTIONS PENDANT LA LUTTE DE LIBÉRATION NATIONALE DE 1941 A 1945

R é s u m é

Les actions réussies des unités de l'Armée de libération nationale et du Mouvement de la résistance en Kossova et Métohia pendant la seconde moitié de l'année 1944, ont rendu possible l'élargissement de la base du Mouvement de libération nationale dans cette Région et la mobilisation de nouveaux combattants, par conséquent au début de l'année 1945 il y avait en Kossova et Métohia plus de 50.000 combattants et des dirigeants, constituant huit brigades d'assaut de libération nationale, une brigade de la défense populaire, une division et plusieurs échelons du Mouvement de libération nationale. Ils faisaient partie également des commandes de zones militaires et des commandes de lieux, ainsi que de leurs unités et institutions territoriales. 12.838 combattants étaient envoyés pour faire partie de la 4e armée, tandis que 14.299 combattants étaient envoyés au Banat afin de faire des exercices et de participer aux opérations finales de la libération de notre pays, se qui fait en tout 27.137 combattants. En outre, un grand nombre de combattants de cette Région faisait partie des unités prolétariennes serbes, macédoniennes et monténégrines de l'Armée de libération nationale de Yougoslavie, des unités partisans italiennes et des unités de l'Armée de libération nationale de l'Albanie.